

ΕΝΔΟΧΟΡΑ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ

ΣΥΝΕΡΓΑΖΟΝΤΑΙ:

ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ

Ντίνος Χριστιανόπουλος—Γιάννης Ἀθ. Μαργῆς—Νίκη Παπαδή-
μα—Γιάννης Καραβίδας—Χριστόφ. Μ. Μηλιώνης—Φρίξος Τζιόβας

ΠΟΙΗΣΗ

Γ. Θέμελης—Ἰάκωβος Ψαρᾶς—Ν. Δ. Καροῦζος—Ἐλευθέρ. Χω-
ρίτης—Φάνης Τουλούπης

ΚΡΙΤΙΚΗ—ΜΕΛΕΤΗ

Δ. Σταυρόπουλος

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Δωρ. Πάρκερ (Μεταφράζει: Ν. Λώλης)—Ζάκ Πρεβέρ (Μετα-
φράζει: Θᾶνος Χαμπίπης)—Ἰππῶναξ (Σχολιάζει καὶ ἀποδίδει:
Γιάννης Δάλλας)

ΑΡΘΡΟ

Οἱ τρυποφράχτες

ΧΡΟΝΙΚΑ

Ὁ ποιητὴς Μάκλῆϊς καὶ τὸ μήνυμά του—Οἱ «χρυσῆς δάφνες»—
Ἐρευνητὴς καὶ ὄχι μυρηκαστικὸς—Ἡ μπαλάντα τοῦ Λουμούμπα
—«Ἐδρῶχοι» καὶ νεώτερη ποίηση—Οἱ σπουδαῖοι καὶ ἡ ἐπαρχία
—Ἑλληνικὸς κινηματογράφος.

Η ΖΩΗ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

Ρόδη Ροῦφου: Χάλκινη ἐποχή— Ἀντ. Τσέχωφ: Ἡ κυρία μὲ τὸ
σκυλάκι

ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΟΜΑΔΑ:

ΔΑΛΛΑΣ Γιάννης – ΛΕΟΝΤΑΡΗΣ Ἀχιλλέας – ΜΗΛΙΩΝΗΣ
Χριστόφορος – ΤΖΑΛΛΑΣ Κίμων – ΤΖΙΟΒΑΣ Φρίξος – ΤΖΟΥ-
ΛΗΣ Θανάσης – ΤΟΥΛΟΥΠΗΣ Φάνης

Περιοδικού: Θανάσης Τζούλης, Καλλιθέας 14

Υπεύθυνοι:

Τυπογραφείου: Εὐθύμιος Τζάλλας, Δαγκλή 10

Υψηλῆ συνεργασίας: Γιάννη Δάλλα (Κουντουριώτου 30)

Συνδρομές: Φρίξο Τζιόβα (Ἀσπράγγελοι Ζαγορίου)

Ἐντυπα:

Συνδρομή Ἐτησία Δραχ. 60 – Τιμὴ Τεύχους Δραχ. 10

Ἀπ' αὐτὸ τὸ τεῦχος δὲ μετέχει στὴν ἐκδοτικὴ οὐμάδα τῆς «Ἐνδοχώρας»
ὁ φίλος μας κ. Ἀναστάσιος Τασούλας.

ΕΝΔΟΧΩΡΑ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ

ΧΡΟΝΟΣ Β' — ΓΕΝΑΡΗΣ — ΦΕΒΡΑΡΙΟΣ 1961 — ΤΕΥΧΟΣ 9

Οί τρυποφράχτες

Δέν λείπουν οί τρυποφράχτες από κάθε περιοχή του πολιτισμού και φυσικά και από την λογοτεχνία, πού δέν μπορεί εύκολα νά βάλει σύνορα σιό μπαξέ της. "Ετσι οί τρυποφράχτες κ'όν Γραμμάτων μας, χωρίς νά δώσαν οί ἴδιοι ἕνα ἔργο προσωπικό, μέ αἶμα θάλεγε ὁ Ἑλύτης, πού νά κρατηθεῖ ὅσο και ἡ ζωή τους σιό κάτω-κάτω, ἀλωνίζουν μέ ἀσυνδοσία μέσα σιό μπαξέ τῶν ἄλλων και μέ ἐπιτηδειότητα θαλασσοδύτου ἀνακαλύπτουν τὸ δρόμο τῆς ἔμπνευσης ἑνὸς συγγραφέα, μαγειρεύουν τις θεωρίες και τις ιδεολογίες του, ἀνακαλύπτουν ὅλα τὰ ἰδιωτικά του συγγραφέα, τὰ πλυμένα και τὰ ἄπλυτα, δανείζονται ἀπὸ τοὺς κληρονόμους (ἄλλη πληγὴ αὐτὴ σιὴν τέχνη τῆς ἐποχῆς μας ὅπως και κάθε ἐποχῆς, πού δὲ μπορέσαμε νά τῇ θεραπεύσουμε και νά ἀποδομεύσουμε ἀπὸ τὰ χέρια της τὰ ἔργα και τοὺς λογοτέχνες πού πέθαναν) τὸ προσωπικό τους ἀρχεῖο, ἐπισκέπτονται τοὺς ψυχαναλυτές, μέ τὰ δοκουμενία πού ἔχουν, και μᾶς παρουσιάζουν ἕνα νέο συγγραφέα, ἄγνωστον ὅπως ὅλοι οί τρυποφράχτες ἰσχυρίζονται.

Τὸ σπουδαῖο εἶναι, πὺς τοὺς «ἀμαρτωλοὺς» τοὺς περνοῦν ἀπὸ πνευματικά κόσκινα, τοὺς ἐαυτοὺς των βέβαια —τοὺς λύνουν τὰ πάθη, και ἔρχονται ἐπίσημα νά τὰ διαγράψουν και ἀπὸ τὴ συνείδηση τοῦ κοινού, γιὰ νά μὴ μετῇ κανεὶς μέ τὴ λάσπη τοῦ ἀμαρτωλοῦ σιὴ ἱστορία τῆς λογοτεχνίας. "Ἄλλοι πάλι, δημιουργοῦν ὁλόκληρο κουτσομπολιό, ἐρανισμένο κι αὐτὸ ἀπὸ τὸ ἀρχεῖο τοῦ συγγραφέα και μιλοῦν γιὰ πάθη πού δέν τὰ φανταζόμαστε. Ἐπιστρατεύουν μάλιστα και γράμματα και ἡ δουλειὰ πύρνει νομική... σιαθερότητα.

Χρόνια πέρασαν ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ Παλαμά κι ἀκόμα κυκλοφοροῦν γράμματα πού ἐξημενεύουν ἄλλοιῶς τὸν ποιητὴ. Μὲ ἰόμους γραμμάτων σιερεώνουν ἢ ἀπειλοῦν ἄλλοι, ὅπως πληρο-

φοροήμασι, τὴν μεγαλωσύνην καὶ τὴν «ἀγιότητα» (σὰν ἀναχωρητικὴν κατάστασιν ἀπαλλαγμένην ἀπὸ τὰ βάθη τῆς κακῆς ἐμπειρίας τὴν παίρνουμε) τοῦ Καζαντζάκη. Μάχη ὁλόκληρη γιὰ τὰ μέρη πὺν πέρασε ἓνας συγγραφέας, γιὰ τὶς γυναῖκες μὲ τὶς ὁποῖες γνωρίστηκε, γιὰ ἓνα σκοτισμένο ἁμαρτωλὸ γράμμα. "Όλα ἔχουν τὴ σημασίαν τους. Μόνον πὺν δὲν πρόσφθασαν νὰ πάρουν... αὐτόγραφα νὰ τὰ μοιράζωνται πρὸς δόξα τῶν κεκοιμημένων συγγραφέων.

Τώρα πόσο συντελοῦν τὰ ἰδιωτικά τῶν συγγραφέων σιτὴν κατανόησιν τῶν ἔργων των, εἶναι ἄλλη ὑπόθεσις. "Αν χρειάζονται ἡ ὁμολογία, ἡ ἐκτὸς ἔργου ὁμολογία ἑνὸς συγγραφέα γιὰ αὐτὰ πὺν γράφει, θὰ τὰ ἀνέλκε ὁ ἴδιος. Τότε ὅμως θὰ δολοφονῶσε μόνος του τὸ ὅποιαν ἀξίαν γραπτό του. "Υστερα ποῶς μπορεῖ νὰ συλλάβει τὰ πέρατα τῆς ψυχῆς πὺν ὁ Ἡράκλειτος τὰ εὑρίσκει ἀπλησίαστα; "Ενα ἔργο ἔχει ἀπὸ τὸν κόσμον μιὰ δικήν του θέαν, μιὰ πλευρὰ τοῦ ἐπιστητοῦ ἢ τοῦ μεταφυσικοῦ, τῶν ἐπέκεινα τῶν αἰσθησέων πραγμάτων καὶ προβλημάτων. Κάθε ἔργο εἶναι ἓνα φρούριον εἶπε ὁ Κόντιογλου καὶ κάθε φορὰ πὺν τὸ ἐκδίδω χάτω τὸ φρούριον. Ἐμεῖς πὺν θὰ τὸ κυριεύσωμε θὰ τὸ ἐρευνήσωμε καὶ θὰ τὸ καταλάβωμε.

Δὲν χρειάζονται τέτοιοι καταποτισμοὶ παρὰ μόνον σιτοὺς κριτικούς, πὺν σιτηρίζονται σιτὸ ἔργο καὶ σιτὴν προσωπικότητα τοῦ συγγραφέα καὶ ὅχι σιτὰ κρυφὰ καὶ ψευδεπίγραφα κάποτε σιτοιχεῖα του. "Επειτα τὸ κοινόν, καὶ δὲ μᾶς ἐνδιαφέρει ἡ ἔκτασίς του, πῆρε μιὰ φωτισμένην ἀντίληψιν γιὰ ἓνα σοβαρὸν ἔργο καὶ δὲν πρόκειται νὰ τοῦ πῇ ἄλλᾶξει καμμιὰ ἰδιωτικὴ ἀλληλογραφία. (Πόσο δίκην εἶχε ὁ Οὐγκὼ πὺν ἔστειλε πίσω τὰ γράμματα κυρίως τὰ ἐρωτικά, σιτὰ πρόσωπα πὺν τοῦ τὰ ἔστειλαν γιὰτὶ ἔδλεπε τὶς κάρτες σιτὰ παράθυρα!).

Φωτοσκιάσεις

(^ο Αποσπάσματα)

I

Δὲν ξέρουμε τίποτα, ψυχὴ μου,
Ἄν θὰ χαθοῦμε γιὰ πάντα, ἂν θὰ βρεθοῦμε.

Ἄν θάμαστε κάποιο δέντρο ἢ Ἄγγελοι.

Γιατὶ τὰ μάτια νᾶναι ἀπὸ πηλὸ
Κι ἀνιάνγεια, τὰ ῥόδα ἐφήμερα.

Ἐκπληκτα μάτια, ἐκθαμβὰ ῥόδα σιωπηλά.

Ἀπὸ ποῦ πέφτουν τὰ φύλλα μὲς σιὸ χρόνο,
Νερὰ τρεχάμενα, ὄργανα, φωνές.

Ἀντιλαλοῦνε τὰ βουνιά, τ' ἄλλα βουνά.

Αἰσθάνεσαι, ἀκοῦς, βλέπεις·
Εἶναι ἓνα θαῦμα νὰ αἰσθάνεσαι.

Εἶναι ἓνας ἥλιος σιὸ πρόσωπό σου.

II

Φῶς καὶ σκιά, θέαμα, ρύχτιμα.

Ποιοὶ ἥλιοι καὶ ἥλιοι ἀνατέλλουν καὶ δύνουν,
Ποιὰ μυθικὰ φνιὰ καὶ ζῶα,
Βουνὰ βουνῶν καὶ δέντρα δέντρων,
Κύματα, ψάγια ἀστραφιερά.

Ἀόρατα πιητὰ μᾶς σιέλνουν τὸ φῶς
Βλέπε τὸ φῶς, ψυχὴ μου.

Εἶναι ὠραῖο, πολὺ ὠραῖο.

"Ενα ώραϊο ψέμα ἀληθινό,

Τὸ φῶς τὸ ἀμφίβολο, τὸ ἀπόκρημνο.

"Εχει ἀφή τὸ πιάνεις, εἶναι σιλπνό.

Τῶχρεις ἀπάνω σου, τὸ περπατεῖς,

Στὰ ροῦχα σου, σιὴ σάρκα, τὸ σηκώνεις,

Αἰσθάνομαι νᾶμαι ἀπὸ σκιά καὶ φῶς, ἀντιανακλᾷ

III

Πίσω ἀπὸ τοῦτο τὸ εἶδωλο ἄλλο εἶδωλο,

Πίσω ἀπ' τὸ σκοτιάδι σκοτιάδι,

"Αγάπη ἀπέραντη μὲς σιὴν ἀγάπη.

"Ερχεται μέσα μας τὸ ἀπέραντο,

"Ερχεται τὸ ἀνόκουστο, τὸ ἀόρατο.

"Αντίλαλοι μᾶς ἐπισκέπτονται, ἴσκιοι πουλιῶν.

Γινώμαστε ᾄσιρα μὲς σιὴ νύχια.

"Ερχεται ἕνας ἀγέρας καὶ μᾶς τυλίγει,

"Αγάπη καὶ περιπλάνηση, ὑμέναιος,

Συρουσία τῶν ψυχῶν καὶ τῶν σωμάτων.

"Ερχεται ὁ ἔρωτας καὶ μᾶς ἀλλάζει.

Τὰ χεῖλη μας μυρίζουν ἀνοιξη,

Τὰ σιήθη μας ὥριμο μῆλο.

Μὲς ἀπ' τοὺς κήπους τῶν νεκρῶν ἔρχεται ὁ ἔρωτας.

IV

"Ακου τὸν ἦχο, τὴν ἄλλη μουσικὴ

Τὴν πανιοδύναμη, πίσω ἀπ' τὴν ὄψη τὴ σιλπνή.

Δὲν κελαῖδεῖ τ' ἀηδόνι δὲ γανγίζει τὸ σκυλί,

Κάθε στιγμή χτυπάει τὸ τύμπανο,

Κάθε στιγμή χανόμαστε μέσα σὶδν ὕπνο.

Εἰκόνες τοῦ ἡλίου, σώματα, σχήματα...

Πρὶν μᾶς μπερδέψει ὁ μέγας ἄνεμος,
Πρὶν μᾶς σκεπάσει ἡ νύχια πὺν κατεβαίνει,

Χαμογελάει ἡ μιὰ ψυχὴ σιτὴν ἄλλη,
Ἡ μιὰ ἀστραπὴ καλεῖ τὴν ἄλλην ἀστραπή.

Βλεπόμαστε μὲς σὲ μιὰ λάμψη,
Ἐνα ἀφνίδιο φῶς, χέρια καὶ πρόσωπα,

Δὲν πρόπει ν' ἀργοπορήσουμε, χτυπάει τὸ τύμπανο.

Ὁ ἔρωτας εἶναι βιαστικός, ὅπως ἡ φωτιά,
Ὅπως ὁ γλήγορος ἴσκιος τοῦ θανάτου.

Ὁ χρόνος ὅλος μιὰ στιγμή σιωπῆς, ἕνας ἀντίλαλος.

DOROTHY PARKER

Ἦσουν περίφημος

Μετάφραση: ΝΙΚΟΥ ΛΩΛΗ

Ἡ Δωροθέα Πάρκερ εἶναι μιὰ ποιήτρια καὶ διηγηματογράφος με πλούσια ζωὴ καὶ δράση. Γεννήθηκε τὸ 1893, σπούδασε στὴ Ν. Ἰερσέη καὶ στὴ Νέα Ὑόρκη καὶ συνεργάστηκε στὰ μεγαλύτερα ἔντυπα τῆς Ἀμερικῆς. Ἀνῆκε στὴ συντακτικὴ ἐπιτροπὴ τῶν περιοδικῶν «Βόγκ», «Βάνιτυ Φαίρ» καὶ «Νιού Γιόγκερ», ἀργότερα ἔγινε σεναριογράφος στὸ Χόλλυγουντ καὶ δημοσίευσε πολλὰ αὐττελῆ ἔργα. Μὲ πρωτοτυπία καὶ ἀνθρωπιά δίνει κάτι ἀπ' τὴν ἀντινομία τῆς σύγχρονης ζωῆς. Χαρακτηριστικοὶ εἶναι καὶ οἱ τίτλοι τῶν ἔργων τῆς: Τὸ σκοινὶ περισσεύει (ποιήματα 1926), Πυροβολισμὸς στὸ ἡλιοβασίλεμμα (ποιήματα 1928), Θρῆνσι γιὰ τοὺς ζωντανοὺς (διηγήματα 1930), Θάνατος καὶ φόροι (ποιήματα 1931), Ὅχι τόσο βαθεῖα ὅσο ἓνα πηγάδι (ποιήματα 1936), Ἐνθάδε κεῖται (διηγήματα 1939).

Ὁ χλωμὸς νέος ἀντρας ἔπεσε ἀπαιλὰ στὴ χαμηλὴ καρέκλα καὶ ἔρριξε τὸ κεφάλι πλαῖι, ἔτσι ποὺ τὸ δροσερὸ ὕψοςμα ξεκούραζε τὸ μάγουλο καὶ τὰ μηλίγγια του.

«ὦ ἀγάπη», εἶπε, «ὦ ἀγάπη, ὦ ἀγάπη, ὦ ἀγάπη. ὦ!».

Τὸ κορίτσι μὲ τὰ καθαρὰ μάτια ποὺ καθόταν ἀνάλαφρα καὶ στητὰ στὸν καναπέ τοῦ χαμογέλασε ἀνοιχτόκαρδα.

«Δὲ νοιώθεις καλύτερα σήμερα»;

«ὦ, εἶμαι μεγάλος», εἶπε. «Νίκησα. Ξέρεις τί ὥρα σηκώθηκα; στὶς τέσσερις τὸ ἀπόγευμα. Πάσχιζα νὰ σηκωθῶ νωρίτερα, μὰ κάθε φορὰ ποὺ σήκωνα τὸ κεφάλι, ἔλεγα θὰ κατακυλήσει κάτω ἀπὸ τὸ κρεβάτι. Αὐτὸ δὲν εἶναι τὸ κεφάλι μου. Θαρρῶ πὼς εἶναι αὐτὸ ποὺ εἶχε κάποτε ὁ Οὐόλτ Οὐίτμαν. ὦ ἀγάπη, ὦ ἀγάπη, ὦ ἀγάπη».

«Δὲ νομίζεις πὼς ἓνα ποτὸ θὰ σ' ἔκανε νὰ νοιώθεις καλύτερα»;

«Ἡ σκυλίτσισα ράπισα ποὺ μέκανε νὰ ὑποφέρω»; εἶπε. «ὦ, ὄχι, εὐχαριστῶ. Σὲ παρακαλῶ μὴ μοῦ ξαναμιλᾷς γι' αὐτό. Τόκοψα. Τόκοψα γιὰ πάντα, μὰ γιὰ πάντα. Κοίταξε αὐτὸ τὸ χέρι· ἰσορροπεῖ σὰ ζούζουνας. Πές μου, ἤμουν πολὺ ἀπαίσιος χτὲς τὸ βράδυ»;

«Ή, γιὰ ὄνομα τοῦ Θεοῦ», εἶπε, «ὅλοι ἐνοιωθάν ἔξοχα. Ἐσὺ ἦσουν μιὰ χαρά».

«Ναί», εἶπε. «Θάπρεπε γάκανα τὸ δανδῆ. Δὲν ἐνοιωθάν σιμπόνοια γιὰ μένα»;

«Γιὰ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, ὄχι», εἶπε. «Ὁ καθένας σκεφτόταν πὼς ἦσουν πολὺ ἀστεῖος. Φυσικά, ὁ Τζίμ Πήρσον ἦταν καπισούφης γιὰ λίγο σὺν δεῖπνο. Ἀλλὰ οἱ ἄνθρωποι γρήγορα τὸν ἔβαλαν στὴν καρέκλα του, τὸν ἔκαναν νὰ καλυμᾷ. Δὲν πιστεύω ἀπὸ τὰ ἄλλα τραπέζια νὰ τὸ πρόσεξε κανένας. Σχεδὸν κανένας».

«Τόχ; νὰ μὲ χιτιτῆσει»; εἶπε. «Θεέ μου, τί τόκαμα;».

«Ἐσὺ δὲν ἔκανες τίποτε. Ήσουν περίφημος. Ἀλλὰ ξέρεις τί κομικὸς καταπᾶ ὁ Τζίμ, σὰ δεῖ κάποιον νὰ κάνει πολλή φασαρία γύρω ἀπὸ τὴν Ἑλινωρί;».

«Πῆγα κατὰ τὴν Ἑλινωρί;» εἶπε. «Τόκαμα ἐγὼ αὐτό;».

«Φυσικά ὄχι», εἶπε. «Τρέλλες ἔκανες, αὐτὸ ἦταν ὅλο. Κι' αὐτὴ σκεφτόταν πὼς ἦσουν τρομερὰ διασκεδαστικός. Αὐτὴ πέ-
ρασε μιὰ θανιάσια βραδιὰ. Μόνο τσίχνισε λίγο στενοχωρημένη ὅταν τῆς ἔχυσες τὸ πηχτὸ ζομι στὴν πλάτη της».

«Θεέ μου», εἶπε. «Πηχτὸ ζομι στὴν πλάτη της. Καὶ κάθε ραχοκόκαλο μιὰ μικρὴ χάντρα. Θεέ μου. Τί νὰ κάνω;».

«Ή. Θὰ γίνεῖ καλῶς», εἶπε. «Μόνο στείλε της μερικὰ λουλούδια. ἢ κάτι ἄλλο. Μὴ στενοχωριέσαι γι' αὐτό, δὲν εἶναι τίποτε».

«Γιατί νὰ στενοχωρηθῶ;» εἶπε. «Ποτέ μου δὲν νοιάστηκα γιὰ τίποτε σὺν νόμο. Κάθομαι περίφημα. Ή, ἀγάπη, Ή ἀγάπη. Ἐκανα τίποτε ἄλλα καταπληκτικὰ τρεῖς σὺν δεῖπνο;».

«Ήσουν περίφημος», εἶπε. «Μὴν τὸ σκέφτεσαι. Ὅλοι ἦ-
ταν ξετρελλαμένοι μαζί σου. Ὁ Μαίτρο ντ' Ὀτέλ ἦταν κάπως στενοχωρημένος θέβαια ποὺ δὲν σταματοῦσες τὸ τραγοῦδι, μὰ, λόγω τιμῆς, δὲ θύμωνε. Εἶπε μονάχα πὼς φοβόταν μὴ τοῦ κλείσουν τὸ μαγαζί ἂν ξανάκανες φασαρία. Ἀλλὰ ἀπὸ λόγου του δὲν ἔδωκε καμμιὰ σημασία. Νομίζω κιόλας τοῦ ἄρεσε νὰ σὲ βλέπει στὰ κέφια σου. Ή. ἐσὺ εἶχες ἀποξεχαστεῖ νὰ τραγοιδᾷς κάπου μιὰ ὥρα. Καὶ μὴ πεῖ πὼς ἔβαλες τὰ δυνατά σου».

«Λοιπὸν τραγοιδοῦσα;» εἶπε. «Αὐτὸ θάταν μούρλια. Τραγοιδοῦσα;».

«Δὲν θιμῶσαι;» εἶπε. «Τραγοιδοῦσες τὸ ἕνα τραγοῦδι πῶς ἀπὸ τὸ ἄλλο. Ὅλοι σὺν μαγαζί ἀφουγκραζόνταν. Τοὺς ἄρε-
σε. Μόνο ποὺ ἐπέμενες νὰ τραγοιδῆσεις γιὰ κάτι λογχοφόρους ἢ κάτι τέτοιο καὶ ὅλοι βάλθηκαν νὰ σὲ σπαῖσουν μὰ σὺ προσπαθοῦσες νὰ τὸ ξαναρχίσεις. Ήσουν περίφημος. Ὅλοι βαλ-

θήκαμε νὰ πάψεις τὸ τραγούδι καὶ νὰ φᾶς κάτι, ἀλλὰ σὺ ποῦ ν' ἀκούσεις. Θεέ μου, ἦσουν ἀστεῖος».

«Δὲν ἔφαγα τίποτε;» εἶπε.

«᾽Ω, οὔτε τόσο δά. Κάθις φορὰ πού τὸ γκαρσόνι σοῦ σέρβιρε κάτι, τοῦ τὸ ξαναγύριζες, γιατί ἔλεγες πὼς ἦταν τάχα ὁ χαμένος ἀδερφός σου, ἀλλαγμένος στὴν κούνια ἀπὸ κάτι γύφτους, καὶ πὼς ὅ,τι κι' ἂν εἶχες ἦταν δικό του. Τὸν κρατοῦσες μονάχα κοντά σου».

«Στοιχηματίζω πὼς τόκανα», εἶπε. «Στοιχηματίζω πὼς ἦμουν ἀστεῖος. «Κοινωνικὸν ζῶον» θὰ πρέπει νὰ ἦμουν. Καὶ τί ἔγινε ἔπειτα, μετὰ τὸ σουξέ μου μετὰ τὸ γκαρσόνι;».

«᾽Ω, τίποτε», εἶπε. «Σ' ἔπιασε κάτι σὰν ἀπέχθεια γιὰ κάποιον γέρο μὲ ἄσπρα μαλλιά, πού καθόταν ἀπέναντι, ἐπειδὴ δὲν σοῦ ἄρεσε ἡ γραβάτα του καὶ ἤθιλες νὰ τοῦ τὸ φωνάξεις. Ἀλλὰ σὲ βγάλαμε ἔξω, προτοῦ νὰ σοῦ ἀνέβει τὸ αἷμα».

«Μὲ βγάλατε ἔξω; Περιπατοῦσα;».

«Περιπατοῦσες! Καὶ βέβαια περιπατοῦσες. Ἦσουν μιὰ χαρὰ. Ἐπικίνδυνα γλυστερὸς πάγος στὰ πεζοδρόμια καὶ σὺ σωριάστηκες κάτω μ' ἓνα τρομερὸ πέσιμο, φτωχή μου ἀγάπη. Ἀλλά, πρὸς Θεοῦ, αὐτὸ θὰ μπορούσε νὰ γίνει στὸν καθένα μας».

«᾽Ω, φυσικά», εἶπε. «Στὴ Λουίζα Ἀλκωτ ἢ σὲ κάποιον ἄλλον. Ὡστε ἔπεσα σπὸ πεζοδρόμιο. Τώρα καταλαβαίνω τί τρέχει μετὰ τὸ παντελόνι μου. Καὶ ὕστερα;».

«Ἄ, Πήτερ!», εἶπε. «Δὲν μπορεῖς νὰ λές πὼς δὲν θυμᾶσαι τί ἔγινε ὕστερα! Νά, νομίζω πὼς ἦσουν μόνο κάπως παραφορτωμένος ἀπ' τὸ τραπέζι — ὦ, ἦσουν μιὰ χαρὰ καὶ τίποτε ἄλλο, ἔννοιωθες ἀληθινὰ εὐθυμος. Κι' ἔγινες τόσο σοβαρὸς ξάφνου σὰν ἔπεσες κάτω — ποτέ μου δὲν σὲ ἤξερα ἔτσι. Θυμᾶσαι πού μοῦπες πὼς δὲν ἔχω δεῖ ποτὲ πρὶν τὸν πραγματικὸ ἑαυτό σου; ᾽Ω Πήτερ. Τὶ δυστυχία γιὰ μένα ἂν δὲν θυμᾶσαι αὐτὸ τὸ ὁμορφο μακρινὸ περίπατο πού κάναμε οἱ δύο μας μετὰ τὸ ταξί! Πές μου, τὸ θυμᾶσαι ἢ ὄχι; Καλύτερα νὰ πεθάνω ἂν δὲν τὸ θυμᾶσαι».

«᾽Ω, ναί. Περίπατο μετὰ τὸ ταξί! ᾽Ω, βέβαια. Ὁμορφος μακρινὸς περίπατος, Χμμ;».

«Γύρω καὶ πάλι γύρω — γύρω σπὸ πάρκο. ᾽Ω, καὶ τὰ δέντρα ἔλαμπαν τόσο μετὰ τὴ φεγγαροῦδα. Καὶ εἶπες πὼς ποτὲ πρὶν δὲν ἤξερες πὼς εἶχες ψυχὴ».

«Ναί», εἶπε. «Τὸ εἶπα αὐτό. Τέτοιος ἦμουν ἐγὼ».

«Εἶπες τόσο ὁμορφα πράγματα. Καὶ ἐγὼ ποτὲ δὲν ἤξερα, ὅλο αὐτὸ τὸν καιρὸ, πὼς ἐνοιῶθες γιὰ μένα καὶ ποτὲ δὲν τόλ-

μησα να σου δείξω πώς ένοιωθα για σένα. Και τότε χτές το βράδυ —ώ Πήτερ, αγάπη μου, αυτός ό περίπατος με το ταξί ήταν ή πιο εύτυχημένη στιγμή στη ζωή μας».

«Ναί», είπε. «Έτσι θάταν».

«Και ήμασταν τόσο εύτυχημένοι. Ώ, πόσο ήθελα να το φωνάξω σ' όλους! Άλλά δέν ξέρω —μπορεί νάταν γλυκύτερο να το φυλάξουμε μόνοι για μās».

«Θάταν γλυκύτερο», είπε.

«Δέν είναι όμορφο;».

«Ναί», είπε «Μεγάλο».

«Όμορφο!».

«Και τώρα θα σε πείραζε αν δοκίμαζα ένα ποτό; έννοώ μόνο για γιατρεία, καταλαβαίνεις. Τόκοφα μια για πάντα. Έλα, βοήθησέ με. Γιατί, ξέρεις, νοιώθω κάτι σαν σπασίμο μέσα μου».

«Ώ, μα θα σου κάνει καλό», είπε. «Φτωχό μου αγόρι, είναι ντροπή να αισθάνεσαι τόσο τρομερά. Πάω να σου φτιάσω ένα ούισκυ με σόδα».

«Λόγω τιμής», είπε «δέν μπορώ να καταλάβω πώς μου ξαναμιλās ύστερα από τη χθεσινοβραδυή μου τρέλλα. Μπορεί νάταν καλύτερα να άσκητέπω σε κανένα μοναστήρι, στο Θιβέτ».

«Τρελλέ! Μιλās σαν να μπορούσα τώρα να σε άφήσω να φύγεις από κοντά μου! Πάψε να μιλās έτσι. Ήσουν περίφημος».

Πήδηξε από τον καναπέ, τον φίλησε γρήγορα στο μέτωπο, και έτρεξε έξω από τη κάμαρα.

Ό χλωμός νέος άντρας την κοίταξε από πίσω και κούνησε το κεφάλι του σιγανά ώρα πολλή, έπειτα τσούκμπησε στα μουσκεμένα τρεμουλιαστά χέρια του.

«Ώ αγάπη», είπε. «Ώ αγάπη, ώ αγάπη, αγάπη!».

ΙΑΚΩΒΟΣ ΨΑΡΑΣ

Λευκή

Ἡ νύχια κι' οἱ σειρήνες
τὴν ἔφεραν πλάϊ μου.
Μάτια μελιὰ πὺν μέσα τους
κρυῶναν δυὸ λαφάκια...
Ὅταν τῆς χαμογέλασα
σιὰ χεῖλη τῆς ξεψύχησε
μιὰ πειταλούδα
λευκή...

Ἀνία

Κάποτε
ἀδειάζει ἡ καρδιά μου
καὶ δὲ μπορῶ νὰ σκέπτομαι
καὶ ν' ἀγαπῶ.
Κι' οὔτε τὰ ζεσιὰ σου
μάτια
καλή μου
μποροῦν νὰ μὲ γλυτώσουν.
Τὰ πόδια μου ριζώνουνε
σις ράγες
νυχτιῶνει
καὶ τὸ σκοτεινὸ τραῖνο
μὲ τὸ φριχτὸ μάτι
πολιτοποιεῖ τὴν καρδιά
καὶ τὰ νεῦρα μου.

Ἡ δαιμονισμένη

Στάθηκε κάτω ἀπὸ τὸ μεσημέρι
ἄρχισε νὰ γελά
μὰ τέλος οὐρλιαζε
κι' ἔφερνε βόλιες
κι' ἔλυωνε
μάτια καὶ σπίνια καὶ οὐρανὸ
σιοῦ φουσιανιοῦ τὸ χροῖμα...

Φιλί

Ἐφίλησες τὰ χεῖλη μου
κι' ἐφίλησες τὴ θάλασσα.
Ὁ ἀφέντης μ' ἔσπειρε σιτὴν κουπασιή.

Ὁ οὐρανὸς

Ποιὸς εἶπε πῶς ὁ οὐρανὸς
εἶναι γαλάζιος εἴτε πράσινος
χωρὶς ποτὲ νὰ τὸν κοιτάξει;
Ὁ οὐρανὸς εἶναι κόκκινος
ὅπως τὰ μάτια
τοῦ ἐφτάχρονου Ἰωνάθαν
πὺν ψαρεύει
ὥρα 3 περασμένα μεσάνυχτα
πελάτες
γιά τὰ κουλούρια του.

Καφενεῖα

Ἄδεια, μεγάλα καφενεῖα
φινισμένα ἀπ' τοὺς φυματικούς.

Τὸ σκάκι

Δυὸ σιραιτηγοὶ θυμώσανε
ἐν — δυό, ἐν — δυό,
πῆρε ὁ καθέννας χίλιους σιραιτιῶτες
ἐν — δυό, ἐν — δυό,
καὶ παῖξαν μιὰ παρτίδα σκάκι
ἐν — δυό, ἐν — δυό...

... ..
Τὴν αὐγὴν
σιτὸν τόπο τοῦ παιχιδιοῦ
μέτρησαν:
ἐν... δυό... τρία...
δυὸ χιλιάδες νιουφέκια,
ἐν... δυό... τρία...
δυὸ χιλιάδες σιανρούς.

Πορτραίτο εφήβου

Τις προάλλες είχα μια ενδιαφέρουσα συζήτηση με τὸ φίλο μου τὸν Αἰμίλιο. Εἴταν νύχται καὶ φυσούσε, καὶ συσπειρωθήκαμε κι' οἱ δυὸ στὴν κουβέντα, θαρρεῖς γιὰ νὰ ζεσταθοῦμε. Ὁ φίλος μου ὁ Αἰμίλιος εἶναι ἓνα δεκαεξάχρονο παιδί καί, γιὰ νὰ πῶ τὴν ἀλήθεια, ὡς τῶρα δὲν τὸν εἶχα προσέξει καὶ πολύ, γιατί ἔκανα συντροφιά με τὸν ἀδελφό του. Τὸν θεωροῦσα ἀμελητέα προσότητα, γιατί ἀκόμα εἴταν παιδί καὶ δὲν εἴξερε οὔτε νὰ μιλήσει, τόσο πού ὁ ἀδερφός του, ὅταν τὸν ἔβλεπε νάρχεται στὴ συντροφιά μας, βιάζονταν νὰ τὸν διώξει. Ἐξάλλου, ὁ Αἰμίλιος δὲ μπορούσε νάχει καμένα ἐνδιαφέρον, γιατί ἄλλα δὲν κοίταζε παρὰ νάναί καλὸς στὰ μαθήματα καὶ νὰ ἐνδιαφέρεται γιὰ τὰ ἀθλητικά. Αὐτὴν τούλάχιστο τὴ γνώμη εἶχα σχηματίσει, ὅταν πρὶν ἀπὸ λίγο καιρὸ διαπίστωσα, με κάποια μου ἐκπληξη, πὼς παλὺ ἄσκημα κάναμε, καὶ φίλος καὶ ἀδελφός, νὰ τὸν θεωροῦμε ἀκόμα παιδί. Ὅχι γιατί εἶχα ἐπιτέλους ξυριστεῖ καὶ αὐτός ἢ γιατί φόρεσε γραβάτα καὶ μακρὺ πανταλόνι, καὶ πῆγε στὴν τετάρτη γυμνασίου, ὅσο γιατί κάτι κουβέντες του καὶ κάποια βλέματά του μᾶς τὸν ἔφεραν πιὸ κοντά μας. Πράγματι, ὁ Αἰμίλιος ἄρχισε ἀνεπαίσθητα νὰ γίνεσαι παληκάρι καὶ πολλές φορές σῶπαινε, σκαλίζοντας, ποιὸς ξέρεί τί, μὲς στὸ μυαλό του, ἢ συζητοῦσε πιὸ κοφτά, πιὸ ὑπολογισμένα, ἢ προσήλωνε τὸ βλέμα του ἐπίμονα σ' ἓνα σημεῖο. Βέβαια, πολλὰ εἶχε ἀκόμα ἀπὸ τὸ παιδί: ἐκείνη τὴν ὑγρότητα στὰ μάτια, ἐκεῖνο τὸν χαριτωμένο ἀέρα στὶς κινήσεις, τὸν πλούτο τῆς φαντασίας στὶς κουβέντες του —καὶ ἔτσι, καθὼς ὁ ἀδερφός του, πλεγμένος πιά με γυναικες, εἶχε ἀρχίσει ν' ἀμφιβάλλει κάπως γιὰ τὸ νόημα τῆς φιλίας, ἢ προσοχή καὶ ἡ ἀγάπη μου ἔπεσαν στὸν Αἰμίλιο. Καί, πράγματι, δὲν ἔπεσα ἔξω: αἰσθανθήκαμε ξοφνικὰ μιὰ διάθεση γιὰ προσέγγιση, μιὰ ἀμοιβαία συμπάθεια· ἐγὼ, θέλοντας νὰ ξοδευτῶ σὲ μιὰ νέα φιλία, ὁ Αἰμίλιος, ζητώντας μιὰν εὐχάριστη ἐκλεκτὴ συντροφιά. Κι ἔτσι βρεθήκαμε τίς προάλλες τὸ βράδι νὰ συζητοῦμε με θέρη. Σχεδὸν αὐτεπάγγελτος ὁ Αἰμίλιος μοῦ ἀνοῖξε τὴν καρδιά του. Τὸν ἀπασχολοῦσαν πολλὰ προβλήματα. Τ' ἀθλητικά, ἡ γειτονιά, οἱ συμμαθητὲς εἶχαν μπεῖ σὲ δεύτερη μοίρα. Τῶρα τὸν ἐνίαζε τί θὰ γίνονταν ὅταν θὰ ἔδωαινε ἀπ' τὸ γυμνάσιο. Δὲν τὸν ἐνδιέφερε πὼς ἀντιμετώπιζαν οἱ ἄλλοι τὸ μέλλον τους, ἄμωσ αὐτὸς στεκόταν ἀναποφάσιτος. Κατ' ἀρχήν, θὰ εἶθελε πολὺ νὰ πᾶει στὴ Σχολὴ Δοκίμων, νὰ γίνεи σημαιοφόρος

καὶ νὰ χαράξει ἔτσι μιὰ στρατιωτικὴ ζωὴ. Ὑπογράμμιζε, μάλιστα, τὰ ὠραῖα σημεῖα αὐτῆς τῆς ζωῆς: ταξίδι στὴ Μεσόγειο μὲ τὴ Σχολή, ἀργότερα μιὰ ἀνεξάρτητη ζωὴ στὴν Ἀθήνα, καὶ, πιο πολὺ, ἡ στολὴ, ἡ ὁμορφὴ στολὴ τοῦ ἀξιωματικοῦ τοῦ Ναυτικοῦ. Κάτι ὅμως ἀπὸ μέσα του δυσανασχετοῦσε σ' αὐτὸ τὸ σχέδιο: οἱ γονεῖς του δὲ θέλανε μὲ κανένα τρόπο· μὰ, κι ἂν θέλανε, ὑποπτεύονταν κι ὁ ἴδιος πὼς ἡ ζωὴ αὐτὴ δὲ θάταν καὶ τόσο ράδινη ὅσο φαίνονταν. Τοῦ ἀπάντησα ἀρκετὰ δισταχτικὰ κι ἐγώ, πὼς ἡ στρατιωτικὴ ζωὴ δὲν ταίριαζει, κατὰ τὴ γνώμη μου, σὲ ἄνθρωπους εὐαίσθητους καὶ συναισθηματικούς. «Μακριὰ ἀπὸ τὴν ἀγαπητὴ μας Θεσσαλονίκη, μακριὰ ἀπὸ τὴ γλυκιὰ θαλπωρὴ τοῦ σπιτιοῦ, μακριὰ ἀπὸ τὶς συντροφιές κι ἀπὸ τοὺς φίλους, πού τοὺς μοιράσαμε τὸ πιο τρυφερὸ καμμάτι ἀπ' τὰ νιάτα μας, θά χεῖς νοκιάσει —τοῦ εἶπα— ἓνα ἀκατάσπαστο δωματιόκι, θά ζεῖς μιὰ ρέμπελι ζωὴ, ξενύχτης μὲ γυναῖκες, καὶ θά ξεδεύεις τὸ μισθό σου πρὶν κολὰ καλὰ τὸν πάρεις, ζώντας τὶς ἄλλες μέρες μὲ δανεικά. Πολλὰ Χριστοῦγεννα καὶ πολλὰς Πασχαλιὰς θά περάσεις μακριὰ ἀπὸ τοὺς δικούς σου κι ἡ νοσταλγία θ' ἀρχίσει νὰ σὲ τρώει ὅλο καὶ πιο πολὺ». Ὁ Αἰμίλιος ἄκουγε μὲ κάτι σὰν ξέσκισμα στὴν καρδιά, ἀλλὰ καὶ μὲ μιὰ μύχια ἱκανοποίηση ἀνθρώπου πού ἀρχίζει ἐπιτέλους νὰ ζεῖ, ἔστω καὶ διαμέσου τῆς ἐμπειρίας ἐνὸς ἄλλου. Ὑστερα ξεβαρεῖται καὶ μοῦ εἶπε πὼς, ἂν τὸ σχέδιο αὐτὸ ἀποτύχει, θά πάει στὸ Πολυτεχνεῖο νὰ γίνεῖ ἀρχιτέκτονας ἢ πολιτικὸς μηχανικός. Μοῦ μίλησε πάλι μὲ θέρμη γιὰ τὰ πλεονεκτήματα αὐτῶν τῶν ἐπαγγελμάτων. Κούνησα τὸ κεφάλι μου μὲ ἐπιφύλαξη. Παραδέχτηκα, βέβαια, τὰ καλὰ, ἀλλὰ τοῦ ὑπεγράμμισα καὶ τὶς ἀπαιτήσεις πού ἔχουν τὰ ἐπαγγέλματα αὐτά: ὅχι μονάχα πρέπει νάσαι γεννημένος κονεῖς γι' αὐτό, νὰ βράζει μὲς σπὸ αἷμα του τὸ δαιμόνιο τοῦ ἀρχιτέκτονα, ἀλλὰ καὶ ν' ἀναπτύσσει συνεχῶς πρωτοβουλία καὶ δραστηριότητα, στὸ συναγωνισμό μὲ τοὺς ἄλλους, πράγμα πού γρήγορα θά τὸν κούραζε, ἂν δὲν ἔκανε γι' αὐτὴ τὴ δουλειά. Καὶ τότε θάταν πολὺ ἀργὰ νὰ διαπιστώσει πὼς εἶναι καλύτερο νάσαι καλὸς τσαγκάρης παρὰ κακὸς ἀρχιτέκτονας. Κι αὐτὸ εἶταν κάτι σὰ χαριστικὴ βολὴ στὰ ὄνειρα τοῦ Αἰμιλίου. «Μὰ τί νὰ κάνω λοιπόν;» ρώτησε μὲ μιὰν ἀπελπισμένη αἰσθησὴ ἀδιεξόδου καὶ τόσο πολὺ εἶταν ἀπορροφημένος ἀπ' τὰ ἐρωτήματα του, πού χρειάστηκε νὰ τοῦ ὑποδείξω νὰ προσέχει καὶ λίγο τὶς λοκκούδες μὲ τὰ νερά τῆς βραχῆς, ὅπου πλατσουλοῦσε ἀδιάφορος. «Νὰ σοῦ πῶ —τοῦ ἀπάντησα— δὲν εἶναι καὶ τόσο ἐπείγον. Ἔχεις ἀκόμα καιρὸ μπροστά σου. Νομίζω, μάλιστα, πὼς θά μπορούσες νὰ τὸ συζητήσεις καὶ μὲ τὸν πατέρα σου, χωρὶς πού μπορεῖ νὰ βρεῖς καὶ καμμιά νύφη μὲ παρὰ καὶ νὰ κάνεις τὴν τύχη σου!». Χαιμογέλασε μὲ τὴ φαιδρὴ ἐκδοσὴ τῆς συζήτησής μας καὶ κούνησε τὸ κεφάλι του, σὰ

νόλεγε: «Δέ βαριέσαι!». Μά εγώ πού νά βαρεθώ! Μιά κι είχα αρχίσει, έπρεπε νά τόν ξεμαχνήσω γιά καλά. Καί, δίχως προλόγους καί εισαγωγές, τόν ρώτησα πώς πάει μέ τίς καπαιτήσεις. Κατακοκκίνησε —έτσι τουλάχιστον μου φάνηκε καθώς περνούσαμε από ένα φως— κι άρχισε επιτέλους νά προσέχει πού νά ποτάει γιά ν' αποφύγει τά νερά. Φανερό πώς τόν δυσχεραπούσε μιá τέτοια κουβέντα, γιατί ή έπρεπε νά μου τά εξαμολογηθεί όλα, κι ή εξαμολόγηση θά του είταν όδυνηρή, ή έπρεπε νά σωπάσει, μιá καί δέν του πήγαινε ή καρδιά νά μου κοπανίσει ψέματα. Βέβαια, εγώ είξερα γιά τόν Αιμίλιο πολύ περισσότερα από όσα θάθελε νά μου πεί. Μάλιστα, όταν κάποτε σέ μιá συζήτηση, ή μητέρα του μου είχε πεί: «Μά, ό Αιμίλιος είναι άκάμα παιδί», τής άπάντησα: «Έμένα μου φαίνεται πώς ό Αιμίλιος είναι πιό άντρας». Πράγματι, τά δυό άδέρφια από καιρό τώρα μιλούσαν μεταξύ τους άνοιχτά, ενώ πριν, θυμάμαι, ό μεγάλος μασσούσε τά λόγια του μπροστά στο μικρό.

Ήδη οι κακές γλώσσες είχαν αρχίσει νά λένε πώς ό Αιμίλιος είχε κιόλας ξεπεράσει τόν άδερφό του σ' αυτά τά ζητήματα. Κι εγώ ό ίδιος είχα άκούσει πώς τίς προάλλες καυχόταν πώς «άπό κορίτσια, άλλο τίποτα». Περίμενα, λοιπόν, μέ άδημονία νά μου μιλήσει. Μά ό Αιμίλιος σώπαινε δισταχτικός. Τέλος, βλέποντας πώς ή σιωπή μου δέν είταν παιρά μιá εύγενική άπαίτηση, άρχισε νά μου μιλάει μέ πολλές παύσεις: «Νά σου πώ, όχι καί μεγάλα πράματα, σέ βεβαιώνω. Πού καί πού καμμιά μικρούλα, από δρόμο, τά μεσημέρια, όταν σκολνούμε από τά μαθήματα, κι αυτό πάντοτε μέ παρέα, ποτέ μόνος. Ή μάλλον, ναί, καί μόνος, τά βράδια, αλλά όχι στη γειτονιά, είναι άνυπόφορο τό ικοσαμπολιό. Όπως βλέπεις, τίποτα σπουδαίο, οι άλλοι τά παραλέν, καί δέν προχωρώ πολύ, θά μέ πιστέμεις, ντρέπαμαι». Σταμάτησε λίγο κι ύστερα ξεθαρρεύτηκε πιό πολύ: «Μά, σέ βεβαιώνω, δέν εύχαριστιέμαι, δέν μένω ικανοποιημένος. Όχι πού νιώθω τύψεις, νιώθω όμως μέσα μου ένα κενό. Κάθε φορά πού γυρνάω σπίτι μου, ύστερα από μιá τέτια συνάντηση, νιώθω άλο καί πιό πολύ άδειος καί ντρέπαμαι νά κοιτάξω τή μητέρα μου στα μάτια. Δέν ξέρω οι άλλοι τί αισθάνονται, όμως έμένα μου είναι άφόρητο. Κι όλο κι άνορωτιέμαι μήπως όλα αυτά δέν είναι παρά σαλιμαρίσματα ανάξια λόγου. Καί μάλιστα, τό καλακαίρι, πού είχα πολλές εύκαιρίες, σέ βεβαιώνω, ένιωθα πικραμένος, δέ μπορώ νά καταλάβω τί μου συμβαίνει. Όμως, πώς νά σου πώ, τό θέλω κιόλας...». Ό Αιμίλιος είταν άπόλαυση, παραπαίοντας μέσ στα άντιφατικά έφηβικά αισθήματά του, μ' εκείνη τήν ειλικρίνεια τών πρώτων εξαμολογήσεων. Άλλά καί μένα ή θέση μου γίνονταν δύσκολη. Δέ θάθελα νά κάνω τόν εξαμολόγο ούτε τό συμβουλόπορα: έπρεπε όμως, από τήν άλλη μεριά,

νά μὴν ἀφήσω ἀνικοναποίτη μιὰ τέτια ὁμολογία. Πρατίμησα νά τὸ
ρίξω σπὴν παλαιὰ, αὐτὸ τὸ μισο-αστείο, μισο-σοβαρὸ ὕφος. «Ἐμ,
βέβαια —τοῦ εἶπα— ὅσο τρέχεις ἀπὸ ποδόγυρο σὲ ποδόγυρο, αὐτὰ
θὰ αἰσθάνεσαι, κι ἀκόμα χειρότεροι. Τὶ θὰ γίνῃ ἂν ἀρχίσουν οἱ τύ-
ψεις; Τούλάχιστον, ἂν παρατοῦσες τὰ φλερτάκια καὶ τόρηνες σπὸ
αἰσθημα... Ἀλλὰ καὶ πάλι, τὶ νὰ σοῦ πῶ; Πολὺ ἀσκημο νὰ μπλε-
χτεῖ κανεὶς ἀπὸ τόσο μικρός. Δὲν ξέρω. Ἴσως νάχουν δίκιο ἐκεῖνοι
παὺ ὑποστηρίζουν τὴν ἐγκράτεια». «Τὶ νὰ σοῦ πῶ; —ἀπάντησε ὁ Αἰ-
μίλιος—. Ὅσο περνοῦν οἱ μέρες, τόσο τὸ κάθε ζήτημα μοῦ φαίνεται
ὅλο καὶ πιὸ πολύπλοκο. Μὲ κυριεύει ἡ ἀνησυχία γιὰ τὸ κάθε τί. Δὲν
ξέρω τὶ θὰ γίνῃ, τὶ θὰ κάνῃ, πῶς θὰ τὰ βολέψῃ, ὅλα μοῦ φαίνονται
βουνὰ καὶ θαρρῶ πῶς δὲ μπορῶ νὰ κάνῃ τίποτα. Τὶ παράξενες μέ-
ρες, ἀλήθεια, ποὺ ζῶ! Ὅλο συγκίνηση κι ἀβεβαιότητα». «Ἀλήθεια,
Αἰμίλιε, —τὸν ρώτησα— πόσες φορές ξυρίστηκες ὡς τώρα;». «Ἐ,
δύο—τρεις», ἔκομε μὲ ἀπορία. «Καλά, λοιπόν, ξυρίσου ἐβδομήντα
τρεις καὶ τότε τὰ ξαναλέμε. Δὲν πὼ κατὰλαβες, λοιπόν, πῶς μπαίνει
στὴ ζωή;».

Ζ Α Κ Π Ρ Ε Β Ε Ρ

Μετάφραση : ΘΑΝΟΥ ΧΑΜΠΙΠΗ

Πάτερ ἡμῶν

Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς
Ἑμεῖς θὰ μείνουμε πάνω στὴ γῆ
Ποῦ κάποτε εἶναι τόσο ὁμορφη
Μὲ τὰ δικά της μυστήρια τῆς Νέας Ὑόρκης
Μὲ τὰ μυστήρια τοῦ Παρισιοῦ της
Μὲ τὸ μικρὸ της κανάλι τῆς Οὔρ
Τὰ μεγάλα της Κινέζικα τεύχη
Τὸ ποτάμι της τοῦ Μοσλὲ
Τὶς βλακειῖες τοῦ Καμπορέ
Μὲ τὸν ὠκεανὸ της τὸν Εἰσηγνικὸ
Μὲ τὶς δύο της δεξαμενὲς σιὸν Κερραμεικὸ
Μὲ τὰ καλὰ της παιδιὰ καὶ τοὺς κακοὺς της πολίτες

Μὲ ὅλα τὰ θαύματα τοῦ κόσμου
Ποὺ βρίσκονται ἐκεῖ
Πάνω στὴ γῆ ἀπλὰ
Νὰ προσφέρωνται σὲ ὅλο τὸν κόσμο
Διασκορπισμένα

Ν' αὐτοθαυμάζονται ποῦναι τέτοια θαύματα
Καὶ δὲν τολμοῦν νὰ τ' ὁμολογήσουν
Σὰν τὴν ὁμορφη γυνὴ κοπέλλα ποὺ δὲν τολμᾷ νὰ φανερωθεῖ
Μὲ τὶς φοβερὲς δυστυχίες τοῦ κόσμου
Ποὺ εἶναι λεγεῶνες
Μὲ τοὺς λεγεωνάρχους
Καὶ τοὺς βοσανιστὲς τους
Μὲ τοὺς Δασκάλους αὐτοῦ τοῦ κόσμου
Τοὺς Δασκάλους καὶ τοὺς γεροπαλαίμαχους μαχητὲς τους
Μὲ τὶς ἐποχὲς
Μὲ τὰ χρόνια
Μὲ τὰ ὥραϊα κορίτσια καὶ τὰ γέρικα κορμιά
Μὲ τὴν ψάθα τῆς ἀθλιότητος νὰ σαπίζει μέσα σὸ χάλο
(θα τῶν κανονιῶν.

Ἀμμουδιές κινούμενες

Δαιμόνια καὶ θαύματα
Ἄνεμοι καὶ Παλίβοιοι
Μακρὰ πὰ ἡ θάλασσα ἀποτραβήχτηκε
Καὶ σὺ
Σὰν φύκι χαϊδεμένο ἀπαλὰ ἀπὸ τὸν ἄνεμο
Στὶς ἀμμουδιές τοῦ κρεβατιοῦ ἀνακουνίσαι κι ὄνει-
(ρεύσαι

Δαιμόνια καὶ θαύματα
Ἄνεμοι καὶ Παλίβοιοι
Μακρὰ πὰ ἡ θάλασσα ἀποτραβήχτηκε
Ἀλλὰ σὶὰ μάτια σου τὰ μισάνοιχτα
Ἔμειναν δὺς μικρὰ κύματα
Δαιμόνια καὶ θαύματα
Ἄνεμοι καὶ Παλίβοιοι
Δὺς μικρὰ κύματα νὰ μὲ πνίγουν.

Δ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΣ

Σύμβολα καὶ συνθήματα

Ἡ ποίηση στοὺς καιροὺς μοῖς ὑποφέρει ἀπὸ κάποια πάλωση. Ἀλλὰ γιατίι στοὺς καιροὺς μας μονάχα; Καὶ γιὰ τὶ εἶδους πάλωση μιλάμε; Πάλωση πρὸς τὰ σύμβολα καὶ τὶς ἰδέες πρῶτα. Σ' αὐτὰ πληρώσαμε γιὰ αἰῶνες φόρους ὑποτελείας. Ὁ κλασικισμὸς πρωτάρχισε μὲ μιὰν ἀλύγιστη ὑποχονδρία νὰ θύει σὲ ἰδέες—ταιμπού. Ὁ ρομαντισμὸς ἀκολούθησε κι' ἐκεῖνος μὲ τὴ γνωστὴ διάχυση ἄλλου εἶδους ἐρωτοτροπίες σὲ φαντασιώσεις —ἀλληγορίες. Κι ὁ συμβολισμὸς — ἀρχὴ τοῦ ἦταν ἄλλωστε— παρὰπαιε μὲς στὰ σύμβολα. Ἔτσι ὁ ποιητὴς δὲν ἦταν παρὰ ἓνας Δὼν—Κιχῶτης τῆς ζωῆς ποὺ σκιαμαχαύσε μὲ ἀφηρημένες μορφές, ἀπὸ τὸν Οἰδίπαδα ὡς τὸν Φάουστ κι ὡς τὸν Ἰγκιτουρ τοῦ Μαλαρμέ. Φυσικὰ τῶν γεγονότων καὶ τῶν αἰσθημάτων. γωγιότης, κάτι σὰν ἀχθοφόρος τῶν γεγονότων καὶ τῶν αἰσθημάτων. Ὅμως στὶς μέτριες περιπτώσεις χάνονταν ἡ μεγαλωσύνη κι ἡ ἐπικοινωνία μὲ τὴ φυσικὴ καὶ τὴν κοινωνικὴ σκευή. Πέρα ἀπ' τὴ χοντροειδῆ σκοινωδυσία ἢ τὴ χοντροειδέστερη κραυγὴ τί κατάφερε ὁ δικὸς μας Παλαιμάς ἢ ὁ Καζαντζάκης;

Λοιπὸν θὰ νόμιζε καθένας πῶς μὲ τὴ νέα ποίηση ὁ ποιητὴς θὰ ξέφευγε καὶ τὴν πάλωση. Ὁχι κυνῆγι μεγαλωσύνης καὶ οὐσιαστικότητος, ἀλλὰ μικρότερη, ἀληθινώτερη φωνή. Ὁ ὑπερρεαλισμὸς σ' αὐτὴ τὴ μετριοπαθεῖ ἀξίωση τὰ θυσιάσε ὅλοι, ἀκόμη καὶ τὴν ἀξιοπρέπειά του. Κατηγορήθηκε τότε γιὰ αὐταματικὸς καὶ παρανοϊκὸς παρεΐστικος. Ἡ ἐπάμενη φάση ἄμως χαρακτηρίζεται γιὰ μιὰ ἀναδίπλωση πρὸς τὶς «μυθικὲς» οὐσίες καὶ πραγματικότητες. Νάταν οἱ ἔρριζες κοπαδιολὲς τοῦ παρελθόντος; Ἡ νάταν ἓνα σκαλοπάτι γιὰ μιὰ κορύφωση καὶ τοῦ μοντέρνου πνεύματος;

Πάντως ἡ πάλωση ξανάζησε μὲ μιὰν ἄλλη δορυμύτητα ἢ ἀκαταστασία στὶς μέρες μας. Χτὲς ἀκόμη ὁ Ρίλκε θυσιάστηκε στὴν ὑπηρεσία τοῦ ὑπερβατικῆς μύθου. Ὁ Ἐλιοτ στὴ μεταφυσικὴ τοῦ ἀδιεξόδου τοῦ μηχανικοῦ πολιτισμοῦ. Ὁ Πάουντ στὶς φθαρμένες μάσκες τοῦ ἐπρωσκικοῦ κάλλους. Ὁ Γιεσένιν σὲ ἀγλαΐσματα τοῦ φυσικοῦ κόμου. Καὶ πιο δῶ μὲς ἀπ' τὰ ματογυῶλια τοῦ μύθου μᾶς ἐρευνᾷ ὁ ὑπαρξισμὸς. Δὲν πράκεται μόνον γιὰ τὸν Κριμὺ καὶ γιὰ τὸ παροιμύθι σὲ σύγχρονη κόπια τοῦ Σισύφου του. Ὁ «δημιουργικὸς» —καὶ ὄχι ὁ φιλόσοφος— Σάστρ τὴν ἴδια μυθικὴ ἀναπορραγωγὴ ἀπτοταλμά. Ὁ χειρισμὸς εἶναι ἀλληγορικὸς τοῦλάχιστον στὸ «Κεκλεισμένων τῶν θυρῶν» καὶ

στο «'Ο κύβος ἔρριφθῃ». Τὸ πρᾶγμα φαίνεται ἀκόμα καὶ σ' ἄλλες μορφές τέχνης. Γιὰ παράδειγμα: «'Ο γέρος καὶ ἡ θάλασσα» τοῦ Χεμινγκουέι καὶ ἡ «Γλυκεῖα ζωὴ» τοῦ Φελλίνι. Κάπως ἔτσι ἐργάστηκε καὶ σ' ἐμᾶς ὁ Σεφέρης (ζωοδότης τοῦ ἱστορικοῦ μύθου) καθὼς καὶ ὁ Ἑλίτης (μυθοποίηση τῆς νεοελληνικῆς φύσης καὶ ζωῆς). Καὶ πρόκειται γιὰ τὶς καλύτερες περιπτώσεις, γιὰ ἀληθινὰ κατορθώματα χωρὶς σιρόπια καὶ ξηρὲς «κορώνες».

Καὶ τώρα στοὺς μεταπολεμικοὺς καιροὺς ἡ μοντέρνα πόλωση ἀκολουθεῖ μιὰν ἄλλη διαδικασία. Ἄν τὴν ὀνομάσουμε πόλωση προορισμοῦ δὲν πέρασε ἐξω. Προορισμοῦ μετοικιστικοῦ ἢ κοινωνικοῦ, ιδεολογικοῦ ἢ πολιτικοῦ, ἐκεῖ βρίσκεται ἡ εἰδοποιὸς διαφορὰ τῆς. Φυσικὰ πλεονάζει σ' αὐτὴ τὴν ἀστάθμητη καὶ ἀστάθμητη συνάμα ἐποχὴ ἡ ἀποσκίρτηση. Μιὰ ἀποσκίρτηση ὅμως πρὸς τὴν «εἰδική» ἀτομικὴ περιπέτεια χωρὶς μιὰν ἀνάλογη χειραφέτηση. Ἄπειρα σκόρπια ρυάκια πρὸς τὰ ἐξογκωμένα ἐσωτερικὰ δράματα κι ἀπὸ κεῖ ἐξαπμίσσεις πρὸς τὴν ὑπαστασιακὴ τάχα διάσωση τῆς ψυχῆς. Ἀλλὰ μ' αὐτοὺς προπαντὸς στραπατσορίστηκε ἡ λαγαρὴ εἰκόνα τοῦ κόσμου σπιλωθῆκε ἀπὸ τοὺς κλαυθμηρισμοὺς ἢ τὶς ἀσέλγιες τῶν ὑποκειμένων.

Ἀλλὰ μήπως πρὶ πολλὰ κατορθώσαμε μὲ τὴν στάση τοῦ, ἐνάντιου ἔστω, προορισμοῦ; Κοντὰ στὴ ποίηση τῶν συμβόλων προσθέσαμε τώρα καὶ μιὰ ποίηση συνθημάτων. Ποῦ κάποτε ἦτον αἰσιόδοξη πίστις, ἔγινε ἀργότερα μισαλλοδοξία μὲς στὴν καταδρομὴ τῶν καιρῶν καὶ πηγαίνει νὰ καταλήξει σὲ ὑπαπτη στάση μαζοχισμοῦ. Ποῦ μεθερμηνεύεται: πάσχει ἡ ψυχικὴ ἢ κοινωνικὴ μας ὑπόσταση. Συνθηματικὲς φωνὲς ποῦ μπερδεύονται μὲ τὶς ἄλλες στὴν ἴδια σύγχυση καὶ παροφωνία. Σὰ νὰ χωρητήκαμε σὲ στρατιὰ κρησθαλισμένων (ἀπὸ τί; ἀπὸ ποῖα νέμεση;) καὶ καταδιωκόμενων (ἀπ' ὅλες τὶς ἐξουσίες!). Ὁ Τόυμπε κἀτὶ ξέρε γιὰ τὰ «τοτεμικά» μάλιστα σύμβολα ποῦ τὰ θεωρεῖ κι ὅλας ἀνυπόφευκτες λαβὲς γιὰ τὴν ἱστορικὴ πορεία τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ κἀπὸ ἀπ' τοὺς ὀρμητισμοὺς τῶν ἐπαναστατῶν κἀτὶ μᾶς δίδαξε γιὰ τὴν καταστροφικὴ δύναμις τῶν συνθημάτων ὁ Καϊστλερ.

Γιὰ νὰ δικαιολογηθεῖ ὁ νεώτερος:

Λὲν ἔχω γράφει ποιήματα
μέσα σὲ κορότους
μέσα σὲ κορότους
κύλησε ἡ ζωὴ μου.

‘Ο Φόβος

Χίλια χρόνια νὰ ζήσω, δὲ θὰ τὴν ξεχάσω ποτὲ ‘κείνη τὴ βραδυὰ. Φτάνει νὰ σοῦ, πὼς ὅσο φοβήθηκα τότε, δὲν ξαναφοβήθηκα ποτὲ μέχρι σήμερα — τριάντα τόσο χρονῶν ἄντρας. Κι’ εἶναι γιὰτὶ καμμιά ἄλλη φορὰ δὲν ξαναβρέθηκα τόσο κοντὰ στὸν κίνδυνον ὅσο ‘εκείνη τὴ βραδυὰ ποὺ βρόντηξαν ἀπανωτὲς οἱ μπιστολιές, λίγο πιὸ κάτω ἀπ’ τὸ σπίτι μας...

... Κεῖνοι τὸν καιρὸ μ’ ἄρσε νὰ κάθομαι στὸ πεζουλᾶκι τῆς αὐλῆς μας, ἰδίως τὰ βράδυα. Μ’ ἄρσε νὰ κοιτάω ἀπὸ ‘κεῖ, πέρα, τὴ μακρινὴ βουνοπλαγιά ποὺ ἄλλαζε χρώματα ὅταν βασίλευε ὁ ἥλιος...

‘Απὸ τὴν Ἄννα ἔμαθα πὼς τὸ πρόσωπό μου ‘εκείνη τὴν ὥρα, γινόταν ἰαλλοιώτικο, ἔφεγγε, λέει... Μοῦ τὸ εἶπε ἓνα βράδυ χαμογελώντας. Ἡ Ἄννα εἶχε μαντέψει τὸ μυστικὸ μου. Κι’ ἐγὼ — τί νάκανα; — τῆς μίλησα γιὰ τὸν ἥλιο καὶ τὰ χρώματα...

Κάτι θὰ βροῖσκαμε νὰ λέμε μὲ τὴν Ἄννα ‘κεῖνες τὶς ὥρες. Τὴ συζήτηση τὴν ἄρχιζε πάντα αὐτὴ, γιὰτὶ ἐνιωθε κάπως σὰν ἔνοχη, μιά καὶ δὲ μ’ ἄφηνε νὰ βγαίνω ἔξω τὰ βράδυα, γιὰτὶ φοβόταν πολὺ ‘κεῖνο τὸν καιρό...

Ἔκανε, λοιπόν, στὰ γρήγορα τὶς δουλειές της, μὲς στὸ σπίτι, ἐρχόταν κοντὰ μου, καὶ μοῦ ἔπιανε τὴν κουβέντα γιὰ νὰ μὴν πλήγω ὅπως νόμιζε. Πότε-πότε ἐρχόταν κοντὰ μας καὶ ὁ Ἀλέξης. Γκρίνιαζε γιὰ λίγοι ποὺ δὲν τὸν ἀφήναμε νὰ βγεῖ καὶ ἐκεῖνος ἔξω, καὶ ἀπογοητευμένος ξανάμπαινε στὸ σπίτι, καὶ ἔπεφτε στὸ ξεχαρβαλωμένο ντιβάνι τοῦ μὲ κάνα βιβλίο στὸ χέρι.

Ἡ Ἄννα δὲν πίστευε πὼς, ἀντίθετα, ἐνιωθα πολὺ ἄνετα, καὶ προσπαθοῦσε νὰ μὴ μ’ ἀφήνει γιὰ πολλὴ ὥρα μόνο. Ἐπαιρνε κάνα παληποικαμίσσο, δικό μου ἢ τοῦ Ἀλέξη, κλωστή καὶ βελόνα καὶ καθόταν κοντὰ μου. Κι’ ἐγὼ, μαντεύοντας τὶς σκέψεις της, τὴν κοίταζα χαμογελώντας.

Ἄν πάλι ἔμπλεκε μὲ τὶς δουλειές της, ἔβγαινε καὶ μὲ παρακαλοῦσε νὰ πηγαινοῦν ὡς τὸ γέρο — Στέφανο, τὸ γείτονά μας, ποῦ, τὴν ἴδια ὥρα, καθόταν, ‘κεῖ στὸ πέτρινο σκαλαπάτι τοῦ σπιτιοῦ του, στὴν ἴδια πάντα θέση, μ’ ἀναγεγνὸ τὸ σῶμα του, σάμ-

πως ξεριζωμένο δέντρο, και σκεφτόταν τὰ δικὰ του: περασμένα και μελλούμενα...

Τις ὥρες πού ἔμενα ἐντελῶς μόνος, κοιτοῦσα τὸν κόσμον πού περνοῦσε σέρνοντας τὰ πόδια του μπρὸς στὸ νερὸ δρομάκι τοῦ σπιτιοῦ μας, και σκεφτόμουν ἓνα σωρὸ πράγματα.

Κεῖνῃ τῇ βραδυνά δὲν εἶχα διάθεση γιὰ τίποτα. Ἴσως γιὰ τὴν ὅλα γκρίζα και θαμπά. Ὁ μολυβόχρωμος οὐρανὸς ἀκομποῦσε πάνω στὶς στέγες τῶν σπιτιῶν, στὶς κορφές τῶν δέντρων, στὰ σύρματα, και σκέπαζε πέρα τὴν ὁμορφή βουνοπλαγιά πού πάνω της ξεκούραζα τὰ μάτια μου. Ἄς εἶναι. Μὲ τὸ ἓνα, μὲ τὸ ἄλλο, ἡ ὥρα πέρασε, κι ἡ Ἄννα, κάποτε, μὲ φώναξε γιὰ φαγητό...

... Μόλις εἶχαμε φάει. Ἡ Ἄννα εἶχε πᾶει τὰ πιῶτα στὴν κουζίνα, και ἔκεινῃ τὴν ὥρα σήκωνε τὸ τραπεζομάντηλο ἀπ' τὸ τραπέζι. Ἀκουσε τὶς μπιστολιές και τὰ χέρια της τινάχτηκαν ἀπὸτομα, σὰ νᾶπιανε ρεῦμα. Ἔβαλε τὶς φωνές τρομαγμένη, σφίγγοντας στὴν ἀγκυλιά της τὸ τραπεζομάντηλο, λὲς κι ἦταν κάτι πού, μὲ κανέναν τρόπο, δὲν εἶθελε ν' ἀποχωριστεῖ.

Ὁ Ἀλέξης, πού πάντα μεγαλοποιοῖσε τὰ πράγματα σὲ κάτι τέτοιες στιγμές, κάτι πῆγε νὰ πεῖ, μὰ τὸν πρόλαβα, δείχνοντας του μὲ τὰ μάτια μου τὴν Ἄννα. Κούνησε τὸ κεφάλι του — σὰ νᾶλεγε: κατὰλαβα — κι εἶπε χαμογελώντας:

— Βάζω στείχιμα πὼς θᾶπτεσε τὸ ὑπόστεγο μὲ τοὺς τσίγκους, ἀπ' τὸ φουρνάδικο τοῦ κὺρ Ἀρίστου... Ἦταν ἔτοιμο, σᾶς λέω, νὰ σωριαστεῖ... Ἐ, ρέ, πλάκα ποῦχω νὰ κάμω αὐριο τοῦ κὺρ Ἀρίστου... κι ἔκαν' ἔτσι μιὰ τὰ μοῦτρα του — πίσω ἀπ' τὴν Ἄννα — σὰ νᾶλεγε πὼς ἔβρισκε κι ὁ ἴδιος γελοῖα τὰ λόγια του.

Μὰ ἡ Ἄννα δὲν ἦταν μωρό. Στεκόταν ἔτσι δά, ἐντελῶς ἀκίνητη, κι ἀρπυγχαζόταν τὶς φοβισμένες φωνές πού ἀκούγονταν πᾶ ἀπὸ παντοῦ, τὶς πόρτες και τὰ παραθυρόφυλλα πού βροντοχτυποῦσαν στὴ γειτονιά, κι αὐτοὺς πού τρέχανε στοὺς δρόμους...

Ὁ Ἀλέξης μὲ κοίταξε. Κάθισε σὲ μιὰ καρέκλα, ἀκούμπησε τὸν ἀγκῶνα του στὸ τραπέζι πού βρισκότανε μπροστά του, ἔβαλε τὸ σιγνερὸ σαγόνι του μὲς στὴ φοίχτα του, και μοῦ ἔδειξε τὴν Ἄννα. Ὅσοτερά σιγώθηκε:

— Πρέπει νὰ δοῦμε τί σημαίνει..., εἶπε κι ἄνοιξε τὴν πόρτα. Βάλαμε τὶς φωνές, μὰ ἔκεινος βρισκόταν κιόλας στὸ δρόμο και μᾶς φώναζε:

—Ὡς τὴ γωνιά τοῦ κυρ Γρηγόρη θὰ πάω... Πάψτε... Θὰ γυρίσω γρήγορα...

Ἐσκίπηε τὸ κεφάλι τῆς ἡ Ἄννα. Τὴν ἔπιασα ἀπ' τοὺς ὤμους:

—Θὰ γυρίσει, Ἄννα...

Τὴ χάιδεα, τῆς μιλοῦσα. Δὲ μοῦ ἀπαντοῦσε, λὲς καὶ σταμάτησε νὰ σκέφτεται, νὰ μιλάει. Στεκόταν ἀκίνητη, σάμπατος μαρμαρωμένη. Μοῦ φάνηκε πὼς δὲ θὰ κουνιόταν ποτὲ πιά ἀπ' τὴ θέση τῆς, καὶ εἶπα χωρὶς νὰ καταλάβω:

—Ἄννα, φέρε μου, σὲ παρακαλῶ, ἓνα ποτήρι νερό...

Κίνησε σὰν ὑπνωτισμένη γιὰ τὴν κουζίνα, μ' ἀμέσως ἔστριψε. Κοιτάξαμε κι οἱ δύο μας πρὸς τὴν πόρτα. Ὁ Ἀλέξης ἔμπαινε, κίτρινος σὰν τὸ φλουρί.

—Λοιπόν;

Μᾶς ἀπάντησε ξερά:

—Σκοτώσανε δυὸ γερμανοὺς, στὴ γωνιά τοῦ κάτου δρόμου, μπρὸς στὸ φωτογραφεῖο τοῦ Δημήτρη...

—Θέ μου!..., ἔκανε ἡ Ἄννα καὶ σωριάστηκε σὲ μιὰ καρέκλα. Τρέξαμε κοντὰ τῆς...

... Τρομάξαμε νὰ τὴ συνεφέρουμε... Κι ὥστόσο ἀκόμα ἦταν στὰ χάλια τῆς. Τὰ μάτια τῆς ἔχασαν τὴ γαλαζωπὴ ἀπόχρωσή τους, ἔδειχναν γκριζο, σκοτεινὰ ἀπ' τὸ φόβο. Μιὰ φλεβίτσα στὸ μέτωπό τῆς χτυποῦσε δυνατὰ, σὰ νὰ θελε νὰ σπάσει... Μᾶς κοιτοῦσε φοβισμένα κι ὁλοένα μουρμουρίζε:

—Τώρα πὺν θ' ἄρθρουν, Θε μου, τί θὰ γίνουμε;

—Ἡσύχασε, Ἄννα... Κι ἄσε πιά αὐτὸ τὸ κουρέλι ἀπ' τὰ χέρια σου..., ἔκαμε ὁ Ἀλέξης καὶ τῆς πῆρε τὸ τραπεζομάντηλο...

Σκεφτόμουν ἓνα σωρὸ ἄλλα πράγματα, καὶ δὲν ἔβρισκα τίποτα νὰ τῆς πῶ. Πότε-πότε τῆς χαμογελοῦσα. Μὰ 'κείνη καταλάβαινε πὼς τὸ χαμόγελό μου ἦταν ψεύτικο, κι ἀνησυχοῦσε περισσότερο...

Ὁ Ἀλέξης ἔκοβε βόλτες ἀπανωτὲς μέσα στὴν κάμαρη, κι ὅλο ἔλεγε κάτι πὺν κι ὁ ἴδιος δὲν τὸ πίστευε:

—Νὰ δεῖς πὺν δὲ θὰ ρθοῦνε, Ἄννα... Θὰ τὸ δεῖς...

Μὰ ἡ Ἄννα δὲν εἶθελε τίποτα ν' ἀκούσει. Τίποτε δὲν πίστευε...

... Σ' ὅλη τὴ γειτονιά ἀπλωνόταν μιὰ βουβαμάρα πὺν σὲ φόβισε. Δὲν ἀκουγόταν τίποτα. Οἱ ἄνθρωποι κλεισμένοι στὰ σπιτία τους, περίμεναν τὴν μπόρα, πὺν δὲν ἄργησε νὰ ξεσπάσει...

—Για προσέξτε!..., είπε μιὰ στιγμή ή. "Αννα: 'Ακούγεται κάτι πού δέν μπορώ νά καταλάβω...

'Αφουγκραστήκαμε. 'Από μακριά άκουγόταν ένας παράξενος θόρυβος.

—Είναι τ' αυτοκίνητά τους —είπε ό 'Αλέξης— οί μηχανές τους κάνουν ήτσι...

Σωπάσαμε για νά ξανακούσουμε. 'Ο θόρυβος τών μηχανών πού πλησίαζαν άκούστηκε καθαρά.. Μιὰ κρυάδα άρχισε νά ξαπλώνει σ' όλο μου τό κορμί... 'Όσόσο προσπαθοῦσα νά φαίνομαι ψύχραιμος, γιατί ή "Αννα, κάθε τόσο, παρατηρούσε τό πρόσωπό μου...

... Καί τ' αυτοκίνητά τους ήφτασαν τό ένα κοντά στό άλλο. Χώθηκαν άγκομαχώντας μέσ στα στενά δρομάκια της γειτονιάς, φρενάρισαν άπτόματα, κι' ήσθησαν τίς μηχανές τους... Τά βαριά βήματά τους άκούστηκαν σέ λίγο σ' όλους τούς δρόμους... Κι ύστερα άσπρασψαν οί λάμπεις τών πυροβολισμών τους, π' άκούστηκαν άπανωτοί μέσα στή νύχτα, κι άναστατώσανε τή γειτονιά καί τήν ψυχή μας... 'Ο 'Αλέξης είπε:

—Μπλόκο!...

Κι ή "Αννα άρχισε τά κλάματα...

... Βήματα... Βροντήματα στίς πόρτες... Φωνές... Κλάματα καί πυροβολισμοί άκούγονταν από παντού... Ζαρώσαμε άμίλητοι στίς θέσεις μας... 'Η "Αννα καθισμένη στήν καρέκλα της ίσιαζε συνέχεια τό φουστάνι της πάνω άπ' τά γόνατά της πού έτρεμαν... 'Ο 'Αλέξης έπαψε πια νά μιλάει, μά μάντευα τίς σκέψεις του άπ' τίς κινήσεις του. 'Όχρός, μέ βλέμμα γιομάτο άπορία, ήφτυνε, κάθε τόσο, τά δάχτυλα του χειριού του, λές κι έτοιμαζόταν νά γυρίσει μιὰ σελίδα ενός βιβλίου ή νά μετρήσει ένα μάτσο λεφτά. Πότε-πότε πετιόταν άπάνω, στεκόταν άκίνητος, σάν άγαλμα, κι άφουγκραζόταν. 'Όστερα ξανακαθόταν στήν καρέκλα του, κρεμοῦσε τά χέρια του άνάμεσα στα πόδια του, καί κοιτούσε τό πάτωμα συλλογισμένος...

Κι οί σφαίρες έξω πέφτανε βροχή...

... Τά βαριά βήματά τους άκούστηκαν για μιὰ στιγμή, μπρός στό στενό δρομάκι του σπιτιού μας, μόλις δυό βήματα μακριά άπ' τήν πόρτα μας... Μās πλησίαζαν... Τούς περιμέναμε... Κοιταχτήκαμε στα μάτια... Καί ξάφνου:

—Τάκ... τάκ... τάκ...

Χτυπήματα στην πόρτα μας...

Ἡ Ἄννα ἄφωνη πετάχτηκε ἀπάνω... Μοῦ ἔπιασε τὰ χέρια κι ἔνιαυσε τὰ νύχια της νὰ μπήγουνται βαθειὰ μὲς στὶς παλάμες μου... Ὁ Ἀλέξης σηκώθηκε καὶ μὲ ρώτησε μὲ τὰ μάτια του...

Ἀγκάλιασε τὴν Ἄννα:

—Ἄνουξε τὴν πόρτα, Ἀλέξη..., εἶπα.

Κι ὁ Ἀλέξης ἄνουξε...

Μιά μαύρη γάτα μ' ἓνα κονσερβοκούτι περασμένο στὸ κεφάλι της, στεκόταν ἀκίνητη στὴν πόρτα... Τὸ μυαλό μας, σταματημένα ἀπ' τὸ φόβο, δὲ δούλευε... Δὲν καταλάβαμε πὼς τῷχει βάλει ἐκεῖ νὰ φάει, νὰ γλείψει κάτι, καὶ δὲν μποροῦσε πιά, τῇ ἔρμῃ, νὰ τὸ βγάλει... Κι ἄξαφνα μιὰ βροντερὴ ριπή, ἔξω ἀπ' τὸ δρόμο, μᾶς συνέφερε. Πῆρα στὰ χέρια μου τὴ γάτα, κι ἔκλεισα πίσω μου τὴν πόρτα... Ἡ Ἄννα σωριάστηκε στὴν καρέκλα της κι ἔβαλε τὰ κλάματα. Σκούνηξα τὸν Ἀλέξη καὶ ξανατρέξαμε κοντὰ της...

... Οἱ πυροβολισμοί, σιγά-σιγά, καταλαγιάσανε...

Κοίταξα τὸ ρολοῖ μου: Δώδεκα καὶ πέντε...

Τ' αὐτοκίνητά τους, φορτωμένα μ' ἀνθρώπους ποὺ κλαίγανε μὲς στὴ νύχτα, ἔφευγαν, βουίζοντας, τὸ ἓνα κοντὰ στὸ ἄλλο...

—Φεύγουν!..., εἶπε ὁ Ἀλέξης σιγανά...

Κι ἡ Ἄννα κοιτώντας μας παράξενα, σὰν νάχε χρόνια νὰ μᾶς δεῖ, ξανάρχισε τὰ κλάματα... Μαντεύεις πιά τὶ σκέφτηκε...

—Ἄιστην νὰ κλάψει —εἶπα στὸν Ἀλέξη ποὺ κάτι πῆγε νὰ τῆς πεῖ— Ἄιστην νὰ ξεθυμάνει...

Χαϊδεύα τὴ γατούλα ποὺ μὲ κοιτοῦσε μὲς στὰ μάτια:

—Καὶ σὺ —τῆς εἶπα δείχνοντάς τὸ κονσερβοκούτι ποὺ τρώμαξα νὰ τὸ βγάλω ἀπ' τὸ κεφάλι της— μὴν ξαναπιάξεις πιά νὰ βρεῖς φαί, μέσα σὲ τέτοια πράγματα...

Ὅποτερα τῆς ἄνοιξα τὴν πόρτα... Μὲ κοίταξε γιὰ μιὰ στιγμή κατὰματα, καὶ γλείφοντας τὰ χεῖλιά της, χάθηκε μέσα στὸ σκοτάδι...

Στάθηκα γιὰ λίγο στὴν πόρτα. Ἀφουγκράστηκα. Ἐξω, καὶ πέρα, ἡσυχία... Μιά ἡσυχία ποὺ, ἀπὸ τότε, δὲν τὴν ξανάκοψαν πιά οἱ πυροβολισμοὶ καὶ τὰ βαριὰ βήματά τους...

Δυὸ γυναῖκες

Τὰ στήθη τῆς νέγρας ὅπως ἡ παράκληση
τὸ ἡλιακὸ σῶμα ταλανίζουν.

Προσεύχονται οἱ κοκκινωπὲς
ἀνοιγμένες οἱ μαλακὲς παλάμες τῆς
ἄμως αὐτὸς ὁ διαμελισμὸς θὰ διαρκέσει.

Μέσα σιὰ σίδερά μας εἶν' ὁ ἔρωτας.

Κι' ὅταν φεύγει ἀπ' τὸν ἀνάλαφρο κῆπο ἡ λευκὴ

ἄλλα εἶναι τὰ στήθη τῆς

βαπτισμένα σὲ πνοὲς μικρῶν ὀνείρων—

ὦ εὐθραυσιτὴ βροχὴ—

καὶ μιὰ θέληση διαποτίζει τὰ μέλη τῆς

ἐνῶ ἡ τολμηρὴ σελήνη

χύνει τὸν ἄργυρο.

Τὸ ἄφθαρτο ξύλο

Ὁ σιανρὸς εἶναι δυὸ ἐπιθυμίες.

Ἡ μιὰ ἐπιθυμία ποὺ ἐρωτεύτηκε τὰ οὐράνια

ομίγει καὶ σιανρῶνεται μὲ τὴν ἐπιθυμία

καθὼς διασχίζει τὴ γῆ.

Κι' ὁ Χριστὸς εἶναι φιλικὰ ἐσιανρωμένος.

Ἀσμάτιο

Μικρὴ γυναῖκα βλέποντας τὴ συμφορὰ

ἔχουν μεθύσει τὰ μέλη σου ἀπὸ ἔρωτα

ποὺ θύεται ἀγνόητος ἀντίκρου σι' ἄστρα.

Κι' ἐγὼ θὰ μείνω μιὰ βρώμικη προσευχὴ

μὲ κοῦσιαλλα χρωματιστὰ

ψηλὰ χαμένος.

Λίγο ἐγκώμιο γιὰ τὸ τριτόνι

Τὸ ἄκουσα νὰ σχίζει ἀθέατο
 μὲ τὴν ἐπιμονὴ τοῦ Θεοῦ διδαγμένη σὶ τὸ ἀκέραιο
 τὰ βράδια τῆς Ἀθήνας χρωματισμένα ὡς τὸν ἄερα
 σιτὴν ἐσχάρα ποὺ κρύβει τὴν ἀληθινὴ ὄψη τῶν μαγαζιῶν
 ἄκουσα τὸ τριζόνι νὰ διδάσκει τὴ μοναξιά μας
 μέσ' σιτὴν ὁδὸ Σταδίου συντριμμένο
 ἀπ' τοὺς ἤχους τῆς ὕλης ἀλλ' ἀκίνητο.
 Δὲν ἔχει μέλλον
 ἢ σταδιοδρομία μονάχα τῆς φωνῆς του
 δὲν ἔχει μέριμνα τὸ ἀγαθὸ τριζόνι.
 Ὅμως
 ἐργάζεται σιτὴ μεγάλη πολιτεία
 τραγουδώντας λυπηρὰ
 καὶ ὁ μισθὸς θὰ τοῦ δοθεῖ σὶ τὰ οὐράνια.

Τὰ αἵματα τῆς νύχτας

Κρούει ὁ Θεὸς τὴν ἄρπα τῆς βροχῆς κάθε χειμῶνα
 τὰ φῶτα κρέμονται τῆς πόλεως λευκὰ
 χωρὶς τὴ γνώση τοῦ νεροῦ καὶ πάλι
 καθὼς ἀνάμεσα οὐρανίων καὶ γῆς
 εἶναι ὁ δρόμος τῆς ἀγάπης.
 Τρέχουν ἀπ' τὶς ὑδρορροές τὰ αἵματα τῆς ἠλεκτρικῆς νύχτας
 ὡς κάτω σιτὴν ἀσφαλτο καὶ βάρουν ὀδυνηρὰ—
 μαζὶ μὲ τὴ βροχὴ κατεβαίνουν καὶ τὴν ἀπώσθητα.
 Αἰμοιοποιημένα παιδιά τότε κοιμοῦνται
 ὅταν χάνεται ἡ ἀρχὴ τῶν πραγμάτων μέσ' στοὺς κεραυνοὺς
 ποὺ ἀκούγονται ἀπ' τὴ θεομὴ τους κλίνη τόσο μακριά...
 Στὰ δίχτυα ὅμως τῆς νεροσυρμῆς
 αἰχμαλώτος ἐγὼ εἶμαι
 κυτιάζοντας τὰ αἵματα μονάχος
 τὴν παράλογη ἐκκωση τῆς καρδιᾶς μου
 ἐρευνώντας μὲ τὸ νερό.

Χίλιες φορές ἀλλάζει ἡ ὄραση τοῦ ταπεινοῦ
 βλέπει τὶς κορασίδες ὁποῦ ἀγγίζουν
 τροφερά τὰ αἵματωμένα τους μέλη
 καὶ ταξιδεύουν ἕνα ὄνειρο θανάσιμο
 μέσ' σιὸ κόκκινο.

Χωρὶς ἐνάντιο νόημα ὀδυνᾶσαι Κύριε
 τοῦ σκοταδιοῦ οἱ τροχοὶ σὲ βασανίζουν.

Ὅλα σὲ ὀδηγοῦν σὴν ἄλλη θάλασσα μὲ τ' ἄστρα
 οἱ καταδροχθίσαις τοῦ γαλάζιου σὲ μαγεύουν
 τὸ μεγάλο ἄγνωστο νερὸ δείχνοντας
 τὶς ἄγνωστες σταγόνες τῶν ἀγγέλων
 καὶ τὸ φεγγάρι ἀγαλμάτιο
 σὴ μὲθ' αἰθρία τοῦ χειμῶνα.

Οἱ πόροι βασιλεύουν ὥς τὴ χαρὰν γῆ
 ἐκεῖ σὲ κερδίζουν τ' ἄφθαρτα ποντὰ
 κι' ἡ δόξα τῶν ἀνθῶν φυλλωμάτων.

Ἀνασιενάζουν σήμαντρα σὶς μακρινὲς ἐκκλησίες
 κι' ἀνοίγουν τὴν ἐξουσιαστικὴν πρωτὰ...

Ὡραία σιωπὴ θύρα τῆς χαρᾶς ἀνέγγιχτης
 καὶ τὰ μεγάλα χέρια τῆς νοσταλγίας
 ὥπως ἀπλώνονται σὶς δυνάμεις τοῦ ἔρωτα
 σὰν τὸ παιδί ἀγιασμένου

ἔξω ἀπ' τὴν ρύχια
 πρὸς τὸν ἥλιο τῆς Ἀιτικῆς ὑψωμένα.

Ἐγὼ ὑπάρχω

Κάτω ἀπ' τὴν κτανῆ αἰχμαλωσία τ' οὐρανοῦ
 εἶμαι ὁ ταμίας τῆς τύχης μου.

Φίλος τοῦ νεροῦ ἄνωθεν
 κι' ὁ σὺρανὸς
 συνάλλαγμα τῆς ταπεινότητος.

Τὰ Λέλοβα

Μὲ κυνηγοῦν οἱ λύπες μου τὶς χειμερινὲς ὥρες. Χάνω τὸ πρόσωπο τοῦ ἡλίου πίσω ἀπὸ γκρίζο συννεφένιο φερετζέ, διαπερνοῦν ἀκυστάπαυστα πυρωμένους οἱ γωνιώδεις φλόγες τῆς ἀστρεπῆς τὸ κορμί μου καὶ βυθίζεται στὴ σιωπῇ. Ὁ βορρᾶς κομίζει ὄγκους νεροῦ μουσκεύει τὶς θολωμένες γραμμὲς τοῦ ὁρίζοντα κι' ἀπειλεῖ φτωχὸ ἀλήτη τὸ σπουργίτι καὶ τὶς βαρεῖες σκέψεις του, κύκλους σιωπηλοὺς κι' ἀργόσυρτους μέσ' στὴν ἀμίχλη. Τὰ πάντα περνοῦν δίπλα μου καὶ μ' ἀγγίζουν. Οἱ γυμνὲς λεῦκες, τὸ σκαμμένο χώμα, ἡ καμπουριαστὴ ράχη τῆς ποταφυάδας τοῦ Τομάρου ποὺ ξεφυχάει κατὰ τὸ Νότο, τὰ νοτισμένα χαλίκια, οἱ ἀνθρώπινες ὑπάρξεις στοὺς στενοὺς δρόμους καὶ τὰ καλντερύμια. Ὁλος ὁ χώρος γύρω μου δυὸ πελώρια γκρίζα μάτια διακρύβρεχτα σιωπηλὰ καὶ γαλήνια σὰν τὴ σεπτὴ μορφή τῆς Ποιναγίας τῆς Κασπρωτίσσης ποὺ μοῦ στέλλει ἐξαύλωμένη τὴ σιλουέτα της ἀπ' τὸ βάθος καὶ μιὰ ὑποψία λιθανιοῦ χωμένη στοῦ σύννεφου τὸν ὄγκο.

Κυκλῶπεια τὰ τεῖχη τοῦ Ἑλενου ὕψωσαν ἐκεῖ κάποτε σκοτεινὸ ὄγκο τὸ ἀνάστημά τους, ἔρριξαν ὑγρὴ τὴ σκιά τους πίσω ἀπὸ τὸ βράχο καὶ σάπασαν ἀνάμεσα στὰ πουρνάρια καὶ τὶς μηλοκοκιές. Ἡ ἐυθὴτα τῆς Ἀνδρομάχης διέγραψε ἀπὸ τὸν κύκλο στὸν ἀέρα καὶ χάθηκε σὲ κάποια βαρεῖα πόρτα, ἀφίνοντας πίσω της κληρονόμο τὸν μικρὸ Καστρίνο νὰ βαφτίσει μὲ τὸνομά του τὸ ὄχυρό.

Ἦρθαν ἄγριες οἱ ἐλιές καὶ ρίζωσαν πάνω στοὺς τραχεῖς βράχους. Γέμισε ὁ τόπος ἀσημένια φύλλα καὶ ἐρημιὰ, ἐδῶ ποὺ ὑπάρχουν σήμερὰ τὰ Λέλοβα. Κάποτε ὁ χρόνος ἔσπειρε λίγους ἀνθρώπους στὴν τύχη, φύσηξε ἀέρα ζωογόνο στὰ τραχεῖα μέτωπα καὶ περίμενε, μετρώντας τὶς ὥρες τοῦ μονόπου. Ἀκούστηκαν φωνές, νὰ λένε τὴ δική τους προσηυχή μέσ' στὸν πυκνὸ λόγγο. Οἰμωγὲς καὶ θρήνοι στὶς ρεματιές ὅταν οἱ Ρωμαῖοι ἀπλώσαν φόβο καὶ τράμο παίρνοντας ἐκδίκηση γιὰ τὶς ἐκστρατεῖες τοῦ Πύρρου. Ὑψωσαν ὠχρὸ τὸ πρόσωπο οἱ ἐπὶ ζήσαντες στὸν οὐρανό, τέντωσαν τὶς παλάμες βουβοὶ πρὸς τὸν ἥλιο καὶ ξανάσκυψαν στὴ γῆ, ὅλο παράπονο καὶ πίκρα. Ἐκεῖνος καθρεφτίστηκε στ' ἀσημένια φύλλα τῆς ἐλιάς κι' ἀπέμεινε νὰ κοιτάζει τὴν αἰώνια φθορὰ καὶ γέννηση τοῦ κόσμου.

Ὡς ποὺ ἦρθαν οἱ Βούλγαροι, φορτωμένοι τὴν ἐπιστήμη τοῦ πο-
λέμου, ποτάμια ὀλέθρου ἀπ' τὸ βορρᾶ κι' ἔδιωξαν τοὺς ἐγχώριους

ε
δ
δ
σ
π
μ
τε
με
Ο
το
τό
π

ναι
λίμ
λίγ
τά

ἀπ' τὰ καλά τους. Περίμενε ὁ σκλάβος ὑπομονετικά, ἀποτραβηγμέ-
νος στὸ Καστρί, νὰ διώξει ἡ Μοῖρα τὸν πορεῖσακτο. Ἐμεινε ὁ Βυ-
ζαντινὸς ναὸς τῆς Παναγίας, νὰ θυμίζει παλιές ἐπιδρομές καὶ φό-
βους.

Τούτες τὶς ὥρες τὸ σύννεφο θαμπὰ τυλίγοντάς τον, μοῦ τὸν
χαρίζει ἀκέραιο καὶ ξεκαμμένο ἀπὸ τὴ γῆ, αἰωρούμενο σύμβολο μιᾶς
ἐποχῆς φορτωμένης μυστικισμὸ καὶ πολέμους.

Τὰ πάντα διπλά μου καὶ μακριὰ μου ὑγρὰ καὶ λιπὰ μέσ'
στοὺς χειμερινούς βραχίονες καὶ τὸ Δεκεμβριανὸ ἀπόγευμα. Κλαίει ὁ
σπουργίης πειναλὸς, γλιστροῦν οἱ ξεροπόταμοι τοὺς ὑγροὺς εὐχῶ-
νες τοὺς κάτω ἀπ' τὶς γέφυρες, ἀνυπόμονα ζητώντας θάλασσα κατὰ
τὸ Νότο, πέφτει ἐξαντλημένο καὶ τὸ τελευταῖο φύλλο, κατακυλώντας
στὴ μουσκεμένη φλούδα τοῦ δέντρου.

Ὁ κύκλος τῆς ζωῆς ἑνὸς ρυθμὸς μονότονος τούτῃ τὴν ἐποχῇ.

Στὶς ἄκρες τῶν δρομίσκων μιὰ σειρὰ σκιές οἱ γριές, ἀργοσέφ-
νονται βραδιάτικα γιὰ τὸν ἐσπερινὸ στὴν ἐκκλησία τῆς Παναγίας
τῆς Λαμποδίτισσας, μὲ τὶς κάνιστρες ταλαντευόμενες στὶς γηραλέες
μασχάλες τους, σεβάσιμες μέσ' στὴν ἀσκητικὴ χλωμάδα καὶ τὸ μαύ-
ρο ντύσιμο. Στέλλει λεππὲς ἀνταύγειες τὸ οὐράνιο τόξο καὶ τὶς τυ-
λίγει, κινούμενες βυζαντινὲς ἀγιογραφίες στὴ στροφή τοῦ δρόμου.

Χάνονται στὶς πάρτες τ' ἀγαπημένα παιδιὰ, ταλαντευόμενοι λε-
πτοὶ κορμοὶ, ἀφήνοντας πίσω τους παιχιδιάρικη λάμψη χαμογέλιου
καὶ πυρωμένη τὴ φωτεινάδα τοῦ πομπέζυπνου ματιοῦ τους.

Κερένιο τὸ πρόσωπο τοῦ ἔφηβου, ποὺ βγήκε ν' ἀνασάνει λίγο
βροδυνὸ ἀέρα μετὰ τὴ μελέτη, τίθεται ἰδανικὴ σφραγίδα στὴν ἀνα-
δυομένη μέσ' ἀπ' τὴν ὁμίχλη νύχτα. Διαβαίνει ἀθόρυβα τοὺς στενοὺς
δρόμους, χαράζοντας τὰ σχέδιά του πάνω στὰ βρεγμένον χαλίκια,
στὴν πέτρινη στέγη, στὸν θαμπὸ ὀρίζοντα, ὑψώνει ὀλάνοιχτη λευκὴ τὴν
παλάμη στὸν οὐρανὸ καὶ ἀφίνει πουλιὰ εὐκίνητα τὰ ὄνειρά του ἀνά-
μεσα ἀπ' τὰ τεντωμένα του δάχτυλα νὰ γλιστρήσουν κατὰ τὸ Νό-
το. Αὐριο θὰ τὸν βγοῦν οἱ ὥρες μακριὰ ἀπὸ τοῦτον τὸν χώρο, ἔρη-
μον ἴσως ἀλλὰ τολμηρὸν καὶ ἀκούροστον στὸ ταξίδι γιὰ τὴν «Ἰθάκη».
Οἱ φιλοδοξίες ἀκολουθοῦν τὸν δρόμο ποὺ χάνεται στὸ βάθος τοῦ Νό-
του, ταυτίζονται μὲ τὶς ἀπαλὲς γραμμὲς τοῦ ὀρίζοντα ποὺ ὑπόσχεται
τόπους ἀλλοιώτικους ἀπὸ τούτῃ τὴ δωρικὴ ἄκρη τῆς γῆς. Θ' ἀφίσει
πίσω του κολλημένους στὸ χῶμα τοὺς πατέρες του.

Ὁ οἰῶνιος σπορέας ἀκόμη ζεῖ, μετρώντας τὴν ἡλικία τῆς γε-
νιάς του στὶς στρογγυλὲς πλάτες τῶν βουνῶν, ποὺ ὅλο περίσκεψη, ὀ-
λύμπια στὴν ἀκίνησίᾳ τους κυκλώνουν γόνιμον πυρῆναι τὸν κάμπο,
λίγα χιλιόμετρα γῆς ποὺ πασχίζει φιλεύσπλαχνη πάντα νὰ χορτάσει
τὰ πεινασμένα στόματα. Κατὰρὰ στὸ σύννεφο ποὺ φέρνει τὸν ἀλεθρο

στά σπαιρτά, κατόφρα στὸν θερεασμένο ἀέρα πού ξεραίνει τὰ μισά-
 ναιχτα σὲ προσιμονή χεῖλη, καίαντας τὸν καιρὸ στὴ γέννησή του. Ὑ-
 ψώνει χωματένιο ἀπὸ τὸ χρόνο τὸ πρόσωπο ἢ γριὰ στὸν οὐρανὸ πα-
 ρακαλώνοντας τον νὰ στάξει δάκρυα ζωῆς, χαράσσει εὐλαβικὸ σταυρὸ
 ἢ ροζιασμένη παλάμη πού ἀγρότη πάνω στὸ τραχὺ στῆθος, πού ἀνα-
 πνέει στὸν ἴδιο ρυθμὸ μὲ τὸ σκαμιμένο χῶμα καὶ δέεται βουβὰ τίς
 κρίσιμες ὥρες. Ἡ ἴδια ἱστορία συμπληρῶνει κύκλο στίς πέτρινες ἀ-
 λυσίδες τῶν βουνῶν, πού κατέρχονται ἀρρενωπὲς ἀπ' τὸ βορρᾶ, κομί-
 ζοντας μικρὰ χωριά, λίγες χούφτες σπιτιῶν σπαρμένες στὴν τύχη, σύ-
 νολα ταπεινά, ὑποταγμένα στὴ μοῖρα τους.

Ἐξῆσα ἐδῶ καὶ ψηλάφησα τὸ ψαμί τοῦ αἱμάτινου ἰδρώτα. Αἰώ-
 ρεῖται γύρα μου ἀκόμη ὁ παλιὸς στεναγμός, ἡ θλίψή, τὸ ὄνειρο κι' ἡ
 χοιρά, τὸ πρόσωπο τοῦ Θεοῦ πού πίστευα καὶ προσευχήθηκα, ἡ ἀνά-
 σα τῆς παιδικῆς φίλης, ὁ τάφος τοῦ πατέρα πού δὲν πρόλαβα νὰ δῶ,
 ὁ δάκτυλος πού μ' ἔσπρωξε πέρα ἀπ' τὸν γνήσιο ἀέρα τούτης τῆς
 φύσης, ἕναν ἀκόμη περιπλανώμενο Ἰουδαῖο πάνω στὸ πρόσωπο τῆς
 γῆς.

Ὅλα ὑπάρχουν ἀκόμη κι' ὅλα εἶναι βαθὺ βίωμά μου. Μαντεύω
 τὴ θλίψη πάνω στά στενὰ μέτωπα, τὰ ὄνειρα στὸ χλωμὸ πρόσωπο
 τῆς κόρης ἢ τοῦ ἔφηβου, τὴν ἀγωνία τοῦ οἰκογενειάρχου γιὰ τὸν «ἐπι-
 αύσιο ἄρτο». Συνήθισα τὴ βροχή, πού πέφτει χωρὶς οἶκτο γιὰ ὁλό-
 κληρες μέρες καὶ τὸν παγερὸ ἀέρα πού κατεβαίνει ἀπὸ τὸ χιονισμέ-
 νο βορρᾶ.

Ἡ ἀποψινὴ νύχτα ἐναποθέτει γκρίζα σφραγίδα λιτότητας. Ὁ
 χώρος μιὰ ἀνεστραμμένη χούφτα γῆς, ἕνας στραπατσαρισμένος κύκλος
 μέσ' στὴν ὁμίχλη. Τὸ νοτισμένο τζάμι σὲ λίγο τραβάει καμπυλωτὲς
 ὑγρὲς γραμμὲς καὶ παρσιμορφώνει τὰ πάντα κάτω ἀπ' τὴν ἐπερχόμε-
 νη σκιά τῆς νύχτας.

Ὡστόσο οἱ παραστάσεις μου ἔντονες πάντα μὲ κυριεύουν, κατὰ-
 μνη μέσ' στὸ σκοτάδι, μὲ τὰ Λέλοβα στά πόδια μου μισοναρκωμέ-
 να καὶ θαιμπά.

Μὲ φτάνει ὁ θόρυβος τοῦ κεντρικοῦ δρόμου. Ὁ πάταγος κάποιου
 αὐτοκινήτου ζωντονεύει μέσα μου ἀδρὰ τὰ θεληματικὰ πρόσωπα τῶν
 ἐπιχειρηματιῶν τοῦ τόπου. Προικισμένοι μὲ ὀξύτητα καὶ διορατικότη-
 τα μοναδικὴ θεμελιώθηκαν στίς γειτονικὲς πόλεις κι' ἔσυραν τὴ γραμ-
 μή τους ὡς τὰ νοτιώτερα ἐμπορικὰ κέντρα, ἄγρυπνοι πάντα γιὰ τὸ
 κυνήγι τῆς καλῆς δουλειᾶς. Ἡ ζωὴ τους ἕνα αἰώνιο ταξίδι. Γλιστροῦν
 δίπλα του σοβαροί, μ' εὐκίνητα τὰ μισόκλειστα μάτια, λακωνικοὶ
 πάντα καὶ χάνονται στὸ βάθος τοῦ δρόμου μετρώντας στά δάχτυλα
 τοῦ χεριοῦ τους συνέχειαι ἐπιχειρήσεις καὶ μηχανές.

Ἔτσι σὰν ἀκούω τὸ ἀγκομαχητὸ κάποιου λεωφορείου μέσα στὴ

χειμωνιάτικη νύχτα, θυμάμαι αυτούς τους λίγους και ταυτόχρονα συλλογίζομαι τὸν φτωχὸ ἐπαγγελματία, ποὺ νευρώδης δουλεύει στὸ μαιγαζὶ του, γεμάτος λαϊκὴ σοφία καὶ σπιρτάδα ἀνθρώπου ποὺ γνώρισε καλὰ τὴ ζωὴ, χρόνια τώρα, ζυμώνοντας τὸν ἰδρώτα του μ' ὅλη τὴν ἀλλοπρόσαλλη πείρα ποὺ τοῦ πρόσφερε ὁ βίος του, ἀπὸ τότε ποὺ ἄρχισε νὰ γνωρίζει τὸν κῆσμο, ἀνίδεος στὴν ἀρχή, γνήσιος σὰν πὴ φύση ποὺ τὸν κύκλωνε, κουρασμένος τώρα καὶ πολὺπειρος, μετράει τὸ χρόνο ποὺ ἀπαμένει, στωϊκὸς στὶς ἀτυχίες, σαπιρίζοντας τὰ πάντα μὲ μοναδικὴ χάρη κι' ἐτοιμότητα.

Καμίζει τὸ χρίσμα τῆς βιοπάλης. Ἡ ζωὴ σηματοδωμένη στὶς ἔντονες ρυτίδες τοῦ μετώπου του, μιλάει μὲ μιὰ ξεχωριστὴ φωνή, παιχνιδίζει γιὰ λίγο στὰ κουρασμένα μάτια καὶ τελικὰ βυθίζεται στὶς πεσμένες ὅκρες τῶν χειλιῶν, εὐγλωττὴ μέσ' στὴ σιωπὴ τῆς.

Ἡ κουβέντα μαζί του εἶναι μιὰ ἀπόλαυση.

Θὰ τὸν βρεῖς στὰ μικρὰ καφενεῖα, τὶς ὥρες τῆς σκόλης του, νὰ πίνει τὸν καφέ του ἢ νὰ παίζει χαρτιά στὸ ξύλινο τραπέζι, σκοτώνοντας τὶς ὥρες του. Ἄν δίπλα του περάσει ὁ γιατρός, ὁ εἰρηνοδίκης ἢ ὁ καθηγητὴς θ' ἀδιαφορήσει γι' αὐτοὺς τελείως. Ἡ ζωὴ του ἓνας κύκλος ξεχωριστός. Τὸ χιούμορ του ὅμως ἓνα κύμα ποὺ ἀγγίζει τὰ πάντα, ἀπ' τὸ μαργαριτάρι ὡς τὸ ἀπλὸ βότσαλο τῆς ἀμμοιῶδης.

* * *

Ἡ νύχτα πυκνώνει. Τὰ ἠλεκτρικὰ φῶτα ἐξαντλημένα φωτεινὰ καρφιά στὸ σκοτάδι μετοβάλλουν τὸν κεντρικὸ δρόμο σὲ δυὸ παράλληλες κατάστικτες γραμμές.

Κάποια φθορίζουσα στήλη, σβήνει ξοφνικὰ στὸ μεγαλύτερο καφενεῖο τῆς ἀγορᾶς κι' ἀφήνει τὸ ραδιόφωνο, ἐλεύθερο ἀπὸ πορᾶσιπα, νὰ στείλει τοὺς ἤχους του καθυρούς μέσ' στὴν ἐρημιὰ.

Μὲ προσεγγίζει ἡ φωνὴ μιᾶς σοπράνο, διήπυρος δάκτυλος μέσ' στὴν παγωνιά τοῦ Δεκέμβρη. Μαντεύω πὼς ὁ ἰδιοκτήτης τοῦ καφενεῖου τούτη τὴν ὥρα θὰ γέρνει τὸ παχὺ σῶμα του σιωπηλὸς πρὸς τὸ ραδιόφωνο, ἀπληρτα ἀκούοντας ὅπερα, ἀδιάφορος γιὰ τὶς παραγγελίες τῶν θαμνῶνων, τέτοιες ἱερὲς γι' αὐτὸν στιγμές.

Κάποιος θὰ χαμογελάσει εἰρωνικὰ στὴ γωνία γιὰ τὴ «λόξα» τοῦ καφετζῆ, ἓνας ἄλλος θὰ χτυπήσει μὲ πάταγο τὴν παλάμη στὸ κεντρικὸ τραπέζι, ἀποσιπώνοντας τὸ οὔζο ποὺ προήγγειλε πρὶν λίγη ὥρα.

Ἡ ἀτμόσφαιρα βαρειά ἀπ' τοὺς καπνοὺς καὶ τὶς ἀνάσες σ' ἀπαγοτεύει. Ὡστόσο ἐκεῖνος, ξένος πρὸς τὸν θαλωμένο ἀέρα τοῦ μαγαζιῶν του, ἀκούει τὸ μουσικὸ καμμάτι μ' ὀλοκόκκινο πρόσωπο, μ' ἀνοικατεμένες βελόνες τὰ μαλλιά καὶ σταυρωμένα τὰ χέρια πᾶνω στὸ ἀνοιχτό στήθος του.

Ξεσητεύτηκα ἀπὸ μικρὸ παιδί καὶ τελικὰ ἄραξε στὸν τόπο του.

πάλι, κομίζοντας συνήθειες κι' ενδιαφέροντα παράδοξα και κωμικά για τούς ντόπιους.

Ὡστόσο ἡ γαλήνη του ἀπαστομώνει καὶ τὸν πιὸ ἄξεστο. Ὁ χώρος ἔχει ὑγρὸ μεταξωτὸ ροῦχο, κεντημένο μὲ ἠλεκτρικὲς λάμπες καὶ τὴν ἔντονη φωνὴ τῆς σαπράνο. Ὁ ἀέρας ποὺ μᾶς φέρνει τὴ μουσικὴ κομίζει κάτι, ἀπ' τὴ θέριμη τοῦ ἀπλοῦ κοιφετῆ τῆς ἀγορᾶς, διαγράφει κύκλο ἀργὸ στὶς γειτονικὲς λεῦκες καὶ συνεχίζει τὴν πορείαν του κοπᾶ τὸ Νότο, φορτωμένος τοὺς καπνοὺς ἀπ' τὰ τζάκια τῶν κατόπληκτων σπιτιῶν.

Ἡ ζωὴ ἔχει αἰώνια ἴδιος ρυθμὸς.

Κλείνω τὸ παράθυρο στὴν ὑγρὴ νύχτα. Κάποιος κόκορας ἀφίνει τὴ στριγγιὰ φωνή του μέσ' στὸ σκοτάδι καὶ σωπαίνει.

Αὔριο ἴσως ἔχομε καλύτερη μέρα ἀπ' τὴ σημερινή.

Τὰ χωριά πού «δακρύζουν» τὸν Ἄραχθο

Ὅτι εἶναι γιὰ τὸ σύμπαν ἀπειροελάχιστα ἀσήμαντο, γιὰ τὸν ἄνθρωπο εἶναι ἡ ἴδια ἡ ἔννοια τοῦ σύμπαντος, μὲ ὅλο τὸ πλάτος καὶ τὸ βάθος τῆς ἔτσι πού οἱ ἀπλοϊκὲς ψυχὲς νιώθουν τὸ μεγάλο καὶ τὸ ὠραῖο. Ἡ ἀπεραντοσύνη εἶναι ἔννοια ἐπιφανειακὴ πού εἶναι ἀδύνατο νὰ κατανοηθεῖ στὸ σύνολό της, ἂν δὲν φτάσεις στὸ βάθος τῆς πού μόνον ὁ μικρόκοσμος τὸ προσφέρει, σὰν μόνη πραγματικότητα, πού δημιουργεῖ ἓνα φανταστικὸ καὶ ἀπλησίαστο κόσμο ἀπὸ εἰδωλα, ἀντικατοπτρίζοντας τὸν ἑαυτό της μπρὸς στοὺς πρismaticoὺς καθρέφτες τοῦ ἀπείρου.

Ἀν ἀνεβείς στὴν ψηλότερη κορφή τοῦ Περιστεριοῦ, μιὰ ἀχαλίνωτη ἐπιθυμία σὲ κυριεύει, νὰ φιλοσοφήσεις γιὰ τὴ ζωὴ, γιὰ τὴν ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος τοῦ κόσμου. Θέλεις νὰ γεφυρώσεις μὲ τὴν ψυχὴ σου τὸ χάος πάνω ἀπ' τὸν Ἄραχθο, νὰ φτάσεις στὸ ἀπέναντι βουνό, νὰ γνωρίσεις καινούρια ὕψη, πού ἴσως τὸ δικό τους βάθος νὰ σ' ἀποκαλύψει πιὸ πλατεῖα τῇ γνώσῃ γιὰ τ' ἄγνωστο πού σὲ περιβάλλει; Τότε ἀκριβῶς, ἡ συνειδήσή σου πρέπει νὰ ἐλέγξει τὴν ἐπιθυμία σου, ὅπως ὅταν πρόκειται ν' ἁμαρτήσεις. Ὅχι γιὰτὶ ἡ ἐπιθυμία νὰ γνωρίσεις εἶναι ἔξω ἀπ' τοὺς νόμους τῆς ἠθικῆς ἀλλὰ γιὰτὶ ὁ τρόπος πού διαλέξεις νὰ γνωρίσεις τὸ σύμπαν εἶναι ἀνῆθικος μὲ τὴν περιφρόνηση πού δείχνει στὴν πραγματικὴ πηγὴ τῆς γνώσης, σ' αὐτοὺς πού μποροῦν νὰ σοῦ δείξουν ἄμεσα μὲ τὴν πονεμένη τους δημιουργία ἐκεῖνο πού ζητήρες νὰ μάθεις πέρ' ἀπ' τοὺς ὀρίζοντες.

Οἱ τραχιεὲς φάτσες τῶν ἀνθρώπων πού θὰ περάσεις ἀνάμεσά τους σὰν κατηφορήσεις στὶς πλαγιὲς τοῦ βουνοῦ πού ἐμβαθύνουν στὸ ποτάμι, ἔχουν νὰ σοῦ διδάξουν τὴ γαλήνη τῆς ψυχῆς τους πού εἶναι ζωγραφισμένη πάνω στὸ φόντο τοῦ πάνου της, τῇ γαλήνῃ πού κέρδισαν ἀπ' τὴν ἀπόλυτὴ γνώση γιὰ τὸ σύμπαν πού τοὺς ἀποκαλύφθηκε μέσα στὸ σπόρο πού ρίχνουν στὴ γῆ τους, τὸ συμπυκνωμένο αὐτὸ στίχο ἀπ' τὸ μεγάλο ποίημα τοῦ Θεοῦ. Ὅσο κι ἂν τρέξεις μὲ τὸ νοῦ σου στὰ γαλάζια φέγγη, πάνω ἀπ' τὶς βουνοκορφές δὲν θὰ συναντήσεις ποτὲ αὐτὸ πού γυρεύεις νὰ μείνει μέσα σου σὰν ψυχικὴ ἡρεμία.

Μπορεῖ ν' ἀγγίξεις τὸ φεγγάρι μὲ τὸ ραβδί τῆς ἐπιστήμης, μπαρεῖ —ποιοὺς ξέρει— νὰ τὸ πατήσεις σὰν Γῆς κάτω ἀπ' τὰ πόδια σου, δὲν θὰ τ' ἀγγίξεις ὅμως ποτὲ μὲ τὴν καρδιά σου. Ὅταν λείπει ἡ ποίηση ἀπ' τὰ πράγματα πού μόνον τὰ πρᾶσωπα πού ζοῦν τῇ

δίνουν, δὲν θὰ μπορέσει ποτὲ τὸ μικρὸ νὰ σ' ἀποκαλύψει τὸ μεγάλο, καὶ τὸ μεγάλο νὰ γίνει προσιτό, παιχνιδάκι στὰ χέρια σου, γνώση πὺν ἡρεμεῖ καὶ γαληνεύει τὸν ἑσωτερικὸ μας κόσμο.

Μικρὸ παιδὶ ἀκόμα ἐνοιωθὰ τὸ μεγαλεῖο τοῦ "Ἡλίου σὰν μιὰ μαγευτικὴ φωτεινὴ μπάλα πὺν τὴ γεννοῦσε τὸ Περιστέρι γιὰ νὰ τὴ στείλει στὸ Μεσοπέδι ἀπέναντι νὰ τὴν πνίξει στὸ ἴδιο τῆς τὸ αἷμα πὺν ἡ δύση τὸ σκέπαζε κι ἐκεῖνο ἀργότερα μὲ καρβουνόσκουη, προϊόν πὺν ἄφηναν οἱ τελευταῖες τῆς φλόγες. Τὸ παιχνίδι αὐτὸ τῆς φύσης ἦταν περισσότερο ἢ λιγώτερο φωτεινὸ ἀνάλογα μὲ τὴ χαρὰ ἢ τὸν πόνο πὺν διάβαζα στὰ πρόσωπα γύρω μου. Ἡ συσχέτιση αὐτή, τὸ ἐναρμόνιζε τόσο πολὺ μὲ τὸν ψυχικὸ μου κόσμο πὺν πίστευα πὺς παίζονταν ἀποκλειστικὰ γιὰ μένα νὰ σμίξει τὴν ψυχὴ μου μὲ τὸ ὑπερπέραν, ἀφοῦ αἰσθανόμουν μέσα μου κάπτι σὰν αἴγλη παραδεισιακὴ πὺν πλημμύριζε τὸ εἶναι μου ἀπὸ μακαριότητα. Τότε, μεστὸς ἀπὸ ρωμαντισμὸ πὺν ἐξέφρατνε στὴν καρδιά μου ἡ μεγαλοπρέπεια τοῦ τοπίου δὲν ἄντεχα στὸν πειρασμὸ νὰ μὴν κρεμάσω ἀπ' τὸ ἐνα βουνὸ στὸ ἄλλο κορδέλλες ὑφασμένες μὲ τοῦ ἡλίου τὰ χρώματα μὲ ὅλη ἐκεῖνη τὴν ἀνεπιτήδευτη ποίηση τῆς ἡλικίας πὺν ἡ εἰλικρίνεια καὶ ἡ γνησιότητά τῆς εἶναι τὸ μόνο τῆς χαραιρεριστικό. Καὶ κάτω στὰ πόδια τῶν δύο βουνῶν πὺν ὁ ἥλιος τὰ ἐνώνει μὲ τὴν πορεία του, ὁ "Αραχθὸς νὰ κυλάει τὰ ὀρηκτικὰ νερά του διηγώντας σὲ τόνο παρὰξενο, σὰν ὅπως βγαίνει τὸ τραγοῦδι ἀπ' τὰ μύχια τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς, τὴν ἱστορία τῶν ἀνθρώπων πὺν ζοῦν καὶ πεθαίνουν γύρω του.

Οἱ ἄνθρωποι αὐτοί, ἓνα κομμάτι ἀπ' τὴ γῆ τους, εἶναι ἡ ἴδια ἡ ζωντάνια τῆς Γῆς πὺν μιλεῖ σπὴ δική σου ψυχὴ μὲ ὅλα τὰ χρώματα πὺν ἔχει ὁ κόσμος σπὴ σύνθεσή του. Τοὺς ἀθρώπους αὐτοὺς τοὺς ἀνακαλύπτεις μέσα στὸ πράσινο πὺν στολίζει τίς ὄχθες τοῦ ποταμοῦ, στ' ἀνθοστάλιστα κλωνιὰ τῶν δέντρων π' ἀργοσαλεύουν μὲ τὴν πνοὴ τῆς αὔρας σπ' οὐρανοῦ τὸ γαλάζιο φόντο, τοὺς βρίσκεις στὸ ξαφθὸ χρῶμα τοῦ σταριοῦ καὶ σπὴ γεύση τοῦ μήλου. Εἶναι τὸ στοιχεῖο τῆς ἀρσενικῆς γονιμότητας πάνω σπὴ θηλυκότητα τῆς γῆς, ὁ ἐξευγενισμὸς τοῦ ἀγρίου σπόρου καὶ ὁ παρὰγωγ τῆς δημιουργίας ὅλων τῶν ἔργων πὺν γιὰ τὴν παρὰπώσή τους ἀπαιτοῦνται θυσιές καὶ πόνοι. Εἶναι οἱ ἄνθρωποι πὺν ἔχουν ἐπάνω τους τὴν τραγικότητα καὶ τὸ μεγαλεῖο τῆς μάνας πὺν γεννᾷ. Οἱ νέοι ἑτοιμοὶ πάντα, χωρὶς ἐφόδια, μὲ τὰ μπράτσια τους μόνο, ἀγωνίζονται γιὰ τὴ ζωὴ γράφοντας μὲ τὸ ὄνι τὴν ἱστορία τους στὸ πρόσωπο τῆς γῆς μὲ ἥρωες τὸν ἑαυτὸ τους φυσικὰ πὺν ὁ Τολστόης θ' ἀδυνατοῦσε νὰ τοὺς συλλάβει σπὴ φαντασία του. Τὸ τέλος, τοὺς βρίσκει ἐκεῖ ἀκόμη, πάνω στὸ

ε
ς
τ
π
τι
τ
π
χ
ὁ
σ
ν
τε
μέ

τα
το
της
λις
ἀν
ἀγ
στε
μπε
μῆ
νὰ
τὸ
του
μέ
ρὸ

νὰ π
ἐπεγ
τίσμα
λες
γίης τ
πέρασ
τε ἄμ
τὰ ἄ
θε χο

ἀργωμά, νὰ σπέρνουν ἀσπρην εἰνοια γι' αὐτοὺς ποὺ θάρθουν ὕστερα ν' ἀναλάβουν τὸ ἔργο τους. «Κι» ἔρχονται καὶ φεύγουν ἀπ' τὴ ζωὴ, λησμονημένοι ἀπ' αὐτοὺς ποὺ ζοῦνε μέσα στὶς ἀνέσεις καὶ τὶς διασκέδασεις τους μιά καὶ ἡ μοῖρα δὲν ἔπιαξε σ' αὐτοὺς νὰ σκαλίζουν τὰ σπλάχνα τῆς γῆς νὰ βροῦνε τ' ἀγαθὰ ποὺ τρέφουν τὸν ἄνθρωπο ὅπου κι ἂν ζεῖ, μὲ τὴν πίστη τους μόνο στὸ Θεὸ καὶ στὸ χῶμα τους ποὺ τρέφει τὸν ὀργανισμό τους μὲ τὴ μεγαλύτερη λιτότητα καὶ ποὺ τοὺς δέχεται στὴν ἀγκαλιά τους, λείψανα σχεδὸν πρὶν πεθάνουν. Κάτω ὅμως ἀπ' τὸ πετσί τους κρύβεται μιὰ δύναμη κρυφὴ καὶ μιὰ ὀντότητα ποὺ διαφαίνεται εὐκολὰ μέσ' ἀπ' τὴν ἀγάπη τους ποὺ δειχνουν γιὰ πρόσωπα καὶ πράγματα ποὺ γ' αὐτοὺς ἔχουν ὅλα ψυχὴ, ὅλα εἶναι δεμένα μὲ τὴ ζωὴ τους κι ὅλα τοὺς προσφέρουν ζεστασιὰ σιγουριά καὶ ποίηση ποὺ δίνει νόημα στὴν ὑπαρξή τους καὶ κουράγιο ν' ἀγωνιστοῦν. Γεννημένοι γιὰ τὸ πικρὸ χιούμορ, διασκεδάζει ὁ ἕνας τὸν ἄλλο καὶ ἐμβαθύνουν στὰ πράγματα ἐμπειρικοὶ φιλόσοφοι βγαλμένοι ἀπ' τὴ μεγάλη σχολὴ τῆς μοίρας τους.

Κι ἀνάμεσά τους ὁ Ἀραχθὸς τόσο στενὰ δεμένος μὲ τὴ ζωὴ τους θεωρεῖ μὲ τὰ δικά τους δάκρυα. Δὲν χορταίνει τὸν ἰδρώτα τους ποὺ ἀνδροῦζει ἀπ' τὸν καθημερινὸ τους μόχθο, θέλει νὰ γευτεῖ καὶ τὴν ἄρμη τῶν δακρύων τους πρὶν φτάσει στὴ θάλασσα τὸ ἀέναιο κύλισμά του. Ὁ Ἀραχθὸς εἶναι τὸ ποτάμι ποὺ ἔχει συνηθίσει στὶς ἀνθρώπινες θυσίες. Πνίγει στὰ νερά του ὅ,τι ἀνεβάζουν οἱ ἄνθρωποι ἀγκομαχώντας στὴ κορφή τοῦ βουνοῦ κάνοντάς το νὰ κατρακυλήσει σποὺς τροχοὺς τοῦ πεπρωμένου ὡς τὴν ὀρμητικὴ κοίτη του γιὰ νὰ μπορέσουν οἱ ἄνθρωποι νὰ μολήσουν καὶ πάλι ἐπαναλαμβάνοντας τὸ μῦθο τοῦ Σίσυφου... Εἶναι τὸ ποτάμι μὲ τὸν ἀκόρεστο σαρδισμὸ που νὰ γκρεμίζει τὸ βράδυ ὅ,τι «ὀλημερίς» οἱ ἄνθρωποι δουλεύουν γιὰ νὰ τὸ στεριώσουν καὶ νὰ τὸ δοῦν μιὰ μέρα τελειωμένο. Εἶναι τὸ ποτάμι ποὺ καταστρέφει ἀλλὰ καὶ τὸ ποτάμι ποὺ δαιμάζεται. Τὸ πορελθὸν μὲ τοὺς θρύλους γύρω ἀπ' τ' ὄνομά του εἶναι δικό του, ἀλλὰ τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον εἶναι ντροπὴ νὰ μὴν εἶναι δικό μας.

Ἀπὸ τότε ποὺ βρέθηκαν οἱ ἄνθρωποι πάνω στὴ γῆ, λαχτάρησαν νὰ περάσουν ποτάμια καὶ θάλασσες νὰ κουβαλήσουν ἀπ' τὴ γῆ τῆς ἐπαγγελίας, ὅ,τ στεροῦνταν ὁ τόπος τους. Οἱ θυσίες γιὰ τὰ ξεστρατίσματά τους αὐτὰ ἔξω ἀπ' τὸ συνηθισμένο κύκλο τους ἦταν μεγάλες. Οἱ θυσίες ποὺ κάνουν τὰ χωριά αὐτὰ ποὺ βρίσκονται στὶς πλαγιὲς τοῦ Περιστεριαίου στὸ σύγχρονο Μωλὸχ ἔχουν τὴν αἰτία τους στὸ πέρασμα τῆς κοίτης ἐνὸς ποταμοῦ ποὺ δὲν λέγεται οὔτε Βόλγας, οὔτε Ἀμαζόνιος, ἀλλὰ Ἀραχθός... Αὐτὸ ἔχει σημασία, γιατί ἂν σ' αὐτὰ τὰ ποτάμια σπάνια πνίγεται ἄνθρωπος, στὸν Ἀραχθὸ πνίγονται κάθε χρόνο κι αὐτὸ γιὰτὶ πίσω ἀπ' τὸ Μετσικέλι μιὰ πολίτεια, τὰ

Γιάννενα, καταγοητεύει μὲ τὰ θέλητρά της. Ἐκεῖ θὰ κατέβει ὁ γυιὸς τῆς πονεμένης μάννας ν' ἀγοράσει ὅ,τι χρειάζεται τὸ σπίτι γιὰ νὰ γιορτάσουν τὰ Χριστούγεννα, νὰ ποῦμε... Ἔτσι θὰ μιλήσωμε γι' αὐτό, γιὰ τὸν ἕνα, νὰ γίνει πιὸ εὐγλωττο τὸ δράμα ὅλων.

Στὸ γυρισμό, τὸ λεωφορεῖο τῆς γραμμῆς ποὺ καθάλησε τὴ ράχη τοῦ Μετσικελιοῦ γιὰ τὶς μεγάλες πολιτείες θὰ τὸν ἀφήσει πολὺ ἔξω ἀπ' τὸ χωριό, καὶ κοντὰ στὸ ποτάμι ἔτσι ποὺ ν' ἀντικρυσταῖν φάτσα μὲ φάτσα μέσα στὸ σούροπο. Ἡ τρομαχτικὴ του βουή τέτοιαν ὥρα θὰ τὸν ρίξει σίγουρα στὴ χώρα τῶν παραισθήσεων. Θὰ συνηθίσει ὁμῶς γρήγορα στὴ νέα του κατάσταση φτάνει μονάχα σὰν μπεῖ στὸ ποτάμι μὴν τύχει καὶ φτάσουν τὰ νερὰ πολὺ πιὸ πάνω ἀπ' τὶς ρίζες τῶν ποδιῶν του καὶ τὸν παρσύρουν. Τὸ κρῦο ποὺ θάγγιξε τὸ μεδούλι του δὲν τὸν σκοτίζει. Μιὰ κρυφὴ χαρὰ μέσα του τὸν ἐνισχύει νὰ μπεῖ ὅσο τὸ δυνατό γρηγορώτερα. Στὸ σπίτι του ἡ γρηὰ μάννα του καὶ ἡ ἀδερφή του θὰ περιμένουν τὰ ψῶνιά του νὰ γιορτάσουν. Τὸ χαμόγελό τους καὶ τὸ φλογισμένο τζάκι σὰν φτάσει θὰ ζεστάνουν γρήγορα τὴν καρδιά του καὶ τὰ παγωμένα μέλη του. Κάνει τὸ σταυρό του νὰ πάρει κουράγιο ἀπ' τὸ Θεό, παίρνει κι ἀπ' τὸν ἑαυτό του κουράγιο φέρνοντας σπὸ νοῦ του ἀγαπημένα πρόσωπα καὶ μπαίνει. Πρὶν κολᾷ—καλὰ πατήσκει τὰ πόδια του στὸ νερὸ νομίζει πῶς ξεχωρίζει μὲς στοὺς παράξενους ἀντίλαλους ποὺ δημιουργεῖ ἡ βοή τοῦ ποταμοῦ στὸ πέραςμά του, τὴ φωνὴ τῆς μάννας του ποὺ τὸν φωνάζει ἀπὸ μακριά. Ξέρει πῶς εἶναι παραίσθησις γιὰτὶ ἡ πείρα τοῦ δίδαξε πῶς τέτοιες στιγμὲς μέσα στὴ νύχτα ποὺ μόνον τὸ ποτάμι ἀκοῦς νὰ βουίζει ξεχωρίζεις παράξενους ἀντίλαλους, κάτι ποὺ μοιάζει πολλὰ φορὰς σὰν τραγούδι καὶ σὰν κλάμα μαζί, καὶ αὐτὸς ἀπέδιδε τὴν ἐξωκόσμια αὐτὴ μουσικὴ στὶς ψυχὲς ἐκείνων ποὺ τοὺς ἄρπαξε τὸ ποτάμι στὴν ἀπεγνωσμένη προσπάθειά τους νὰ τὸ περάσουν.

Τώρα ἕνας ἀκόμα παράξενος ἀντίλαλος προστέθηκε μέσα στοὺς ἄλλους. Εἶναι ἀπ' τὴν ψυχὴ τοῦ ἥρωά μας, ποὺ τὸν κατάπιε τὸ ποτάμι καὶ τὸν ἐξαφάνισε μπροστὰ στὰ μάτια μας στὴν ἀφρισμένη καὶ θολὴ ὁρμὴ του.

Ἐκεῖνο ποὺ εἶναι γιὰ τὶς μεγάλες πολιτείες ἀσήμαντο καὶ σχεδὸν ἀνύπαρκτο, εἶναι τὸ ἀνθρώπινο στοιχεῖο τῆς ἐπαρχίας, ἡ δικιά τους ζωτικότητα δηλαδή, ἡ καθημερινή τους τροφή ποὺ δὲν ἐνδιόφερόθηκαν ποτὲ νὰ μάθουν ἂν προσέρχεται ἀπ' τὴ γῆ ἢ ὄχι καὶ πῶς προσέρχεται.

Οἱ ἄνθρωποι στὶς πολιτείες αὐτὲς ποὺ μνημυγκιάζουν στοὺς δρόμους τοὺς μὲ ξένη δύναμη καὶ ξένοι σπὸν ξένο πόνο, πιστεύουν πῶς ὁ ἀνθρώπινος πόνος δὲν εἶναι, παρὰ μικροστενοχώριες τῆς λαυσάτης

ζωῆς τους ποὺ εὐκολὰ ἐγκαταλείπουν μέσα σὲ μιὰ αἵθουσα θεάτρου ἢ κινηματογράφου ποὺ δὲν διδάσκουν ποτὲ ἢ σπάνια τὴν ἀνθρωπιὰ, κι αἰσθάνονται πὼς βρίσκονται μακριὰ ἀπ' τὴν ἀνθρωπικότητα γιατί κανεὶς δὲν τοὺς ἐνοχλεῖ γιὰ τὶς ἀμαρτίες τους. Πιστεύουν πὼς εἶναι ἀνώτεροι γιατί εἶναι πολιτισμένοι καὶ διπλώνουν τὸν κόσμον ὁλόκληρον στὴν ἐφημερίδα τους μὲ τὴ συνείδησή τους ἥσυχη, νοιώθοντας χαρούμενοι γιὰ τὴ γῆ ποὺ ἡ τροχιά ἐνὸς ἀνθρώπινου ἀντικειμένου τὴν ἔκλωσε μὲ τὸ φεγγάρι, τὴ στιγμὴ ποὺ οἱ ἀνθρώπινες καρδιὲς ἀπλωθοῦνται μεταξύ τους καὶ δύο ὄχθες σ' ἓνα ποτάμι ἀπέχουν τόσο πολὺ ἢ μιὰ ἀπ' τὴν ἄλλη ποὺ ἓνα γεφύρι εἶναι ἀδύνατον νὰ τὶς ἐνώσει.

Ἔτσι ἂν κάποιος συνάνθρωπός τους πνιγεῖ σήμερον στὸ ποτάμι αὐτό, ἐκεῖνοι δὲν θὰ νοιώσουν ποτὲ τὸ σπασαγμὸ καὶ τὸν πόνο ποὺ ἄφησε πίσω του. Θὰ διαβάσουν μόνον στὴν ἐφημερίδα τους τὸ γεγονός κι ὕστερα θὰ τὴ διπλώσουν στὴν ψέπη τους. Τὸ γεγονὸς μόνο! Ὅχι τὴν οὐσία· αὕτῃ εἶναι ἐξωγήϊνη, θεϊκὴ στὸν πόνο τῆς καὶ ἱερῇ στὴ μοναξιά τῆς κάπτι ποὺ τὸ νοιώθουν μόνον τὰ χωριὰ ποὺ δακρύζουν τὸν Ἀραχθό...

ΕΛΕΥΘΕΡ. ΧΩΡΙΤΗΣ

Καλέντζι

Καλέντζι,
λέξη ποὺ πέφτει ἀπὸ ψηλὰ σὰ νόμισμα,
σταγόνα σὲ ξερὴ γλῶσσα ἢ σὲ χάλκωμα.
Νιρίγκ—νιράγκ. Ἡ ξηρασία. Μιὰ στέργα.
Πέτρες μεγάλα μάγουλα τῆς γῆς, καὶ σιέργες.
Ἡ Κυριακὴ χωρὶς παιδιὰ. Ἐδῶ ἄς σταθῶ,
χωρὶς ρομβίες ἢ κι ἀσημένια δίτροχα,
παρὰ ὁ ἀγιούπας, παρὰ τ' ἄσπρα, οἱ σιέργες.
Τ' ἄσπρα ἐρωτηματικά, σὰν κρύα μάτια,
καὶ τὸ φεγγάρι ὀξυδαμένη πετιονιά.
Σκύλοι πορτιέρηδες παντοῦ. Ποιὸς ἔρχεται;
Κάποιος, θήρενα κουνέλια καὶ γυρνῶ.
Πέρασε τελενιάϊος κι ὁ δημογέροντας
ἐνπλόγιος μὲ τὴ σφραγίδα, πίσω ἢ νύχια.

Γιὰ τὰ ὄνειρα σκηνογραφία δὲν ἔχει ἐδῶ.
Ἄν ἐξημερώσει, θ' ἀνεδοῦμε σιὰ Τζουμέρκα.

Τὸ λαγοῦτο

Στὴ βεράντα μου ἀπόψε φυσᾷ ὁ χλιαρὸς ἄνεμος τοῦ Νότου, ποὺ εἶναι ἡ μόνη ζωντανὴ παρουσίᾳ δίπλα μου, ἐδῶ στὴν ἄκρη τῆς πόλης. Εἶναι ἕνας ἄνεμος ἀπαλὸς καὶ εὐχάριστος, καὶ μοῦ τὸν στέλνουν τὰ φτερὰ τῶν ἀνεμόμυλων, ποὺ ἄρχισαν νὰ περιστρέφονται πέρα στὰ περιβόλια. Πιο δεξιά, στὴν ἀκρογιαλιά, μιὰ σειρὰ φοινικόδεντρα ὑψώνουν κάθετα τὴν ἱερὴ τους ἰθαγένεια. Καὶ πίσω ἀπὸ τὶς φοινικιές, πάνω ἰσπύρην τὴν ἡσυχὴ θαλάσσια, ἀνεβαίνει ἕνα μεγάλο φεγγάρι ὅλο ἀπόγνωση— τὸ φεγγάρι τοῦ Νότου.

Κανεῖς τριγύρω μου —καὶ τοῦτο τὸ λαγοῦτο μὲ πρόδωσε. Παράφωνους ἤχους στὰ χέρια μου οἱ χορδές του, τόσο ποὺ πιά δὲν ξέρω τί νὰ τὸ κάμω. Πάλι τὰ ἴδια ὅπως τότε στὸ κρύο δωματίο: "Ἐξω ἔβρεχε, ἔβρεχε ἰσπελπιστικά. Στὸν ἕναν τοῖχο κρεμασμένη μιὰ εἰκόνα βυζαντινὴ, χωρὶς καντήλι, μὲ τὸ πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ πικραμένο, στὸν ἄλλον μιὰ μουντὴ ξυλογραφία. Μετροῦσα μὲ τὸ βλέμμα μου τὶς διαστάσεις, ἔφτιαχνα μὲ τὴ φαντασία μου φηγοῦρες πάνω στὸ σανιδένιο ταβάνι, ἀκολουθοῦσα ὑστερὰ μιὰ χρυσόμυγα ποὺ βαιβοῦσε γράφοντας κύκλους καὶ μὲ γέμιζε θλίψη. "Ὅταν λοιπὸν ἀπλωσα κι ἐπικαλέστηκα τὴ συνδρομὴ του, στάθηκε ἀτίθασο στὰ ξένα χέρια.

Χρόνια τὸ σέρνω μαζί μου σὲ πληρωμένες κάμαρες, ποὺ ὅσο καλὴ διάθεση κι ἂν δείξεις, δύσκολα συμφιλώνονται μαζί σου. Συνήθως βρίσκεται κρεμασμένο πάνω στὸν τοῖχο —ἕνα παλιὸ ἀντικείμενο, μιὰ ἀντίκα...

Κάποτε τὸ κρατοῦσε ἕνας γέρος ποὺ τῷ παιζε στὰ πανηγύρια. Πάνω του ἔσταζε κρασί ἀπὸ πατήρια μεθύσιμων, τόσο ποὺ τὸ ξύλο του κρατᾷ ἀκόμη μιὰ βαρεῖα μυρουδιά, ἀσχημὴ λίγο, ἴσως γιὰτὶ ἐνώθηκε μαζί της κι ἡ μυρωδιὰ τοῦ γέροντος χορμιεῦ. Γιατὶ δὲν ἦτανε φορὰ ποὺ νὰ ἴδῃ τὸ γέρο χωρὶς τὸ λαγοῦτο. Αὐτὰ πράγματα δὲ λείπανε ποτέ ἀπὸ πάνω του: μιὰ παλιὰ ρεμπούμπλικα στὸ κεφάλι, κιτρινωμένη, μὲ πεσμένο μπόρο, καὶ κάτω ἀπ' τὴν μαισχάλη του τὸ λαγοῦτο.

"Ἔτσι τὸν εἶδα κι ἕνα δειλινὸ ν' ἀνηφορίζει στὸν πλατὺ δρόμο ποὺ ἔβγαζε στὸ χωριό, ἦταν σκυφτὸς καὶ δὲν βιαζόταν. Δὲν εἶχε τίποτε ἀπ' τὸ δυνάει μας τὸ λαχάνιασμα, ποὺ πρέ-

χαμε νὰ ἰδοῦμε τὴν καταστροφή. Ὅχι πὼς ἀμφιβάλλαμε γι' αὐτήν: Τὸ προηγούμενο βράδι πάνω ἀπὸ τὸ λόφο κοιτάσαμε ἀντίκρου τὰ σπίτια μας νὰ παίρνουν ἓνα—ἓνα φωτιά. Στεκόμασταν ἐκεῖ στὴ κορφὴ καὶ περιμέναμε. Καθένας σφίγγονταν στὸ διπλανό του, γιὰ νὰ νιώσει σὰν παρηγοριὰ τὸν ἀγκῶνα τοῦ ἄλλου. Θυμᾶμαι πὼς βράδυναζε καὶ κανεὶς δὲ μιλοῦσε κι ὅλων τὰ πρόσωπα ἦταν στραμμένα ἐκεῖ πρὸς ἀνάβαν οἱ φωτιές. Καὶ κάθε φορά πὺν ἓνας ἔβλεπε ξάφνου τὴ φωτιά νὰ τινάζεται ἀπ' τὰ παράθυρα τοῦ δικοῦ του σπιτιοῦ, ἀπαχωρίζονταν ἡσυχὰ καὶ τραβοῦσε στὴν ἄλλη ἄκρη, κι ἔμενε ἐκεῖ μὲ τὸ πρόσωπο στραμμένο τῶρα σ' ἀντίθετη κατεύθυνση.

Στὸ τέλος πιά ὅλοι μας βρεθήκαμε στὴν ἄλλη ἄκρη. Πίσω μας ἡ ἀνταίγεια τῆς φωτιᾶς ἔβαφε κόκκινο τὸν οὐρανό.

Ὅλη τὴ νύχτα ξαπλωμένοι ἀνάσκελα στὸ χῶμα προσιπαθούσαμε ν' ἀφαιμωῶσουμε ἓνα ξένο σῶμα ποὺ εἶχε μπεῖ μέσα μας καὶ τὸ νιώθουμε νὰ κυκλοφορεῖ στὶς φλέβες. Ὁ καθένας μας ἦταν κι ἓνα ζῶο ποὺ τῶχαν ἐμβολιάσει καὶ τῶρα τὸ ἄρρωστο ὑγρὸ πότιζε ὅλα του τὰ κύτταρα καὶ τὸν ἔκανε νὰ βυθίζεται στὸ δικό του ἀποκάρωμα. Σιωπὴ μονάχα. Κι ὅταν ξημέρωσε, ἦρθε ἓνας ἀπ' τὸ χωριὸ μὲ σκοτεινὸ βλέμμα καὶ σφιγμένα χεῖλη καὶ στάθηκε μπροστά μας. Μαζευτήκαμε γύρω του, μὰ πάλι κανεὶς δὲ μιλοῦσε.

Τέλος, ὕστερα ἀπὸ ὥρα, ρώτησε κάποιος:

—Φύγανε;

Κι ἐκεῖνος ἔγνεψε κατεβάζοντας τὸ κεφάλι.

Αὐτὸ ἦταν λὲς τὸ σῆμάκι ποὺ περιμέναμε καὶ ξαφνικὰ χυθίκαμε ὅλοι καὶ πήραμε τὸ δρόμο.

Ὅχι πὼς ἀμφιβάλλαμε λοιπὸν γιὰ τὴν καταστροφή. Τὸ ξέραμε πὼς ὅλα πιά εἶχαν τελειώσει. Ἴσως ὅμως νὰ θέλαμε νὰ πατήσουμε πάνω στὴ στάχτη, νὰ τὴ βάλουμε στὴ χούφτα μας—ἴσως καὶ νὰ τὴν πάρουμε μαζί μας σὲ μιὰ λήκυθο. Ὁ γέρος μὲ τὸ λαγοῦτο ἀνηφόριζε κι αὐτὸς μὲ τοὺς ἄλλους, ἀλλὰ τὸ βῆμα του ἦταν τόσο βαρὺ ποὺ γρήγορα τὸν προσπεράσαμε.

Ὅταν φτάσαμε, τὰ δαμάκια δὲν κάπνιζαν πιά. Μαυρισμένα πιά τῶρα ἡσυχάζαν, ὕστερα ἀπὸ τὸ ὄργιο τῆς περασμένης νύχτας, κι ἀδειανὰ παράθυρα παντοῦ, ἐφιαλτικά—αὐτὰ ποὺ κάποτε καθρέφτιζαν τὸ ἡλιοθασίλεμα. Μπήκαμε στὰ χαλάσματα, ἀφήσαμε τὸ βλέμμα νὰ πλανηθῇ στοὺς τοίχους, ἀπ' τὰ θεμέλια ὡς τὴν κορφὴ. Τὰ παιδιὰ ἔσκυψαν στὴ γωνιά, ὅπου φύλαγαν κρυμμένα τὰ παιγνίδια τοῖς. Τ' ἀντρώγυνα κοίταξαν μὲ

λαξὸ μάτι τὴν κάμαρη πὺν στέγαζε τὸν ὕπνο τους. Δὲν ἦσαν τίποτε πιὰ, μονάχα στάχτη. Στάχτη καὶ τὸ ξυλόγλυπτο εἰκονοστάσι, ὅπου τὸ Σαββατόβραδο ἀνάβαμε τὸ καντήλι. Μήτε ἐστία γιὰ νὰ μαζεῦει γύρω τοὺς ἀνθρώπους. Κι ὁ ἀγέρας βαρὺς, πατισμένος ἀπὸ μιὰ μυρουδιά πὺν ἔφερενε ναυτία— τὴν τσίχνα ἀπ' τὰ καμένα πτώματα. Καὶ πέντε ἀνθρώποι κυνηγοῦσαν μὲ ξύλα ἓνα σκυλὶ πὺν εἶχε ἀρπάξει τὸ δικό του μοιράδι, ἓνα τσουρουφλισμένα κόκκαλο πὺν κάποτε ἦτανε ὠλένη — ἴσως ἀπ' τὴ γυναῖκα τοῦ γέρου.

... Εἶδαμε λοιπὸν καὶ πιὰ δὲν εἶχαμε νὰ κάνουμε τίποτε ἐκεῖ, καὶ πῆραμε πάλι τοὺς δρόμους, χωρὶς νὰ στρέψουμε πίσω τὸ κεφάλι στ' ἀναμάρτητα Σόδομα.

—Μὴν εἶσαι ἀνόητος! ἔλεγε κάποιος. Ὁ Φοῖνιξ εἶναι μυθικὸ ποιητὴ.

Ἦταν ὁ λόγιος, αὐτὸς ὁ ὀχληρὸς τύπος.

Φεύγανε περνώντας κάτω ἀπὸ μισοκαμένα δέντρα πὺν ἐπέμεναν νὰ μένουν ὄρθια, γυμνὰ καὶ καπνισμένα. Στὸ δρόμο τινάζαμε τὴ στάχτη πὺν εἶχε κολλήσει στὰ παπούτσια μας.

Κάποια στιγμή ἀκούστηκαν ἀσύνδετες νότες. Ὅστερα ἓνα βραχνὸ μοιρολόι σὲ λαγοῦτο καὶ σὲ λίγο τίποτε. Τρέξαμε κάτω ἀπ' τὸ καμένο δέντρο. Ὁ γέρος ἦταν ἐκεῖ καθισμένος σταυροπόδι, μὲ τὸ λαγοῦτο στὴν ἀγκαλιά του. Τὸ στῆθος εἶχε ἀκουμπήσει ἑλαφρὰ πάνω στ' ὄργανο κι ἔμενε ἀκίνητο, καὶ τὸ παλιό του καπέλλο ἦταν πεσμένο στραβά καὶ τοῦ σκέπαζε τὰ μάτια. Τὸν σκούνησε. Ἐγείρε τότε στὸ πλάι, πάνω στὸ καμένο χόρτο, κι οἱ χορδὲς ἄφησαν ἓνα βραχνὸ παρὰπονο.

—Πᾶμε, εἶπαν, δὲν ἔχομε καιρὸ γιὰ νὰ ἰθάβουμε...

Δὲν ξέρω γιατί τοῦ πῆρα τὸ λαγοῦτο. Ἀπὸ τότε τὸ σέρνω μαζί μου στὶς πληρωμένες κάμαρες — πὺν ὅσο καλὴ διάθεση κι ἂν δείξεις, δύσκολα συμφιλιώνονται μαζί σου — καὶ δὲν ξέρω τὶ νὰ τὸ κάμω. Πῶς τὸ κρατῶ, γιὰ νὰ στολίζω τὸν τοῖχο μου μ' ἓνα παλιὸ ἀντικείμενο — μιὰ ἀντίκα — εἶναι βέβαια μιὰ πρόφραση.

μα
το
χὺ
μω
καί
κον
παι
ἀν
καί
ἓνα
θεο
παι
ἓνα
σοφ
τσα
μὴν
μας
χτες
ἀπ' τ
λὴ π
κάτι
ρομα
δορε

Σάτιρες

Ἀπόδοση : ΓΙΑΝΝΗ ΔΑΛΛΑ

«Ἰππῶναξ ὁ πικρὸς», ἔτσι μᾶς παραδόθηκε ἀπ' τὴν Ἀρχαιότητα. Εἶναι ὁ τρίτος τῆς μεγάλης τριάδας τῶν ἰαμβικῶν τοῦ 6ου αἰ. Ἡ σάτιρά του πρὸ πολλὴν προσωπικὴ ὅπως τοῦ Ἀρχιλόχου, καὶ μόνον ὁ μισογυνισμὸς του θυμίζει κάπως τὸν Σιμωνίδη. Διωγμένος ἀπὸ τοὺς τυράννους τῆς Ἐφέσου —Καμῖα καὶ Ἀθηναγόρα— πέρασε τὴ ζωὴ του στὶς Κλαῖζομενές. Ἐκεῖ, κοντὸς καὶ κακόμορφος, μίσησε καὶ μισήθηκε. Οἱ γλύπτες Βούπαλος καὶ Ἀθηνῆς, ὁ ζωγράφος Μιμνῆς κι ἄλλα καθημερινὰ, ἀγνωστα σὲ μᾶς, πρόσωπα ἦταν οἱ στόχοι του. Φτωχὸς καὶ πειναλέος —ἓνα εἶδος ἀγροίκου φτωχοπροδόρου— ἐγκαλεῖ, γιὰ ἓνα κομμάτι ψωμί, μιὰ χλαίνη, λίγες μονέδες ἀκόμη καὶ τοὺς Θεούς. Λένε πὼς σ' ἐκείνη τὴ μεγάλη ἀντίδραση πρὸς τὴν ἐπικὴ καὶ τὴν ἐλεγειακὴ παρὰδοση τῶν χρόνων του ἦταν κι αὐτὸς ἓνας ποιητὴς —πρωτοπόρος. Εὐρετῆς τοῦ χαλκίου καὶ τῆς παρὰδίας, κι ἀκόμα ἀντλήσε τὸ ὕφος καὶ τὶς λέξεις ἀπὸ τὴν πιὰ-τσα τοῦ καιροῦ του. Μὲς στὴν Ἑπαιρωτικὴ φτώχεια καὶ τὸ χειμῶνα καὶ —γιατὶ νὰ τὸ κρύβουμε;— τὴν ὀπισθοδρομικότητά μας φαίνεται πὼς μᾶς ταιριάζει, τοῦλάχιστον μᾶς ταίριαζε ὡς χτές, τοῦτος ὁ ποιητὴς. «Ἰδιωματικὸς», πρὸ πολλὴν ρουσικάριος ἀπ' τὸν Κρουστάλλη, πρὸ «γκροτέσκος» ἀπ' τὸν Κοτζιούλα, μὲ πολλὴν προσωπικὴ ζωὴ καὶ δηκτικὴ μαχητικὴτητα —καλὴ ὥρα— σὰν καὶ σημερινούς, ἔρχεται, παρὰ τὴν ὁμότητα καὶ τὴν ἑλλειψη ρομαντικῆς ἐμπειρίας, σὰν ἡθογράφος καὶ ἡθικολόγος, ὥρες— ὥρες πρὸ πολλὴν κοντὰ μας.

α'

Φῶναξε σιῆς Μαιῆς τὸ γιόν,
ἀφέντη τῆς Κυλλήνης:
—Ἔ, σκυλοπνίχτη Ἑρμῇ,
σὲ λέω καὶ λιδικὰ Κανδαύλη,

φίλος ἀφοῦ ᾽σαι τῶν κλεφτιῶν, κόπιασε
σῶσε με.

* * *

Ἐρωῆ, γιὲ τῆς Μαιῆς, Κυλλήνιε,
παρακαλιέμαι σου, παλιόφιλε,
πάρα πολύ, πάρα πολὺ κρυώνω.

* * *

Δὸς σιὸν Ἰππώνακτα σκουτί· πολὺ κρυώνω
καὶ τρανιλλῶ.

* * *

Δὸς σιὸν Ἰππώνακτα σκουτί — μιὰ χλαίνη—
κι ἀπανωσκούτι καὶ προβιὲς ποδήματα
κι εἴκοσι ἰάλαρα ἀποπάνω γιὰ ὦρα ἀνάγκης.

* * *

Μιὰ κάπα φλοκωτὴ δὲ μοῦ ᾽δωκες,
θεράπεια τοῦ χειμῶνα μὲς σιὰ ρίγη,
καὶ μιὰ προβιὰ νὰ ντύσω τὸ ποδάρι
ἢ παγωνιὰ πρὶν μοῦ τὸ γδάρει.

* * *

Τὰ δόντια μου ὅλα
μὲς σιὰ σαγόνια μου χτυπιοῦνται πέρα—δῶθε.

* * *

Ἔτσι θὰ πῶ:
—Γιὲ τῆς Μαιῆς, Ἐρωῆ, Κυλλήνιε.

β'

Ἐμένα ὁ Πλοῦτιος —σιραβωμάρα πού ᾽χε!—
δὲν ἤρθε στὸ καιὼφλι μου: «Σοῦ δίνω,
νὰ πεῖ, ὦ Ἰππώνακτα, κ' ἐσένα ἰρεῖς χιλιάδες,
καὶ πάλι βλέπομε». Ἐσκούτισε ὁ κανάγιας!

* * *

Κακιὰ ψυχὴ θὰ παραδῶσω, ἂν ὅπως—ὅπως
μὲς σιὸ λαγῆνι δὲ μοῦ στείλεις τὸ κριθάρι,
ν' ἀνακαιῶσω μιὰ κουρκοῦτη, δάγκα—ρούφα,
νὰ θαρραπαγῶ ἀπ' τὴν πείνα.

γ'

Νάιος, ἀργά, τραγανιστὰ πού γεύεται

ὀλοχρονὶς μὲ σκορδαλιὰ τὴν παλαμίδα,
ξεκοκκαλίζει ὅλο τὸ βίος του, μεροφάγι,
Λαμπρακηρὸς σὰν τὸ καπόνι·

ἄς σκάθει τὴν ὥρα
βουνίσσιες πέτρες καὶ νὰ τρώει τὰ λίγα σῦκα,
ψαμί — κριθάρι, τῆς σκλαδιᾶς τὴ λαχανίδα·

δὲν ἔχει πιά λαγούς καὶ πέρδικες, δὲν ἔχει
ἐκεῖνες τὶς παλιὲς λαγάνες μὲ σουσάμι,
τὶς τηγανίτες του ποὺ πλέανε μὲς στὸ μέλι.

* * *

Βάζει τὰ σκέλη στὴ θρακιά, πυρῶνεται
—δὲν ἀποσῶνει.

δ'

Πάνω στὴν ὥρα νάτος μὲ τρεῖς μάρτυρες
ἐκεῖ ποὺ ἡ νύχτα τὸ κρασί νερῶνει,
βρῆκε ἀνθρωπάκι ποὺ τὴ σιέγη σάρωνε
—σκοῦπα δὲν εἶχε— μὲ ἀγριοκαλαμίδες.

ε'

Πίσω ἀπ' τὴν πόλη κόνεψε στὴ Σμύρνη,
Τρηχεῖν καὶ Λέπρη ἀναμεισὶς, σι' ἀκρόγιαλα.

* * *

Ρουφροῦν ἀπ' τὸ πιθάρι. Ἡ κοῦπα θρύψαλα
τὸ μπισιαροδέλι ἔπεσε ἀπάνω καὶ τὴν ἔσπασε.

* * *

Ἀπ' τὸ πιθάρι
α' οἱ δύο ρουφώνιας· πότε αὐτός, πότε ἡ Ἀρήτη
τὸ ἴσουζε πρώτη.

σι'

Κι ὦ μιὰ παιδίονα νά 'χα, τρυφερὴ κι ὠραία!

* * *

Πῶς λαχταρίζει, σὰν τοῦ ἐρωδιοῦ, τὸ χεῖλι σου.

* * *

Ὁ Χιώτης ὁ Κριτίας ἄδικα πιάστηκε
πιάστηκε, λέει, μοιχός, καὶ ποῦ; —σ' ἓνα πορνεῖο!

* * *

Ἀπὸ γυναῖκα δὲν εἶναι οἱ μέρες οἱ τερπνότερες:

τῆς παντρείας, κι ὅταν τὴ βγάξεις πεθαιμένη.

ζ'

Πιάσει τὰ ροῦχα μου
τοῦ Βούπαλου θὰ δώσω μιὰ στὸ μάτι,
κι ὅθι χτυπήσω, εἶμαι ἐπιδέξιος, δὲ λαθεύω.

Μιμνή κακόμναλε, μὴ ξαναμπογιατίσεις
σιτὴν πλώρη τοῦ μεγάλου καραβιοῦ τὸ φίδι,
τάχα νὰ σέρνεται πρὸς τὸν καραβοκύρη.
Καὶ τὶ κακοτυχιὰ γιὰ τὸν καραβοκύρη,
τὶ κακιὰ φήμη, σκλάβας γιέ, ἂν τὸ φίδι σου
συρθεῖ καὶ τοῦ δαγκάσει τὸ καλάμι.

η'

Κοντὰ σιτῆς Τροίας τοὺς πύργου
ἀπ' τὸ ἄρμα του κι ἀπ' τὰ πουλάρια τὰ Θρακιώτικα
γκρομίσαι τῶν Αἰνειῶν ὁ βασιλιάς, ὁ Ρῆσος.

7

ε
λ
κ
μ
τι
μ
α
δ
μ
δ
γ
π

Λαψίστα

Γλυκοχαράματα, στὸν καιρὸ τῆς κατοχῆς. Τὸ κάρο ἀργακυλούσε στὴν ἀσφαλτο. Τὰ Γάννινα μάλις ἄχνιζαν στὸν νότο. Μεγάλα πουλιά, μακρόλαιμα, γεννοῦσε ἡ ὁμίχλη τοῦ νεροῦ. Πετοῦσαν χαμηλά· κι ἦταν σὰ νὰ ξετύλιγαν πλατιὲς λουρίδες χρωμάτων. Καλάμια, γῆ, νερά, φωτιστικὰ ἀπαλά. Σινικὸ τοῖχος τὸ γεφύρι τοῦ Λυκοστόμου. Κάτωθ' του κυλοῦσαν ἤρεμα ὄγκοι νεροῦ· ξεχειλίλιζε ἡ Παμβώτιδα· κι ἄδειαζε τὰ νερά της στὴ στεῖρα Λαψίστα. Βόγγησε ὁ καροτσιέρης· «Δὲ θὰ ξεπνιχτεῖ ὁ βάλτος καὶ πεινώμε».

Κοίταξα κι ἤμουν τόσο ἀνόλαφρος! Ἀνόλαφρος ἀπὸ ἡλικία κι ἀπὸ κεῖνο τὸ πνιγρὸ αἶσθημα τοῦ φόβου· πηγαινοῦσα στὴν πόλη, αὐτὸ ἦταν ὅλο. Στὴν ἄλλη ἄκρη ὁμως —ὄχτακόσια μέτρα πάνω κάτω κρατῶν τὸ πέτρινο γεφύρι— μᾶς σταμάτησαν οἱ Ἰταλοί· «Πίσω, εἶπαν ἑλληνικά, πίσω». Κι ἐμεῖς γυρίσαμε.

Ἀπὸ τότε, γιὰ δυὸ χρόνια, κατοίκησα στὰ γύρω χωριά τῆς Λαψίστας. Ἐκεῖ ἔζησα ἴσως τὶς πιὸ καταθλιπτικὲς ὥρες τῆς ζωῆς μου.

Τὸ Ζαγόρι ἄγρονο, ἡ περιοχὴ τῆς Λαψίστας ὅλη χοῦμο καὶ νερό. Οἱ δυὸ τόποι συνορεύουν. Ψηλά —λεβέντης σταυραετός— τὸ Ζαγόρι ὅλο ἰδέες ἦταν κάποτε, νιτερέσο καὶ πρακοπή· τὰ εἶπαμε. Στὰ δυτικὰ του χαμηλά κάπου ἑξακόσια μέτρα ἡ Λαψίστα. Διάφραγμα τὸ γυμνὸ Μιτσικέλι. Λοιπὸν γιὰ τὸ στομάχι καὶ τὴν ἀναπαραγωγὴ ὁ λόγος μας.

Οἱ τσιγγάνες κοιτάζουν τὶς παλάμες γιὰ νὰ ποῦν τὴ μοῖρα, μὰ ὅλο καὶ πεταρίζουν τὰ βλέφαρα κι ἀνασηκώνουν κλεφτὰ τὶς κόρες τους στὴ φάτσα τοῦ ἄλλου· ἐκεῖ διαβάζουν τὸ ριζικό. Ἐδῶ τὰ πρόσωπα στεγνὰ χωρὶς νιότη, φαγωμένα λὲς ἀπὸ τὸ στοιχειὸ τοῦ βάλτου. Σωλήνες εἶναι τὸ σκουλήκι ποὺ σεριανίζει ὀλημερίς στοὺς ὄχτους καὶ τὰ κορμιά τῶν ἀνθρώπων μοιάζουν μὲ σωλήνες. Μὰ κάποιες ὥρες, κάποιες μυστικὲς ὥρες, στίς ἐσχατιὲς τῆς ψυχῆς τους πᾶει νὰ λουλουδήσει κάτι —ἄνθος νηπειθές— καὶ οἱ σωλήνες βγάζουν σὰν ἀπὸ κόχυλα βαθὺ μουγκανιτό. Εἶναι τὸ παρόπανο ἐκείνων ποὺ σ' ὅλη τους τὴ ζωὴ ὑπαφέρουν δεμένοι στὸν τροχὸ τῆς ἀνάγκης. Τότε μονάχα θὰ τοὺς δεῖς γυμνοὺς, χωρὶς ἐπιφύλαξη καὶ κρυψίνοια. Μεθυσμένοι στὰ κάραι τους —ἐδῶ νὰ γκρεμιστοῦν, ἐκεῖ νὰ σὲ πατήσουν— ἀφήνονται στὸν Ἰλιγγο χουγιάζοντας, λὲς καὶ τρέχουν νὰ πιᾶσουν κάτι τὸ ἀόρατο, τὸ ἀνέκφραστο, καὶ γι' αὐτὸ ἀπελπιστικὰ μακρυὰ τους.

Ἐδῶ βαιραίνει· ἀκόμα σὰν κατάραι ὁ Τούρκος τσιφλικὰς καὶ ἡ ἔλ-
νοσσία, τὰ δυὸ στοιχειὰ τοῦ βάλτου.

Μπαίνεις στὰ χαμηλὰ σπίτια της καὶ σὲ μπατσίζει, ἡ γύμνια· μιὰ
γύμνια ἑξαλλή, διχασμένη, ποὺ σὲ καλοθέχεται· μὲ τὸ λιπόσαρκο χέρι
τοῦ χωρικοῦ καὶ σ' ἀποδιώχνει μὲ τὴ φρίκη τοῦ μισοσκότεινου, τοῦ βρώ-
μικου. Πουθενὰ κέντημα κοριτσιού, τραγούδι, σικάλισμα πέτρας ἢ ξύ-
λου. Ὁ ψυχισμὸς τῶν καμπίσιων δὲ βρῆκε διέξοδο. Κλωθογυρίζει μέσα
τοὺς σὰ σκυλὶ ποὺ πιάει νὰ πιάσει τὴν οὐρά του, ἀτμνεῖ καὶ ναρκω-
νέται. Ἀντὶ γιὰ ταῖθάνι, σειρὲς τὸ καλαμπόκι κρεμασμένο μὲ τὰ κιτρι-
νιάρικα ματάκια του τὰ κωθρά. Κι ἄλλοι τὸ εἶδαμε, ἀλλ' ἄστραφτε πυ-
ρόξανθο, κρανοκάκκαλο γερὸ, χαρούμενο. Τὰ μωρὰ κίτρινα, ἴδια μὲ σπό-
ρους καλαμπόκιου, μὲ φιγούρα πάνω ἀπὸ τὴν ξύλινη καύνια τοὺς κά-
ποιο ζωντανὸ πετεινάρι. Στὴ γωνιά ἡ καρσέλλα, ὅπου παρέα ἡ ζάχαρη
μὲ τὸ τρινάλ. Καθόλου ἀπίθανο —μάλιστα γράψανε οἱ ἐφημερίδες πὼς
ἔγινε— νὰ τὰ μπερδέψει ὁ ψυχοβγάλτης κι ἀντὶ καφὲ νὰ σὲ τροπάρουν
κῶνειο.

Τὸ ἐνστικτο τοὺς ὀδηγεῖ καὶ κρούουν, ὅτι στὰ μάτια ἑνὸς «κυρίου»
θὰ χτύπαγε σὰ χοντρακοπιά, μὰ δὲν εἶναι ὁ λόγος μόνο ποὺ προδίνει...
Νὰ τὸ ἔξεραν οἱ ἄμμοροι· τὶ συχωροχάρτι τοὺς ἔδωκα, μὲ ποιὲς βούλες
τῆς καρδιάς μου σφραγισμένο!...

Τὰ Γιάννινα εὐπὸ τὸν μῦθον καὶ δὲν ἀκτινοβολοῦν· ἀσπλάγχνα
καὶ ἀδηφάγα σὰν κάθε πόλη. Ναρκισεύονται μὲ τὶς βιτρίνες, τὰ μον-
τέρνα σπίτια, τὰ πνευματικὰ τοὺς ἰδρύματα. Δυὸ βήματα παρέκει τὰ
καμποχώρια σέρνονται· ὀκινὰ, στὸ πολιτιστικὸ ἐπίπεδο —μπορεῖ νὰ
πείς— τῆς Ἀφρικῆς. Καὶ νὰ σκεφτεσαι πὼς λίγα χιλιόμετρα παρέκει
ὁ τουριστικὸς δρόμος ποὺ φέρνει ἀπὸ τὴ Γουμενίτσα κραυγάζει Εὐρώ-
πη μὲ τὸ φάρδος καὶ τὰ σήματά του! Βέβαια ἔγινε τὸ κονάλι, τέλειω-
σε καὶ ἡ σήραγγα. Δούλεψαν χρόνια οἱ φαγάνες· δάγκωναν τὸ χοῦμο
μὲ τ' ἀτσάλινο στόμα τοὺς σὰ δεινόσαυροι. Τὸ νερὸ ἡμέριψε· ταξιδεύει
γιὰ τὸ Ἴονιο πῶρα καὶ ὁ βάλτος περιμένει. Ἐδῶξεν πάπιες, ψαρόβαρ-
κες, ἀναξιδάτικα ἀντιφεγγίσματα, τὸ ἄρρωστο χνώτο, ξεντύθηκε τὴ ρο-
μαντικὴ μαγεία του γιὰ χάρη τῆς παραγωγῆς. Μὰ ἡ καλλιέργεια θέλει
περισσότερη γνώση καὶ οἱ ἄνθρωποι ἐδῶ γιὰ συγχρονισμένη ἐκμετάλλευ-
ση δὲν εἶναι. Ἡ φωνὴ τοῦ Πάτερ Κοσμᾶ: «Σχολειά, σχολειά, φκιασπε
σχολειά», παίρνει καινούριο νόημα. Τὶ νὰ σοὺ κάνουν τὰ μονοθέσιο
δημοτικά; Πῶς νὰ σπρώξουν πολὺπλευρα μιὰ κοινωνία; Τρεῖς οἰκοκυρι-
κὲς σχολὲς στὸ Ζαγόρι, καίμια ἐδῶ... Ἡ μάνα θ' ἀλλάξει τὴ μοῖρα
τοῦ τόπου, εἶναι ἀπαραίτητο νὰ προηγηθεῖ ἡ μάνα.

Ἄλλης ποιότητος ἄνθρωποι· οἱ πρόσφυγες. Κούρνιασαν σὲ ἄδει-

έτρο, γιομάτο ασφάκα, ρίζωμα του Μπισικελιού, πλάσι στη Λαψίστα. Τα πρώτα χρόνια σιωπηλοί, άπολμοι θρηναύσαν τη χαμένη πατρίδα. Λοξοκοίταζαν τα γύρω χωριά: Πετσιάλη, Περίβλεπτο, Νιοχώρι, Πάνω και Κάτω Λαψίστα, Μπράγια, Βάρβερση. Τα λοξοκοίταζαν έχθρικά και πορεύονταν στη μοναξιά τους μονόχρωτοι και ξενόγλωσσοι. Όσπου ήρθε ή καινούρια γενιά και τότε ρίζωσαν. Ήσκιψαν με κουράγιο στη γη και ή Ανατολή θάμπωσε μέσα τους. Όπως τους κουβεντιάξεις, κοππαλαβαίνεις πώς αυτοί σ' ένα Θεό πιστεύουν: στο συμφέρο. Μά το «συμφέρο τους» δε σου γίνεται αντιληπτικό, ξέρεις πώς το βρέχουν με ιδρώτα, κλέβουν τη γη, δημιουργούν για τους απόγονους. Στον οικονομικό τομέα ξεπέρασαν τα ντόπια χωριά που στέκουν ακόμα εύνοχι-σμένοι από την έλנוσσία και τον τσιφλικά.

Πέρασαι δυό χρόνια σκληρής μοναξιάς στα χωριά της Λαψίστας. Μονάχος ζούσα τη χλιαρή μυρουδιά της λίμνης που έκανε το αίμα μου να βογγάει, τον αέρα που γίνονταν προς τη δύση τρυφερός και άθως όσο πίπτο' άλλο. Σεριανούσα —σπανιόλος ίδαλγός, χωρίς κιθάρα και Ροσινιάντε— από το ένα χάνι στο άλλο, το μισοερεπωμένο. Όρες πλανιάμουν στις καλαμιές με πρόφαση το ψάρεμα. Ξεχνιάμουν κυττώντας τις νεραφίδες, τα τεράστια ύδροχαρη φύλλα ή τα σύννεφα που πλέανε στο νερό, τόσο που στο γυρισμό ξεσκάλωναι απ' τ' άγκιστρι μου καλέναν φτωχό βάτραχο γιομάτον αίματα. Αυτή ή ρωμαντική μέθη της νιότης μου δε μ' άφησε να έχω κι εκεί φίλους.

Όνειρεύομαι στην άκρη του βάλτου μια μικρή, λευκή, άγροτούπολη. Τότε, όπως στα παραιμύθια, το στοιχειό του βάλτου θα ξυπνήσει καλότροπο, καλόγνωμο και θα μαρμαρωθεί για πάντα στην πλατεία της παίρνοντας τη μορφή μικρομάννας που κρατεί στον κόρφο ένα μωρό. Κάθε επέτειο, όταν τ' ωρολόι της Δημαρχίας θα μετράει δώδεκα, θα λαστιχάρουν οι πέτρινοι άρμοι: το μωρό θα βυζαίνει λαίμαργα: ή άγροτούπολη θ' άγρυπνάει εύτυχισμένη, κάτω απ' τ' άστρα, ν' άκούσει. Και το νανούρισμα της μάννας, την ώρα του, θα χύνεται κρυστάλλινο όλο πάθος: θα γεμίζει σπιτίαι, στάβλους, περιβάλια, θα γλυκαίνει καρδιές:

«Κοιμήσου άστρί, κοιμήσου αύγή, κοιμήσου νιό φεγγάρι...»

Οί βλάχοι

Μη περιμένεις άνθρωπαγεωγραφία: έέχασε το δεύτερο συνθετικό ή αν προτιμάς έμπαι στο πρώτο ύλοπαυλείο και άγόρασε κάποιο άρε-υπό ταπίο, γιατί εδώ ταπίο δεν υπάρχει. Να βοηθήσω τη φαντασία σου;

Πες πώς είναι τετράμηλο βουνό. Ήλιόγερμα ή γλυκοχάραμα, τὸ ἴδιο εἶναι. Τότε οἱ στερεοὶ ὄγκοι διαθλοῦνται καὶ τὸ λιγοστὸ φῶς ψιμμιθιώνει τὰ ἀντικείμενα. Σταυραετοὶ κάνουν πελώριους κύκλους· μάγγωσε τὸ πηδάλιό τους καὶ δὲ μποροῦν νὰ προσγειωθοῦν. Λοιπὸν, δὲν τοὺς μένει ἄλλο παρὰ νὰ βλέπουν ἀπὸ ψηλὰ μὲ τὰ τετραπέρατα μάτια τους. Καὶ τί δὲ βλέπουν! Καραβάνια ποὺ πλησιάζουν μὲ παρὰ ξένο λικνιστικὸ βηματισμό, πρόβατα, τσοπανόσκυλα, βοσκοπούλες καὶ βοσκόπουλα ἐρωτευμένα, ἀκοῦν φλογέρες καὶ γλυκὰ κουδουνίσματα. Σκαρίφημα εἰδυλλιακὸ, θὰ πεῖς· μὰ δὲν εἶμαι ὁ πρῶτος ἀμαρτωλός. Πήγαινε στὸ σινεμά νὰ δεῖς τὴ «Γκάλφω» ἢ τὸν «Ἀγαπητικὸ τῆς βοσκοπούλας» γιὰ νὰ καταλάβεις τί θὰ πεί ψέμα μὲ οὐρά, τί πλαστογραφία, καὶ ὕστερα, μὴν ἀναγουλιάξεις... Ἄν πάλι θέλεις, διάβασε καὶ τοὺς στίχους τοῦ Κρυστάλλη μας:

«Ἦθελα νάμουν τσέλιγγας, νάμουν κι' ἓνας σκουτέρης,
νάχω μὲ τὰ βοσκόπουλα σὲ κάθε σκάρον γλέντι,
νάχω φλογέρα νὰ λαλῶ, ν' ἀντιλαλοῦν οἱ κάμποι,
νάχω καὶ κόρην ὁμορφὴ, στεφανωτὴ μου νάχω,
στῆς ρεματιάς τῇ χλωρασιά μαζί της νὰ πλαγιάζω,
νὰ μὲ κοιμίζει μὲ φιλιὰ στοῦ δροσεροῦς τῆς κόρφους».

Ἐγὼ λέω νὰ σοῦ μιλήσω γιὰ τοὺς ἀνθρώπους ὅπως τοὺς γινώρισα:
Στ' ἀλόγατα δεμένα ξεμυχοῦνε τὰ παδιὰ μας,
σέρνονται οἱ γυναῖκες μὲ τὰ γόνατα στὸ χιόνι·
ποῦ εἶναι σπηλιὰ νὰ μείνουμε καὶ ποῦ ἓνα κούφιο δέντρο;
Τρῶει τὸ στορνάρι ὁ βόγγος μας. Τουρίστες,
κάτω ἀπ' τὸν πικράκανθα θὰ βρεῖτε σκαλισμένο:
«Οἱ οὐρανοὶ μᾶς κυνηγοῦν κι' ὁ λύκος μοιάζει ἀδέρφι».
Τὸ στήθος σου, ἄνοιξε βουνό, νὰ μᾶς γλυτώσεις.

Ζοῦν κάμποσες χιλιάδες ἀπ' αὐτοὺς στὸν Ἠπειρωτικὸ χῶρο. Σαρακατσάνοι ἢ καραγκούνηδες, ἀδιάφορο· ἔχουν χτυπητὲς διαφορὲς λαογραφικοῦ μονάχα ἐνδιαφέροντος. Βλάχους τοὺς θέλει τὸ δημοτικὸ τραγούδι, βλάχους τοὺς λέει καὶ ὁ λαὸς μας. Μηδέποτε ρουμανίσαντες, μὲ βοστρύχους, μέτωπο, μύτη ποὺ ἔχουν συχνὰ τὴ γραμμὴ ἀγαλμάτων κλασσικῆς ἀντίληψης. Ἡ τριπλοκλειδωμένη κάστα τους, προφύλαξ ἀπὸ ἐπιμιξίς ἀλλόφυτες. Ἡ ζωὴ τους ἴδια κυλάει· ἀνώνυμο σπειρὶ στὶς ἀχάρταγες μυλόπετρες.

Ἐκεῖνο τὸ ἀπόγευμα τοῦ Σαββάτου, ἔκανα κάτι ποὺ στοὺς δικούς μου φάνηκε τρελλό. Ἦταν μιὰ πράξη ποὺ μ' ἔφερε στὸ κέντρο ἀφάνταστης θεομηνίας. Στάθηκα σὰν κουνέλι ἢ μὴρμυγκας, ἢ κάτι τὸ

πολύ, πολύ αδύνατο. Τέτοια κοσμοχαλασιά στην πατρίδα μας μονάχα στα ψηλά βουνά και στα πελάγη μπορεί να σου τύχει. Έκεί ή δύναμη της φύσεως φανερώνει τις αληθινές της διαστάσεις. Ήμουν, λοιπόν, ολομόναχος, κουλουριασμένος κοιταμεσίς του δρόμου και καρτερούσα τον κεραυνό.

Ήρθε ένα μουλάρι, μια γυναίκα, ένας άντρας. Λίγο και θά με πατούσαν. Στο μουλάρι δεμένα δυο μικρά ήρεμα και στάζαν νερά.

—Για το Θεό, μίλησα, γιατί δε μένατε στο χωριό;

—Όπου να σταθούμε το ίδιο κάνει. Ο λόγος του βλάχου βγήκε άχρωμος. Ύστερα διάβηκαν δανείζοντάς μου κουράγιο.

Αγώντας με τη φύση: χιόνι, νεροποντή, άρρώστεια, λύκος. Αιώνες χαραιοπολεύουν σερικανώντας στις ίδιες στράτες —άπ' το Ίόνιο ως την Πίνδο— το σταυρό της ανάγκης (ψωμί, ποδεμή, γιαπρός, τσιγάρο, δικαστήριο: τα καρφιά του). Ό,τι τρεμοκρατεί τον άσπο (με το ένστικτό του ντρεσαρισμένο, έκφυλισμένο, από το κεραμίδι και την ασφαλτο), γι' αυτούς φυσικό και αναπότρεπτο. Δίνονται αδιάφοροι στη μάχη με τα στοιχεία κουλουριασμένοι, από μικροί, στη μαύρη κόπια τους. Την ύφαινον γυναίκες σιωπηλές. Είναι να θαυμάζεις τα χέρια τους πώς παίζουν στον άργαλιό· ίδιο ζευγάρι πουλιών που συχνά τ' άσχημίζει κάποιον τατουάζ σε σχήμα σταυρού ή άνθους· φυλαχτό από βόσκαμα. Υφαίνουν κι' άλλα πολλά. Εκείνα με σχέδιο και χρώμα που προδίδουν εύαισθησία και ήρεμη καρδιά. Η βλάχα δε μαλώνει, δεν άντιλογεί, σφίγγει τον έαυτόν της, τις επιθυμίες της· αφήνει τον άντρα να εκφράσει θυμό και έρωτα. Ο λόγος της φτωχός, ντροπιάρης, πονετικός. Κορμί μωλωμένο σε βρειά, ύφαινα ρούχα—ώσαν τα άδουτα Αίγυπτιακού ναού— σπάνια δείχνεται και σε γιατρό. Κορώνει η γράμματα, όταν αίμορραγεί. Πεθαίνει άθόρυβα στο κονάκι, στη στράτα, στο λόγγο. Μονάχα στο θάνατο αφήνιάζει. Μη χαμογελάσεις σαν άκαύσεις τούς ρεκασμούς της, «έκ βαθέων». Να ντραπείς για το δικό μας συγκρατημένο τρεμούλιασμα μπροστά στο νεκρό. Εκείνες αδέσμευτες από πλαστά ένδεικτικά κοινωνικού ύφους, αφήνονται άσυγκράτητα στη θύελλα του πάθους, για μια και μόνη φορά. Προσωπογραφίες του Μποτιτσέλι οι παρθένες, φυλλορροούνε άμα παντρευτούν, αγιάζουν στα γεράματα. Μη ψάξεις για γυναικοκρατία στην κάσπα των βλάχων· ή χήρα άκουμπάει με τα παιδιά της σε πατέρα, θείο, άδέρφι· γίνεται τότε πιο άθόρυβη από το πέσιμο ενός φύλλου. Ξεχνιέται. Τ' άγόρια τους χερσудείμ όταν είναι στη φύση τους, τελώνια όταν μεγάλωνοντας άγκιστραθούν στον πατέρα.

Ο άντρας είν' άλλο. Μονομάχος, καυχησιάρης, κουραισμένος. Συχνά πληρώνει με χρόνια στα κάτεργα το άμυ βρασμό της καρδιάς

του. Πληρώνει την παράδοση ακριβά. "Ο,τι σί πρόγονοί του θεωρούσαν «σαβουάρ βίβρ» ανδρικής στάσεως και τὸ σεγκοντάριζε ἡ ἐποχή τοῦ Νταβέλη, τὸ λατρεύει μυστικά, ἡρωποιεῖ τὴ βία. Καὶ πονηρός; νὰ πεῖς ὅσο πᾶει. Εἶναι τὸ μόνο ὄπλο του σὰν ἀντιμάχεται μὲ καλαμαρόιδες. Στὴν ἐρημιὰ τοῦ λόγγου παλεμᾶ τὸ πηξάρι. Ἀτέλειωτες ὥρες ἀργίας καὶ μουγγοιμάρας. Ἡ ἐκφραση πιέζει ἀπὸ μέσα, τὸν καίει, θέλει νὰ χυθεῖ σὰν τὸ γάλα ἀνάρμεχτης προβατίνας. Ἔρχεται βοηθὸς ἡ εὐκαμψία τῶν δαχτύλων, κληρονομημένη ἀπὸ γενεὲς γενεῶν. Ἡ μπροστινὴ ἄκρη στὴ λαβὴ τῆς κλίτσας παρασταίνει πρόσωπο, δράκο, κόσμημα· ἡ ἄλλη ἄκρη τέλει σφυρίχτρα. Ὑστερα, μιὰ σφραγίδα γιὰ τὰ πρόσφορα μὲ σταυρούς, τετράγωνα, πυραμίδες. Ὑστερα πάλι μιὰ κλίτσα ἢ ἓνα κουτάλι. Σκέφτομαι, πὼς ἂν αὐτὰ τὰ δάχτυλα διδασκτοῦν κάποτε, τί ἀνεκτίμητους θησαυροὺς λαϊκότητος ξυλογλυπτικῆς θὰ δώσουν!

Πάνε χρόνια τῶρα ποὺ ἄρκετοὶ πῆραν τὴν ἀπόφαση ν' ἀπαγγιάσουν σὲ χωριά· φυσικὰ ἐκεῖ ποὺ οἱ χωριάτες δὲν τοὺς διώχνουν σὰ νάναι λεπροί. Ράγιζε ἡ κάστα τους συμπεθεριάζοντας μὲ τοὺς ντόπιους. Εἶδαν οἱ ἄνθρωποι πὼς μὲ τὸ πῆγαινε—ἐλα, δὲ γίνονταν προκοπή· τρώγαν ἀπὸ τὶς σάρκες τους. Φτωχονοικοκύρεψαν. Στέλνουν τὰ παιδιὰ στὸ σχολειό, τὰ κορίτσια τους γδύνονται τὰ ὕφानτὰ καὶ φορᾶνε τσίτια. Μπῆκαν στὸ χορὸ μιᾶς ἄλλης ζωῆς. Ὁ Κάιν μὲ τὸν Ἀβελ φίλιωσε μέσαι τους: ὀργῶναν καὶ σαλαγοῦν. Τὸ φράγμα ἔσπασε φέρνοντας τὸ τέλος μιᾶς πανάρχαιας ράτσας. Ἡ Ἀγγελικὴ Χατζημιχάλη πρόκανε καὶ τοὺς μελέτησε· σὲ λίγες δεκαετίες μόνο στὸ βιβλίο της θὰ ὑπάρχουν.

Πρέβεζα

Νὰ εὔχεται νὰ τύχει ἀνοιξή ὁ πηγαϊμός σου στὴν Πρέβεζα. Ἐκεῖ ἄλλη χλωρίδα, ἄλλες γραιμές. Ξεφορτώνονται τὸ βάρος τῶν γυμνῶν βουνῶν καὶ τῆς ἀσβεστώπετρας· ἀφήνεται εὐτυχισμένος στὴ μελωδικὴ γραμμὴ τοῦ τοπίου ποὺ σβύνει στὸ ἄπειρο τοῦ πελάγου. Ὁ πρίνος σου ἀγκίλωνε τὰ μάτια λίγο πιὸ πάνω, παραιχωρεῖ τὴ θέση του στὸ ἐλιδόφυλλο. Ἀστράφτει αὐτὸ χαρούμενο· λαιμπυρίζει σὰ μάτι ἐρωτευμένου κοριτσιοῦ καθὼς οἱ πνοὲς τοῦ Ἰονίου τὸ φιλοῦν. Χειμαδιὸ τοῦ κορμιοῦ καὶ τῆς ὄρασης. Τὸ ὀξύ καὶ ἀγχώδες ἀπόβλητο. "Ὅλ' αὐτὰ ἔπρεπε, στοὺς αἰῶνες, νὰ πλάθαινε ψυχὲς καθὼς τὸ ποταμίσιο νερὸ τὶς πέτρες του: στρογγυλές, λείει, καλόβολες. Μὰ μὲ στρογγυλὴ πέτρα δὲ χτίζει· θέλεις ἀπὸ τὶς ἄλλες μὲ τὶς γωνίες, τὶς ἀνώμαλες... Ἐδῶ δὲν ἐπέτρεψε

τὸ στρογγύλημα ἢ θάλασσα. Μά, πάλι, ἔπρεπε νὰ συναντήσουμε τὴν ψυχολογία τῶν κατοίκων τοῦ 'Ιονίου· θέλεις ἀπ' τὴ σκλαβιά, θέλεις ἀπὸ τὸ συνεχές ρεῦμα ἀνθρώπων ποὺ κατέβαζε καὶ τοὺς ἀπίθωνε μόνιμα στὸ πολύβουο —τότε— λιμάνι ἢ ἐνδοχώρα, ὁ Πρεβεζιάνος ἔμεινε 'Η-πειρώτης: στέρεος, ξεροκέφαλος, ἴσως καὶ ἀγνός, μὰ ποτὲ ριμοτόμος, ἐπαναστάτης καὶ οἰκοδόμος ὑψηλοῦ πνευματικοῦ ἔργου.

Ἐφηβος πρωτοπήγα στὴν Πρέβεζα. Ἐκδρομικὸ τὸ αὐτοκίνητο, γι-μνάσιο νεῖατα καὶ λαίμαργα μάτια. Στὴν μνήμη μου μένει τὸ τοπίο ἀπὸ τὸ Λαῦρο ὡς τὴν Πρέβεζα σὰν τραγούδι ἀλοτινὸ ποὺ τὸ νοσταλ-γεῖς, ποὺ πᾶς νὰ πιάσεις τὸ σκοπὸ του μὰ σοῦ ξεφεύγει ἀφήνοντας στὴν ψυχὴ σου γλυκόπικρη γεύση. Κάποιες φραγκοσυκιές, ὁ Ἀμβρα-κικός μὲ χρυσὰ λῆπια, κάποιες λικνιστικές στροφές τῆς δημοσιᾶς καὶ τέλος ἡ μυθικὴ Νικόπολη. Σὰ νὰ εἶχαν τρυπώσει χιλιάδες γρύλλοι στὴν καρδιά μου, τζίτζικια, πουλιά, σύννεφα, ἀνθισμένα κλώνια καὶ χωροῦ-σαν ὅλα καὶ γέμιζαν τὶς πιὸ ἀπρόσιτες καὶ παρθενικὲς γωνιές τῆς. Ἐ-κεῖ ὁ κόσμος γὰρ μένει πῆρε νέες δαστάσεις, μέθυσσε ἀπὸ τὴ μαγεία τῆς ἀπεραντοσύνης τοῦ νεροῦ· μήτε σκέψη πὼς ἦταν ἡ ἔκταση ἑνὸς μι-κροῦ κόλπου.

Σερριανίζοντας σ' ὅ,τι ἐλάχιστο σώζεται ἀπὸ τὴ Νικόπολη, ἡ εὐαισθησία μου ἀκονίστηκε σὰν κόψη ξηρακιοῦ. Ἐνας καθηγητὴς μᾶς μιλοῦσε καταποτιστικά, σύντομα· ἔλεγε τὰ οὐσιώδη. Θυμοῦμαι ὅμως πὼς, κάπου, κάπου ὁ λόγος του κυμάτιζε, γινόταν ρεμβαστικός, ἐξο-μολογητικός. Σὰν τὸ φυτίλι τῆς λάμπας ἔφερνε, ἀπὸ τὰ βάθη τοῦ χρό-νου, μὲ μιὰν ἀνεπαίσθητη διαπύρδηση, τὴ ζωὴ τῆς ἄλλοτε μεγαλού-πολης καὶ μᾶς ἔφεγγε γιὰ νὰ ἰδοῦμε σὴν ἐντέλεια τὸν πεθαιμένο κόσμο.

Θυμοῦμαι πὼς κοίταζα ὅλην ὥρα κάτω ἀπὸ τὰ πόδια μου τὸ ἔξοχο μωσαϊκὸ «Ἡ δημιουργία τοῦ κόσμου». Ἀπὸ τότε δὲ μοῦ δόθηκε ἡ εὐκαιρία νὰ τὸ ξαναδῶ. Πάντως ἡ μνήμη μου κρατάει σὰ θησαυρὸ τὸ δάπεδο ἐρειπωμένου ναοῦ τῆς Νικόπολης.

Ὑστερα μπήκαμε στὴν Πρέβεζα. Ἀπροειδοποίητα ἔξω ἀπὸ τὰ παράθυρα τοῦ κτιρίου ποὺ μέναιμε φάνηκαν τὰ κατάλευκα πανιά ἑνὸς ἱστιοφόρου, λικνίζονταν χορευτικά στὸ ἰκῦμα. Ἦταν σὰ νὰ ζύγια-ζε τὶς φερούγες τοῦ κάποιου ἀγγελοῦ πρὶν ἀκουμπήσει στὴ γῆ.

—«Τὸ μεθυσμένο καράβι» τοῦ Ρεμπώ, εἶπε ὁ χλωμὸς φίλος καὶ τὰ μάτια του εἶχαν διασταλεῖ κοιτάζοντας τὰ διχαλωμένα πανιά. Ἦταν χλωμὸ παιδί ποὺ ἀργότερα ἀντέγραψε τὸ τέλος τοῦ Καρυωτάκη.

Ἄ, ναί· γιὰ τὸν Καρυωτάκη ὁ λόγος. Ἴσως εἶναι μοναδικὴ ἡ περίπτωσις. Ὁ ἄνθρωπος εἶχε βαρεθεῖ ἀπὸ πρὶν τὴ ζωὴ του· βρῆκε μὴ πόλη μὲ ἔντονο φῶς καὶ αὐτοκτόνησε. Ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ἔτυχε νὰ εἶναι ποιητής, ἀλαφροῖσκιωτος. Ἀπὸ τότε τὸ ὄνομα τῆς πόλης

στάθηκε σημαδιακό. Οί κάτοικοι της παλιάς μικρής πολιτείας πολύ το λογαριάζαν και σήμερα. Και έξω απ' την αυτοκτονία του, ήταν ανάγκη ν' αφήσει σά διαθήκη εκείνο το ποίημά του «Πρέβεζα»!

«Θάνατος οί λεροί άσήμενοι δοάμοι
μέ τὰ λοιμπρά μεγάλα όνόματά τους,
ό έλπιώνας, γύρω ή θάλασσα, κι άκόμη
ό ήλιος θάνατος μέσα στους θανάτους

... ..
Περπαντώνταις άργά στην προκυμαία,
«Υπάρχω»; λές κι' ύστερα «δέν ύπάρχεις!»
Φτόνει το πλοίο, ύψωμένη σημαία.
Ίσως έρχεται ό κ. Νομάρχης.

... ..

Βρέθηκα τελευταία στην Πρέβεζα που είναι για τους Ήπειρώτες ή καλυμβήθρα του Σιλιάμ, μιὰ και άργούμ πὰ λουτρά της Κόνιτσας. Θαυμάσιο πρωινό. Ο ούρανός φάνταζε σαν τεράστιο γαλάζιο έντομο που ή κοιλιά του έπαιλε άργά, ρυθμικά. Γλάροι πετούσαν κυκλικά πάνω από τον Άμβρακικό. Βάρκες, δίχτυα, άνθρωποι του λουτρού άκίνητούσαν λές και πόζαζαν. Άπόμακρα, πίσω από τις ψηλές κοιλαμιές, άνέβαινε ό άπόηχος της υγείας· εκεί τὰ κορμιά με «μπικίνι». Έδω ήπειρωτικές στολές σαν στα μουσεΐα. Σώματα άνάπηρα, πρόσωπα κουρασμένα, πλασδαρά. Καθόμουν, λοιπόν, κοντά τους, όταν με πλησίασε ό γιατρός.

—Περίφημο τοπίο, γιατρέ μου, είπα.

Άκούμπησε βαρειά στο πάνινο κάθισμα. Φαίνονταν συλλογισμένος. Σέ λίγο:

—Μπορώ νά οργανώσω μιὰ διάλεξη, σχετίζομαι με τον Δήμαρχο· θέλετ' έσεΐς, ένας ξένος, νά μιλήσετε για το τοπίο μας; Ξέρετε, ή Πρέβεζα έχει δυσφημιστεί από τον Καρυωτάκη...

Η διάλεξη δέν έγινε, όμως διαπίστωση πως την βαρβαίνει άκόμα ή σκιά του ποιητή.

Βρίσκεις την Πρέβεζα από Βορρά και Νότο. Παίρνεις την όψη της όπως θέλεις· έξαρτάται από την ποιότητά σου, ταξιδιώτη. Όταν το καράβι που σε φέρνει διαβεί τον ποταμό, το μάτι σου συγχίζει νά πλανιέται στην όπλια του πράσινου κάμπου της. Από μακριά χαίρεσαι τὰ οίκισμαήματα της παραλίας. Σχέδια προπολεμικά, οίκειά, καλωσυνάτα. Ίσως πατώντας στο μωρόγιο, νά θυμηθείς το ανέκδοτο: «Κατέβηκε μιὰ φορά άγγελος Κυρίου στην έρημο και ρώ-

τησε κάποιο παιδί αν έτσι, καταθλιπτικός, και έρημος, ήταν ο τόπος από παλιά. Το παιδί που βόσκαγε λίγα πρόβατα, βεβαίωσε πως έτσι θυμόταν την περιοχή ο παπούλης του. Πέρασαν χίλια χρόνια και ξανακατέβηκε πάλι, στον ίδιο τόπο, ο άγγελος. Συνάντησε άλλο παιδί και ρώτησε αν ήταν από παλιά ή πολιτεία που έλαιπε στο βάθος. Το παιδί βεβαίωσε πως έτσι τη θυμόταν ο παπούς του παπού του. Και πάλι κατέβηκε, ύστερ' από χίλια χρόνια, ο άγγελος και βρήκε τον ίδιο τόπο έρημο· ίχνας πολιτείας δεν υπήρχε».

Είναι κοινό μυστικό πως η Πρέβεζα πληρώνει έξοντωτικό φόρο στην επικράτηση των χερσαίων μεταφορικών. Το αυτόκίνητο έφήμωσε την Πρέβεζα. Προπαλαιά ή "Ηπειρος ήταν μονόφθαλμος (ή Γουμενίτσα δέ λογαριάζονταν). Κοίταζε τον κόσμο με το μοναδικό μάτι της: την Πρέβεζα. Χρυσή εποχή για την πόλη. Στροβιλίζονταν στη μέση μιάς καθημερινής μετακίνησης ανθρώπων κι εμπορευμάτων, "Αν καλοκοιτάξεις την "Ηπειρο στο χάρτη, θα την παρομοιάσεις με ξαπλωμένη αρκούδα που στο μουσούδι της είναι χτισμένη η Πρέβεζα. Τώρα το μουσούδι δέ βγάζει άχνα· όσφραίνεται άπελπισμένο τους νέους καιρούς. Πότε, πότε τριμίζει έπικίνδυνα, μα και πάλι ήσυχάζει. Λές κι αίσθάνεται το ελάχιστο φορτίο που του άπόμεινε και που νομίζει πως δέν άξίζει τον κόπο να το ξετινάξει.

Οί άνθρωποι πήγαν να προσαρμοστούν. Άνακάλυψαν στον μύθο του Άνταίου μιά σωστική αλήθεια. "Εσκυψαν στη γή τους· πρόσεξαν τα έλιόδεντρα, γέμισαν τα περιβόλια τους με φυταριές κηπευτικών, συνεταιρίστηκαν. Μα έλα που κι έδω ή τοιχύτητα του αυτόκινήτου τους αντίμάχεται. "Η ένδοχώρα τους γεμίζει κάθε πρωί καλοκαιριού με κηπευτικά του "Αργους... "Όσο γά τα χρυσά μήλα των Έσπερίδων, φαίνεται πως τα έδωσε ο Άμβρακικός προικιο στη μεγάλη κόρη του την Άρτα.

Άράχνισαν οί άποθήκες τήσπαραλίας σά νέκρωσε τα μουράγιο. Το βοπόρι τής γραμμής ρίχνει, από ύποχρέωση, την άγκυρα σφυρίζοντας βραχνά. Ριγεί το νερένιο κορμί του λιμανιού. "Ο καπετάνιος κοιτάζει τ' ώρολόι και χασμουριέται. "Υστερα πάλι σφίριγμα· σηκώνουν την άγκυρά του κι άπαμακρύνεται γρήγορα σάν γιατρός που φεύγει από την πόρτα του ξεγραμμένου...

Το χειμώνα έρχεται ή πυκνή όμίχλη. "Η πόλη κοιμάται νωρίς. Δυό, τρία σινεμά συγκεντρώνουν την πίκρα των ανθρώπων. Τα ήλεκτρικά έπιμένουν να μελετούν τους λασπωμένους δρόμους. Κάποια ταξέρνα —του παλιού καιρού— με τα τζάμια, σά θολωμένα μάτια,

στήνει καρπέρη. Προχωρεί κι άκούς τήν ήχώ τών βημάτων σου. Στέκεις στο μωράγιο συλλογισμένος. Ό άλλος έρχεται πλάϊ σου. Κοιτάς τó φαγωμένο πρόσωπό του. Σέ πιάνει άπ' τó μανίκι:

—Τώρα με νοιώθεις, μικρέ μου; Καταλαβαίνεις τί θα πεί μόνος, έξόριστος; Θυμώνεις: «Άσε με Καρυωτάκη, δέν ξέρω γύρνα στόν ύπνο σου. Ξεπεράσαμε πιά αύτού του είδους τήν πίκρα. Είσ' ένας καθυστερημένος. Δέ λέω, αγάπησα τήν ποίησή σου, μά έγώ είμ' άλλος. Αυτό δέ γίνεται, μή δείχνεις σ' έμένα τó νερό...».

—Χά, χά, χόϊ —ό γνωστός του κλαυσίγελως—, καί ύστερα, ή πόλη με ντύθηκε, ή πόλη είναι δική μου. Είμαστ' ένα, τής κόλλησα τήν άρρώστια μου: τήν παρακμή, λέει σφυριχά καί χάνεται άθόρυβα στήν ομίχλη.

Στέκεσαι για λίγο ακόμα εκεί δά στο μωράγιο, άπτόητος, άσκηχτος. Τó πούσι σέ ψαχουλεύει. Προσπαθείς νά βρείς τόν αντίλογο.

—Όχι άδερφέ, μιλάς μέσα σου, ζυγιάζουμε τά πράγματα με αντίθετα άπό τή φύση τους μέτρα καί καταλήγουμε σέ παραιμορφωμένα άποτελέσματα. Η ανάγκη μās έβαλε στο χέρι σκάρτο μέτρο καί μās δίδαιε νά έκτιμοΰμε στραβά. Γίναμε όλοι μας θαυμαστές τής θαλαμηγού του Νιόρρχου καί ξεχάσαμε τήν κασίκα του Γκάντη.

“Υστερα σέ κλωτσάει ό αίσιόδοξος αντίλογος καθώς τó έμβριο τήν κοιλιά τής μάνας του καί ξεφωνίζεις μέσα στή νύχτα —«Καρυωτάκη, στάσου ν' άκούσεις: ντροπή νά έκτιμās κι έσύ τή ζωή άπό τόν άριθμό τών γραμματίων που διαμαρύρνονται. Έδώ οί γυναίκες φυτεύουν ακόμα στίς αϋλές τους λουλούδια, οί άντρες κρατούν τó λόγο τους, τ' αγόρια δέν είναι «τέντυ —μπόους» καί τά κορίτσια χυδαία».

ΦΑΝΗΣ ΤΟΥΛΟΥΠΗΣ

Πορεία

Τότε πού σκοτεινιάζουν πρόσωπα, σκηνογραφίες
και σβύνει συντριμμένη μουσική
δρόμοι νυχτερινοί κι' απόδροχοι
πλανοῦν τὰ κουρασμένα βήματά του.
Τότε πού γδύνεται τὸν ἥρωα
σιὰ μάτια του σαλεύουν λιτανεῖες
ἀνάδουν οἱ πυρσοὶ τῆς ἐφηβείας
νὰ βρεῖ οἰκόσημα
πὺλιν φιλονέχνησαν παλιὰ
φτερὰ ἀγγέλου.

Δρόμοι νυχτερινοὶ κι' ἀτέλειωτοι
χαμένες οἰλούετες τῶν σπιτιῶν πὺλιν καταρέουν μέσα του
θάβοι τὸ ματωμένο σῶμα τῆς ἐλπίδας·
ἓνας Θεὸς πὺλιν πέθανε νέκρωσε ὅλους τοὺς Θεούς.
Χάος, ἀγέρας, ἄγρια βροχή,
δρόμοι αἱμάτινοι, κρύσταλλοι πίκρας...
Κι αὐτοῦ χάντρα σιὰ βαρὺ
τῆς ἐπαρχίας κοιμπολόι.
Τὰκ, τὰκ, τὰκ
—λωλός, θὰ βρεῖ τὸ σπῖτι...
πὺλιν ἔχει χρόνια ρημαχτεῖ.

Πολιορκία

Τόσοι βρόγχοι καὶ ζεῖς,
μ' ἄγριες ρίζες πλεγμένο τὸ σῶμα σου
κι ἀνασαίνεις
μὲ τόσο μάρμαρο σιὰ στήθη.
Πόσο ἔμεινες,
πότε θὰ σπῶσουν σις ὑπόγειες σήραγγες
οἱ φλέβες μὲ τὰ καπνὰ δάκρυα τοῦ ἡλίου.
Καλπάζουν ἀφηρησμένα τ' ἄλογα τῶν καιρῶν
ρούφηξαν αἷμα καὶ τὸ χνῶτο τους καλεῖ

μέ πυρῶνες ὀπλὲς σφυροκοποῦν
 τὸ πρόσωπο τῆς μέρας
 τοὺς μῶδ' λατοῦς τῶν Βατερλῶν.
 Μανάδες γοερές, παιδιὰ ἀλαφιασμένα
 ρεκάζουν σιτὴν κόλαση πὺν βρέχει
 πηχτή, κοκκινόμαυρη φλόγα.

Τώρα ποῖς θὰ μιλήσει
 γιὰ τὴν αἰθρία τῶν ματιῶν τους,
 δράκοντες ροκανίζουν τὸ λευκό τους ὄρθρο.
 Τώρα
 ποῖς θὰ παίξει γλυκὰ φουσαρμόνικα.
 Παιδιὰ κι ἔγιναν δέντρα νὰ βόγγουν,
 ἀστροπελέκια νὰ σκάθουν καὶ βόγγουν
 θύελλες ξεπλέκουν τὸ σκοτάδι σιὰ χέρια τους.
 πῶς νὰ δεθοῦν οἱ πληγές.
 Πλῆθος βρόγχοι καὶ ρίζες καὶ μάρμαρα
 πῶς νὰ φτιάσουν οἱ σάλπιγγες
 γιὰ τὴ σκάλα τοῦ πόνου.

Νυχτερινὸ τραγούδι

Μὲ τὰ πράσινα μάτια τῆς μούχλας
 σὲ κοιτάζει κι ἀπόψε τὸ φίδι
 κουλουριασμένο σφιχτὰ
 ἐκεῖ σιὰ σιγή σου.
 Νὰ πεῖς τώρα μεσάνυχτα τὸν τελευταῖο λόγο.
 νὰ νικηθεῖς σιὰν ὕστατο σπασμό.

Νανούρισέ το — ἀφοῦ ἄλλο δὲ μπορεῖς—
 σὰν ἡ ἔρημη μόνον τὸ βρέφος
 μὲ τὴ σπασμένη φωνή σου.
 Θ' ἀκινητήσῃ τὸ σιῶμα
 πὺν θηλάζει τὸ αἷμα σου
 κι ὑπνωτισμένο θ' ἀφεθεῖ
 σὰν τὸ κορμὶ
 πὺν ὅλα τᾶχει πάρει...

ΧΡΟΝΙΚΑ

Μετὰ τὸ λόγο τοῦ Σαϊντ—Τζὼν Πέρς, γιὰ τὴν οἰκουμένην κώτην τῆς ποιητικῆς πνευματικῆς δημιουργίας ποὺ ἀπόσπασμά του δημοσιεύτηκε σ' αὐτὴ ἐδῶ τῇ θέσῃ στὸ προηγούμενο τεῦχος μας, ἄς πάροικο-
λουθήσουμε καὶ πάλι ἀποσπασματικὰ τὴ γνώμη γιὰ τὴ σημερινὴ ποίη-
ση τοῦ Ἀμερικανοῦ ποιητοῦ Ἀρτσιμπαλντ Μάκκληϊς, καθηγητοῦ στὸ Πανεπιστήμιο τοῦ Χάρβαρντ. Ὁ κ. Μάκκληϊς πιστεύει ὅτι ἡ ποίηση θὰ
μᾶς βγάλει πάλιν ἀπὸ τὴν κρίση ποὺ διέρχεται ὁ κόσμος: «Μερικοὶ
θεωροῦν τὴν κρίση στρατιωτικὴ ἐξ αἰτίας τῆς Ρωσσίας, ἄλλοι τὴν νο-
μίζουν πολιτικοοικονομικὴ ἀποβλέποντες στὶς ὑποανάπτυκτες χώρες.
Ἀλλὰ τὰ πράγματα δὲν εἶναι ἔτσι. Ἡ κρίση, ὅπως ὅλες οἱ κρίσεις
τῆς ἱστορίας, εἶναι μία κρίση τῆς ἀνθρώπινης καταστάσεως καὶ ὄχι
κάποιου ἐπιστημονικοῦ ἐργαστηρίου, ἢ μιᾶς βάσης ἐκτοξεύσεως ἢ ἐ-
νὸς πρωθυπουργικοῦ γραφείου. Ἡ ἀνθρώπινη διάνοια ἔκαμε μερικὲς
ἀνακαλύψεις ποὺ κατέληξαν τὰ τελευταῖα σαφάνται χρόνια ν' ἀλλάζουν
σχεδὸν τὰ πάντα, ἀκόμη καὶ αὐτὴ τὴν ἴδιαν τὴ διάνοιαν. Καθὼς ἄλ-
λάξαμε τὸ Σύμπαν ποὺ μᾶς ἀντικατοπτρίζει, ἀλλάξαμε καὶ τοὺς ἐ-
αυτοὺς μας, σὰ μορφὲς μέσα στὸν καθρέφτη. Καὶ ἡ ἀλλαγὴ αὕτῃ τοῦ
καθρέφτη καὶ τοῦ ἐαυτοῦ μας, δημιούργησε τὰ προβλήματα τῆς ἐπο-
χῆς μας. Ἄς πάρουμε τὴ βόμβα. Ἡ ἐπιστημονικὴ ἐπανάσταση, δίδα-
ξε τὸν ἄνθρωπο πῶς νὰ κάμει μιὰ φωτιὰ τόσο δυνατὴ, ὅσο ἡ φωτιὰ
τοῦ Θεοῦ, πρᾶγμα ποὺ μᾶς ἔφερε σὲ μιὰ θέσιν ποὺ ἄλλοτε κατεῖχε
μόνον ὁ Θεός. Τοῦ ἐπιστημονικοῦ ὁμως αὐτοῦ ἐπιτεύγματος ἡ αἰτία
καὶ τ' ἀποτελέσματα εὐρίσκονται μέσα στὸν ἄνθρωπο. Εἶναι ὁ ἴδιος
ὁ ἄνθρωπος ποὺ ἔχει τὴ νέα γνώση μαζὺ μὲ τὴν παλαιά, ποὺ μπο-
ρεῖ καὶ δὲν μπορεῖ, ποὺ θέλει ἀλλὰ δὲ θέλει. Καὶ εἶναι ἔτσι ἐπικίν-
δυνος γιὰ τὸν ἑαυτό του καὶ τοὺς ἄλλους, γιατί ἔχασε τὸν συσχετι-
σμὸ μὲ τὴν ἴδιαν του πραγματικότητα, καθὼς ἔχασε τὸ συσχετισμὸ του
μὲ τὸν κόσμον ποὺ γνώριζε. Ἡ παλαιὰ σχέσις μεταξύ ἀνθρώπου καὶ
κόσμου, ἡ γεμότης μύθος, ἀντικαταστάθηκε ἀπὸ μία νέα ποὺ παρατη-
ρεῖ τώρα ὀλόγυρά της τὸν κόσμον μὲ ἀκρίβεια, καὶ ἀντικειμενικότη-
τα. Τώρα γνωρίζομε καλύτερα τὸν κόσμον, ἀλλὰ δὲ γνωρίζομε πιά τί
εἴμαστε ἐμεῖς. Ἡ ἀντικειμενικὴ γνώσις του μὲ φυσικοὺς νόμους καὶ
μαθηματικοὺς τύπους, ἐμείωσε τὴν προσωπικὴ σημασίαν, τὴν ἀντικει-
μενικὴν ἐκτίμησιν τῶν γνώσεών μας. Μποροῦμε τώρα νὰ γνωρίζομε
ἐγκεφαλικά πράγματα ποὺ εἶναι ἀνθρώπινα ἀδύνατο νὰ καταλάβομε.
Ἡ διάστασις αὕτη μεταξύ γνώσεως καὶ αἰσθησεως τῆς πραγματικότη-
τος, ὑπάρχει εἴτε τὸ θέλομε, εἴτε ὄχι. Καὶ ἐπειδὴ ὑπάρχει, πιστεύω
ὅτι ἡ Τέχνη καὶ ἡ ποίηση ἔχουν τὴ θέσιν τους στὶς σοβαρὲς ζητή-
σεις μὲ τὴν Ἐπιστήμην. Τὸ βασικὸ ἐλλόπτωμα τοῦ πολιτισμοῦ μας

δὲν θὰ γιαιτρευτεῖ, παρὰ μόνο ὅταν ἡ ἀνθρωπότητα θὰ μπορέσει νὰ «βλέπει μὲ τὸ αἶσθημα» ὅπως λέει ὁ τυφλὸς Γκλῶστερ στὰ βαισκά Λήρ. Μόνο ἡ ποίηση μπορεῖ νὰ μᾶς διδάξει νὰ βλέπουμε μὲ τὸ αἶσθημα. Θὰ ρωτήσετε: Τί μπορεῖ νὰ κάνει ἡ ποίηση σ' ἓνα φλεγόμενο κόσμο; Ὅμως δὲν εἶναι. ἔτσι. Στὴν πραγματικότητα, τίποτε δὲν ἐγγίζει περισσότερο τὸ τραγικὸ δίλλημα ποὺ ζοῦμε, ὅσο ἡ ποίηση, ἡ ποιητικὴ ἐνόρρηση. Γιατὶ ἡ ποιητικὴ ἐνόρρηση μπορεῖ νὰ διορθώνει τὸν κόσμο καὶ μᾶς τοὺς ἴδιους σὰν ἡθοποιούς μέσα στὸν κόσμο. Σκοπὸς κάθε ἀληθινοῦ ἔργου τέχνης εἶναι νὰ ἐπιτύχει τὴ σχέση ποὺ χάσαμε μεταξύ κόσμου καὶ ἀνθρώπου. Ἡ δύναμη τῆς ποίησης εἶναι ποὺ κάνει τὴν ἀλήθεια νὰ «πραγματοποιεῖται» καὶ τῆς δίνει τὴ μορφή ποὺ τὴν κάνει πραγματικὴ ὅχι μόνο γιὰ τὸ πνεῦμα μας, ἀλλὰ καὶ γιὰ μᾶς τοὺς ἴδιους σὰν ἀνθρώπους. Γιὰ τὸ λόγο αὐτό, ἡ ἐπιστήμη δὲν εἶναι ἡ μόνη λύση τῆς κρίσης μας. Οἱ μεγάλες ἐποχὲς βασιζόνταν σὲ κάποια εἰκόνα ποὺ εἶχε ὁ ἀνθρώπος γιὰ τὸν Οὐρανὸ καὶ τὸ Σύμπαν καὶ ποὺ ἦταν δημιουργημὰ τῆς ποίησης, τόσο στὴν Ἀθήνα, ὅσο στὴν Φλωρεντία, στὴν Κίνα καὶ στὴν Παλαιστίνη. Μόνον ὅταν ἡ ποίηση ξαναπάρει στὴν συνείδηση τῶν ἀνθρώπων τὴ θέση ποὺ κατεῖχε στοὺς παλαιότερους πολιτισμούς, τότε οἱ θρίαμβοι τῆς συγχρόνου ἐπιστήμης θὰ μᾶς ὑποσχεθοῦν ἓνα κόσμο ὅπου ἡ ἀνθρωπότητα μπορεῖ νὰ ὑπάρχει ζωστανή».

* * *

ΜΑΣ ΤΗΝ ΕΣΚΑΣΕ ΛΟΙ-
λὸν ὁ ἰταλιάνος Τζῶρτζιο Γκρό-
τσε μὲ τὶς «χρυσὲς δάφνες» του
ποὺ μοίραζε ἀδιάκριτα κατὰ και-
ροὺς σὲ Ρωμιούς λογίους! Ἡ
σχετικὴ εἶδηση ἀναφέρει πῶς ὅ-
σοι ἔχουν τιμηθεῖ μὲ τὶς Ἰταλι-
κὲς «χρυσὲς δάφνες» ἔπασαν θύ-
μαρτα ἀπάτης. Ὁ Τζῶρτζιο Γκρό-
τσε ἀπὸ τὴ Ρώμη κατάφερε
ποντάροντας στὴ ματαιοδοξία
τῶν ἀνθρώπων νὰ λύσει τὸ πρό-
βλημα τῆς ζωῆς τους. Τὸν πλή-
ρωνε ὁποῖος ἤθελε νὰ ἀποκτήσει..
«χρυσὲς δάφνες» καὶ ὅπως ἀναφέ-
ρει ἡ εἶδηση, θύματά του εἶναι
καὶ ἀρκετοὶ Ἕλληνες. Ἡ ἀπακά-
λυψη ἐγίνε ἀπὸ τὸ Ὑπουργεῖο

Προεδρίας τῆς Κυβερνήσεως, ὅ-
στερα ἀπὸ πληροφορίες ποὺ ἔλα-
βε ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴ πρεσβεῖα
τῆς Ρώμης. Τὸ ἐγγραφο τῆς Ἑλ-
ληνικῆς πρεσβεῖας ἀναφέρει: «Ὁ
κ. Τζῶρτζιο Γκρότσε δὲν ἔχει καμ-
μίαν ἀπολύτως φιλολογικὴν ὑπό-
στασιν ἐν Ἰταλίᾳ, ὅπου τούνον-
τίον τυγχάνει ἐντελῶς ὁγνωστος
ὅχι μόνον μετὰ τῶν Ἑλληνι-
στῶν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Ἑνωσιν
καὶ τὸ Συνδικάτον τῶν Ἰταλῶν
Συγγραφέων. Ὑπὸ διαφόρων κύ-
κλων ὑπεδείχθη ὅτι δὲν πρέπει
νὰ δώσωμεν σοβαρότητα εἰς τὰς
πρωτοβουλίας τοῦ κ. Γκρότσε,
ὁ ὁποῖος ἔθεσεν εἰς ἐφαρμογὴν
τὴν ἰδέαν τοῦ διαγωνισμοῦ πρὸς

εἰ
βλ
ἐπ
ἰ
γα
Κα
ἐκ
τῆς
τη
κὲς
θεῖ
ἴσοι

ἴδιον χρηματισμόν». Καὶ παρακάτω: «Ἀποδεικνύεται ὅτι εἰσπράττει ἓν ποσόν ὑπὸ μαρφήν ἐξετάστρων διὰ τὴν συμμετοχὴν τῶν ὑποψηφίων εἰς τὸν διαγωνισμόν». Μὰ ἐμεῖς, πέρ' ἀπὸ τὴν ἀπάτη τοῦ Γκρότσε πού μᾶς γελοιοποιεῖ, τὸ πᾶμε ἀλλοῦ. Εἰλικρινᾶ λυπούμεθα τοὺς πέντε—δέκα ἑλληνες λογίους πού τὴν ἔπαθον. Τί ζητοῦσαν καὶ μάλιστα μὲ πληρωμὴ; Μήπως τὴν προβολή, τὴν καθιέρωση; Ἔργο ποιότητας, κύριοι, δώστε ἔργο ποιότητας—ὄν φυσικὰ τὸ μπορεῖτε—καὶ τότε ἡ προβολή σας θὰ εἶναι σίγουρη στὶς συνειδήσεις τῶν ὁμογλωσσῶν σας. Οἱ ὅποιες «χρυσὲς δάφνες» καὶ τὰ λοιπὰ χαρχάλια πού κουδουνίζουν εἶναι πάντοτε ὑσώπτα· ἐφευρίσκονται γιὰ νὰ πληρῶνουν ἀντιπνευματικὲς σκοπιμότητες καὶ συναλλαγές. Ὁ γνήσια πνευματικὸς ἀνθρώπος εἶναι «φύσει καὶ θέσει» ἀντιθρονοποιός.

ΑΦΟΡΜΗ Η ΠΑΡΑΚΑΤΩ
εἵδηση: Βασίλης, ὁ Φανίτσιος, βρῆκε φακέλους μὲ χειρόγραφα ἀπὸ τὴν ἐπανάσταση τοῦ 1821. Ὁ πρῶτος περὶ χειρὸς διαφόρων ἔγγραφα μὲ τὴν ὑπογραφή τοῦ Κωλέττη, τοῦ Δούκα καὶ ἄλλων, ἐνῶ ὁ δεύτερος περιέχει μέρος τῆς βιογραφίας τοῦ Δελβινακιώτη Γεωργίου Γαζή. Οἱ βιογραφικὲς αὐτὲς σελίδες δὲν εἶχαν βρεθεῖ ὡς τώρα. Τυχρὸς, θὰ ποῦν ὅσοι δὲν γνωρίζουν τὸν ἀνθρώπο.

Ἐπὶ δὲ πάλιν ἀφοσιωμένου ἐρευνητοῦ λέμ' ἐμεῖς. Ὁ κ. Φανίτσιος, αὐθόρμητος καὶ καινοτόμος στὸ λόγο του, στάθηκε ἀπόμακρος ἀπὸ τὴν λογιστικὴ καὶ γι' αὐτὸ γλωσσικὰ ἀδιάρθρος, ἐλάχιστος θὰ πεῖς, μὰ ὅπως δὲν ὁμοίωμα τοῦ Βλαχογιάννη. Κάτω ἀπὸ μιὰ χαριτωμένη λαϊκότητα κρύβει οὐσιαστικὰ πράγματα. Ἐρευνᾷ μὲ τὸν τρόπο του καὶ δὲ μηρυκάζει. Χωρὶς διπλῶματα καὶ γνώσεις εἰδικῶν, πορεύεται μὲ μόνον ἐφόδιο μιὰ καταπληκτικὴ ὁσφρηση πού τὸν ὁδηγεῖ συχνά σὲ θετικὰ ἀποτελέσματα ὅπως τὸ παραπάνω. Τὸ ἔργο τοῦ Φανίτσιου δὲν ἔχει ἀπασχολήσει τοὺς λογίους τοῦ τόπου μας. Βέβαια δὲν περισσεύει χώρος στὸ Πάνθεο τοῦ Ἑλληνοφιλικοῦ λαοκρατισμοῦ γιὰ τὸ εἰκόνισμα ἑνὸς μικροῦλη, μονόχρωμου ἀγίου..

«ΘΡΗΝΕΙΣ ΜΑΥΡΟ ΜΟΥ Α-
(δέρφι ἀγαπημένο,
μέσα σὲ βάρβαροι χιλιόχρονα
(σκοτάδια!

Τὴν τέφρα σου οἱ τυφῶνες καὶ
(οἱ σιμὸν
σ' ὅλη τὴ γῆς τὴν ἔχουνε σκορπί-
(σει».

Ἔτσι ἀρχίζει ἡ μπαλάντα τοῦ Λουμούμπα τοῦ μεγάλου ἐστουρωμένου νέγρου. Γελάσαμε στὴν ἀρχὴ μὲ τ' ὄνομά του καὶ μ' ὅτι νομίζαμε καμῶματα ὑποανάπτυκτου πνευματικοῦ ἡγέτη. Μ' αὐτὸς τρέκλιζε γιὰτὶ σήκωνε τὴν πέτρα καὶ τὸ μέλλον, ἐκατομμυρί

ων ανθρώπων τῆς Ἀφρικής, τὰ ἔκρινε σταυρὸ τοῦ μά καὶ τραγοῦδι ποὺ θὰ τὸ φιλοξενήσει στὸ μέλλον κάθε ἀνθολογία τῆς παγκόσμιαις ποίησης. Ἴσως ἡ μπαλάντα τοῦ, ποὺ τελειώνει αἰσιόδοξοι, νὰ γίνεῖ αὖριο ὁ Ἑθνικὸς ὕμνος τῆς μαύρης φυλῆς.

Η ΜΑΖΑ ΚΑΛΑ. ΑΥΤΗ
μπορεῖ ν' αἰκουσε μονάχα τὰ ὀνόματα Σολωμὸς καὶ Πρλαιμάς κι εἶναι ἐπόμενο —γι αὐτὴν— νεώτερη ποίηση νὰ μὴν ὑπάρχει. Μὰ πῶς νὰ ἐξηγήσει κανεὶς τὴν περιφρόνηση ποὺ δείχνουν γιὰ ὀλάκληρη τὴ νεώτερη δημιουργία ἀνθρώπων ἀνεβασμένοι σὲ ψηλὲς ἑδρες; Χρεάζεται «νά δικιμαστεῖ ἔνα ἔργο ἀπὸ τὸν χρόνον» γιὰ ν' ἀπαλλαγοῦν τὰ συμπεράσματά τους ἀπ' τὴ σικλήρυνση τοῦ αὐθαίρετου ἀφορισμοῦ, γιὰ νὰ καθοδηγήσουν τὴν εὐαισθησία μὲ τὴν εὐαισθησία τῆς καρδιάς τους; Κι ἀλήθεια τί ὑπέροχα ἐριμνεύουμε τὴν δικαιοσύνη τοῦ χρόνου! Νὰ πιστεύεις πῶς «σηκώνουν» ἀνάγκη τὰ παιδικὰ τοῦ Τσανταλίδη, π.χ. —πρόγμαι ποὺ δὲν ἰσχύει (!!!) τέλος πάντων γιὰ ἓνα Σαφέρη ἢ ἓναν Ἑλύτη— νὰ κρατᾶς ὅλες τὶς Κατερίνες τῶν λογοτεχνῶν καὶ νὰ ξεσκονίζεις τὶς ἀμφιέσεις τους γιὰ νὰ καρποφορήσουν ἔτσι μέσα σου τὰ μεγάλα νοήματα. Δὲν φταῖνε μόνο τὰ προγράμματα. Χρεάζεται νὰ μπαίνουν, στὸ κελλὶ σου οἱ ἦχοι τῆς ζωῆς γιὰ νὰ καταλάβεις,

πῶς ἡ ποίηση δὲν εἶναι φαινόμενὸ στατικὸ, ἀλλὰ δημιουργία, ζωὴ μὲ διάρκεια καὶ συνέχεια. Φυσικὰ μὲ τὸ φανατισμὸ τοῦ ἱεροξεταστῆ μπορεῖς νὰ δείχνεις σὲ κάθε στιγμή, πῶς τὰ φτερά τῶν ἀγγέλων τοῦ Γκερέκο εἶναι πιὸ μεγάλα ἀπ', ὅ,τι συνηθίσεις νὰ μετράς ὡς τώρα. Κι ἔτσι πῶς νὰ μὴν αἰσθάνεσαι ἀσφαλὲς ἐκεῖ ψηλά, «ἡλίθιε, φτωχὲ μου Ἑλληνορ»!

ΠΟΣΗ «ΣΙΓΟΥΡΑΔΑ» ΝΟΙ-
ώθουν κάποιοι ἀπ' τοὺς ἀνθρώπους τοῦ «πνεύματος» ὅταν καλοῦνται νὰ μὴσουν, νὰ ἀνεβάσουν τὴν ἐπαρχία! «Σιγουράδα» ὄχι μόνο γιὰ τὸ βάθος τῆς πνευματικότητος, τῆς σοφίας τῶν λόγων ἢ τὴν καλλιτεχνικὴ τους ὀριμότητα. Μὰ καὶ γιὰ τοὺς ἐξαισίους «τρόπους» τῆς διαγωγῆς τους, τὶς σκερτσόζες ιδιοτροπίες, τὴν «πνευματώδη» χοντροκοπιά, γιὰ τὰ «χαριτωμένα», τέλος, ἀστοχήματά τους. Καταυτηματοάρχες φανταχτερῶν εἰδῶν νεωτερισμοῦ, ἢ «δυσεύρητων» ἀρχαιοτήτων κατακλύζουν, θαρρεῖς, τὶς βιτρίνες τῆς μικρῆς ἐπαρχιακῆς ἀγορᾶς. Κι ὅπως δὴποτε ἀθέατοι, παρακολουθοῦν τὴν ἀδηφαγία τῶν ματιῶν μας, τὶς ἐκδηλώσεις ἐπειτα τῶν ἱκανοποιημένων στομαχιῶν. Εἰσπράττουν τὴν περίσσια τοῦ θαυμασμοῦ μας καὶ μὲ πλούσιο αὐτοσυναίσθημα («ὡς ἐκπληρώσαντες τὸ πρὸς τὴν πατρίδα κ. λ.π. καθήκον») ἐπιστρέφουν στὰ

...όνιμα έργα τους κηρύσσοντας τη λήξη των διακοπών τους. Φυσικά αν παρακολουθήσετε τον αγώνα τους, όταν ή σκηνή μεταφέρεται στο κέντρο, θα δήτε, μ' έκπληξη, αυτά τα πρόσωπα να γίνονται ιδιαίτερα σοβαρά, να προσέχουν με σχολαστικότητα τις «λεπτομέρεις». Να υπολογίζουν σε ενός «καλλιεργημένου κοινού» την κρίση και προοπτική: 'να έχουν πρόσφατα άνακαλύψει, πώς ο Περικλής «καλούμενος υπό του δήμου πολλάκις ούχ υπήκουσε, λέγων, ασύντακτος είναι» και ο χειμαρρώδης Δημοσθένης «καλούντων αὐτὸν τῶν Ἀθηναίων σύμβουλον ἀντέβαινεν οὐ συντέταγμα λέγων».

** ** *

ΔΕΝ ΠΡΟΛΑΒΑΜΕ ΝΑ ΜΙΛΗΣΟΥΜΕ γιὰ τὴν ἀνάγκη τῆς ποιητικῆς ἀνάδου τοῦ ἐλληνικοῦ κινηματογράφου καὶ διαβάξουμε κιόλας στὶς ἐφημερίδες πὼς ἐκδηλώθηκε καὶ κρατικὸ ἐνδιαφέρον γι' αὐτόν. Πρὸς Θεοῦ ὁμως, μή μᾶς παραξηγήσετε. Δὲν ἐνοῦμε καθόλου πὼς ἐμεῖς εἴμαστε ἐκεῖνοι ποὺ... μεσολαβήσαμε, ἢ πὼς πρῶτοι ἐμεῖς διαγνώσαμε τὴν ἀσθένεια. Τὸ ὅτι ὁμως ἔφτασε ν' ἀντιληφθῇ καὶ τὸ κράτος τὴν ἀνάγκη τῆς ἀνάδου τοῦ ἐλληνικοῦ κινηματογράφου καὶ μάλιστα ἀποφάσισε νὰ τὸν συνδράμει, δείχνει πὼς τὸ

πράγμα δὲν σπκῶνει πιά ἀναβαλές. Μονάχα τὰ περὶ «προληπτικῆς λογοκρισίας» εἶναι πού ἀφήνουν τοὺς ἀναγνώστες σκεπτικoὺς— καὶ ἤδη ἐκδηλώθηκαν οἱ πρῶτες ἀντιδράσεις. Δὲν εἴμαστε κακὸπιστοι. Ξέρομε πολὺ καλά— ἔστω κι ἂν δὲν σταθήκαμε ποτὲ μας καλοὶ ἔμποροι —πὼς ἓνας πού δίνει χρήματα θέλει νὰ ξέρει ποῦ καὶ πὼς ἐπενδύονται. Ὅμως νά! Πολὺ φοβούμεστε πὼς σ' αὐτὰ τὰ πράγματα δὲν ὑπάρχουν λογοκριτικὲς ἐπιτροπὲς ποὺ νὰ μποροῦν νὰ ἔχουν τὴν τελευταία λέξη— γιὰ τὸ ποῖον, ἐννοεῖται— στὴν κρίση τῆς ταινίας ποὺ πρόκειται νὰ γυριστεῖ. Μὰ πάλ πὼς νὰ γίνεῖ; Ἀπλούστατοι: δὲν θὰ γίνεῖ τίποτε κοὶ νὰ μᾶς τὸ θυμάστε. Γιατὶ τὸ πρόβλημα δὲν λύνεται μὲ τὴν ἐπιχορήγηση. Χρειάζεται πρῶτα κάθαρση ἐσωτερική, ἀποβολὴ τοῦ ἐμπορικοῦ πνεύματος, περισσότερη τιμιότητα καὶ ἀγάπη γιὰ τὴν τέχνη τῶν μικρῶν ἐταιρειῶν. Γιατὶ σήμερα κατάντησε νὰ γυρίζονται τανίες ἀπὸ κάθε ἔναιον ποὺ διαθέτει φωτογραφικὴ μηχανή— ἔτσι καθὼς φωτογραφίζονται ἀπ' τοὺς τουρίστες οἱ λαϊκὲς μας ἐκδηλώσεις. Μ' αὐτὸν ὁμως τὸν τρόπο δὲ γίνεται κινηματογράφος.

Η ΖΩΗ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

ΡΟΔΗ ΡΟΥΦΟΥ

Χάλκινη εποχή

ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΥ ΜΗΛΙΩΝΗ

«Μυθιστόρημα του Κυπριακού αγώνα» χαρακτηρίζει ο Ρόδης Ρούφος το καινούργιο του βιβλίο: «Η χάλκινη Έποχή». Άπολογία του Κυπριακού αγώνα, θα τὸ χαρακτηρίσουμε ακριβέστερα.

Ὁ Ρόδης Κανιακάρης—Ρούφος εἶχε τὴν εὐκαιρία νὰ παρακολουθήσει ἀπὸ πολὺ κοντὰ τὴν κυπριακὴ τραγωδίαν (ποὺ σήμερον ξέραμε πρὶν καλὰ τὸ μέγεθός της) ἀπὸ τὴν υπεύθυνή θέσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ Προξενείου τῆς Λευκωσίας. Ἔτσι, ἀπὸ μιαν ἄποψη, ἔπεφτε σὰν καθήκον πάνω στοὺς ὤμους του τοῦτο τὸ ἔργον, πρὶν ἐπιτελεῖ διπλὸν χρέος: Ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος συμβάλλει στὴ συνεδητοποίηση ἑνὸς νεο-ελληνικοῦ μύθου (ποὺ ἰδιαίτερα στὴν ψυχὴ τῶν Κυπρίων πρέπει νὰ πάρει εὐρύτερες διαστάσεις), ἐνῶ ἀπὸ τὸ ἄλλο δίνει ἀπάντησιν σὲ ἐρωτήματα, σὰν ἐκεῖνα ποὺ προτάσσονται στὸ πρῶτον κεφάλαιον τοῦ βιβλίου, παριμένα ἀπὸ τὸ βιβλίο τοῦ Λ. Ντάρρελλ «Πικρολέμονα» (τοῦ Ἑλλ. συγγραφέα ποὺ κι αὐτὸς ἔζησε ἀπὸ κοντὰ τὸ ζῦγνημα τῆς Κύπρου): «Πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ θέλει ὁ Κύπριος τὴν Ἑνωσιν; ἀποροῦσαν ὅσοι Ἑλλ. τῆς Κύπρου ἤξεραν ἀπὸ κοντὰ τὴν Ἑλλάδα. Εὐλογητὴ ἡ ἀπορία τους. Στρατιωτικὴ θητεία στὶς ἑλληνικὰς ἐνοπλὰς δυνάμεις; Ἐξοντωτικὴ φορολογία; Κακοδιοίκηση;». Αὐτὸς εἶναι ἴσως ὁ λόγος ποὺ τὸ βιβλίο πρωτογράφηκε καὶ πρωτοδημοσιεύτηκε στὰ Ἀγγλικά.

Ὁ συγγραφέας λοιπὸν προχωρεῖ μεθοδικὰ στὴν ἐρμηνείαν τοῦ Κυπριακοῦ αγώνα με κριτήρια ἰδεολογικά, ἱστορικά καὶ οἰκονομικά: «οἱ Κύπριοι, λέγει, ἐπαναστάτησαν γιὰ νὰ ἀνταλλάξουν τὴν ἄνεσιν καὶ τὴν εὐκολίαν τῆς ἀποικιακῆς ζωῆς με κάτι πρὶν σημαντικὸν ἀπὸ τὴν ἄνεσιν καὶ τὴν εὐκολίαν. Ὑπάρχουν λογίων—λογίων εὐτυχίαι, κι ὁ καθένας τὶς ἀξιολογεῖ σύμφωνα με τὶς προσωπικὰς του ἀντιλήψεις». Κι ἀκόμη: «λίγοι ἦσαν οἱ πλοῦστοι κι οἱ προλετάριοι στὴν Ὀργάνωσιν, ποὺ στηρίζοντο κυρίως στοὺς ἀγρότας καὶ τοὺς μικροαστοὺς».

Ὁ ἀπολογητικὸς χαρακτήρας τοῦ βιβλίου θὰ μπορούσε νὰ τὸ βγάλει ἔξω ἀπὸ τὰ ὅρια τοῦ μυθιστορήματος. Καθὼς μάλιστα ἀναφέρονται συχνὰ ἐπεισόδια ποὺ ἀκόμη τὰ θυμούμαστε ἀπὸ τὶς ἐφημερίδας, καὶ κάτω ἀπὸ μερικοὺς ἥρωας τοῦ βιβλίου ἀναγνωρίζει κανεὶς γνωστὰ πρόσωπα, τὸ ἔργον πάει νὰ γίνῃ Χρονικὸν τοῦ Κυπριακοῦ αγώνα. Ἐκεῖνο ποὺ τελικὰ τὸ δικαιώνει εἶναι τὸ δεύτερον στρώμα τοῦ ποὺ τὸ ἀποτελεῖ ἡ ἀτομικὴ προβληματικὴ τοῦ κεντρικοῦ ἥρωα, τοῦ Ἀλέξη. Εἶναι ἓν πρόσωπον πολὺ οἰκτερό γιὰ ὅσους διάβασαν τὴν

προηγούμενη τριλογία τοῦ συγγραφέα «Τὸ Χρονικὸ μιᾶς σταυροφορίας». Εἶναι ὁ Δίων ποὺ ἀφοῦ προσπάθησε νὰ δώσει νόημα στὴν ὑπαρξὴ του ἀγωνιζόμενος νὰ περισώσει τὸν ἰδανισμό του στὴν Κατοχικὴ Ἀθήνα, πρῶτα, κι ὕστερα στὰ βουνὰ τῆς Ἠπείρου καὶ τὴν ἀποσύνθεσιν τῆς Κέρκυρας, πελαγοδρομοῦσε ἀναζητώντας ἀπόκρισις μονοπάτια μέσα ἀπὸ τὴ σκέψιν τῶν μυστικιστῶν. Τώρα, πολιτογραφημένος Κύπριος γιὰ μᾶς, αὐτόχθων γιὰ τὸ βιβλίο, βλέπει τὴν καινούργια γενιὰ τῶν παιδιῶν σκλάβων ποὺ ξυπνᾷ σιγὰ—σιγὰ ἀπὸ τὸ λήθαργο: «ἔξυπνησε στὸ σκοτάδι τῶν πρώτων χρόνων καὶ... μοιάζει νὰ δασχίζεται τὶς χιλιετηρίδες γιὰ νὰ φτάσει πέρα, μακριά, στοὺς μελλούμενους αἰῶνες...» καθὼς λέγει ὁ Ρίλκε στὴν ἐρμηνεία τοῦ ἔργου τοῦ Ροντέν: «Χάλκινη Ἐποχὴ» (ἀπὸ δῶ ὁ τίτλος).

Βλέπει σ' αὐτὴ τῇ γενιᾷ τὸ «χάλκειον γένος... ἀδόμαντος ἔχουν κρατερόφρονι θυμὸν» τοῦ Ἡσιόδου. Αὐτὸ ξυπνᾷ τὸν αἰσθητισμὸ του καὶ συγχρόνως εἶναι μιὰ εὐκαιρία ἀκόμη νὰ καταιξιώσει τὴν ὑπαρξὴ του μέσα στὸν ἀγῶνα.

Τὸ ἔντονο πάθος τῶν «Δαιμονισμένων» τοῦ Ντοστογιέφσκυ εἶχαμε ἀναζητήσει κάποτε στὸ «Χρονικὸ μιᾶς Σταυροφορίας». Μάταια θὰ τὸ ἀναζητήσουμε κ' ἐδῶ —ἀν πιὰ δὲν τόχουμε πάρει ἀπόφαση. Καὶ τοῦτο, γιατί οἱ ἥρωες τοῦ Ρούφου εἶναι στὸ βάθος ἐγκεφαλικοὶ συζητηταί, ποὺ ἐλέγχουν τὴ στάση τους. Ἴσως γι' αὐτὸν τὸ λόγο ἡ συζήτησις κι ἡ ἀνάλυσις κατέχουν ἰσότητη θέσι μετὰ τὴ δράσι στὰ ἔργα του.

Στὴν τεχνικὴ του τέλος βασιίζεται, πλεονεκτήματα, στὸς παραδομένους τρόπους. Κεντρίζει τὸν ἀναγνώστη, χωρὶς νὰ δημιουργεῖ καταστάσεις ὑπαβελῆς καὶ ἀφαιρέσεως, ποὺ ὅταν φτάνουν στὰ ὅρια γίνονται πιὰ δοκιμασίαι —ὄχι τοῦ νοῦ, ἀλλὰ τῶν νεύρων.

Ὁ κινηματογράφος

Τοῦ ΠΥΡ. ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

ΠΕΡΑΣΑΝ ΠΕΝΗΝΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ἀπὸ τὸ θάνατον τοῦ Ἀντὼν Παύλοβιτς Τσέχωφ. Ἔγιναν δύο πόλεμοι, μεγάλες κοινωνικὲς ἀνακατατάξεις, δημιουργήθηκαν ἀμέτρητες Σχολές, καὶ ἐξακολούθει νὰ συγκινεῖ. Βαθεῖα ἀνθρώπινος, εὐκρινὴς κι' ἀσυμβίβαστος

ἀρνήθηκε τὴ θέσι του στὴν Ἀικαδημία (ὅταν δὲν δέχτηκαν τὸν Γκόρκυ). Λυρικός, χωρὶς ρητορείες καὶ γλυκανάλατα σχήματα, μᾶς ἔδωσε ἀρκετὰ διηγήματα, μερικὰ μονόπρακτα καὶ «θεατρικὰ ἔργα» (Γλάρος —Θείας Βάν.ας —Τρεῖς ἀδερφές —Βυσινόκηπος). Τὰ τε-

λευταίαι είναι πού τον έκαναν γνωστό στο πλατύτερο κοινό. Γυλός μπακάλης, τὰ κατόφερε καὶ σπούδασε γιατρός, με βαρὺ ἀντάλλαγμα. Τὴν ὑγεία του. Εἶδε τὸν κόσμο μετὰ τὸ μάτι τοῦ ἐπιστήμονα καὶ τὸν αἰσθάνθηκε μετὰ τὴν καρδιά του ποιητῆ. Εἰπώθηκα πῶς ἦτανε ἀπαισιόδοξος. Ἄδικη κρίση γιὰ ἓναν πού στάθηκε ἄντρας σ' ὅλη του τὴ ζωὴ. Ἄς θυμηθοῦμε τὰ λόγια τοῦ Τροφίμου ἀπὸ «τὸ Βυσινόκηπο» — Νὰ ἐξαφανίσουμε τὰ ταπεινὰ καὶ ἐφήμερα πού μᾶς ἐμποδίζουν νὰ εἴμαστε λεύτεροι καὶ εὐτυχισμένοι. Αὐτὸς εἶναι ὁ σκοπὸς τῆς ζωῆς μας. Ἐμπρός. Τραβάμε ἀκράτητα ἐμπρός, κατὰ τὸ φωτεινὸ ἀστέρι πού λάμπει μακριά. Ἐμπρός». Χρειάζεται γερὲς πλάτες γιὰ ν' ἀνεβαστεῖ ἓνα ἔργο τοῦ Τσέχωφ. Ἀκόμη ὅμως πιὸ γερὲς νὰ τὸ μετοφέρεις στὸ «ἄσπρο πᾶνι». Δύσκολο μετὰ εἰκόνες νὰ δώσεις τὸν συγκρατημένο λυρισμὸ, νὰ ἐκφράσεις βουδὲς συγκινήσεις, κρυμμένα αἰσθήματα, ἀνείπωτες σκέψεις. Δὲν φτάνει στὸν Τσέχωφ νὰ πάρεις «τοῖς μετρητοῖς» τὰ ὅσα λέγονται μόνο, πρέπει ν' ἀκούσεις τὸ ρεῦμα πού κυλάει κάτω ἀπὸ τὴ φαινομενικὰ τελματωμένη καὶ γκριζαὶ κατάσταση. Οἱ ἥρωές του δὲν ἔχουν «ἥρωϊσμό»

καὶ τὰ δράματά του «δράση». Ἡ καθημερινότητά πού ὅσο κι ἂν φαίνεται ἄχρωμη καὶ ἄτονη ἦτανε γιὰ τὸν Τσέχωφ τὸ ἐρεθισμα. Πέτυχε ὁ σκηνοθέτης στὴν «Κυρία μετὰ τὸ σκιλάκι» νὰ δώσει τὰ παραπάνω; Ἀναμφισβήτητα καὶ. Ἀπὸ ἓνα διήγημα πήρε τὸ σενάριο. Μιὰ ἱστορία ἀπλὴ πού ὅταν τὴν διαβάσεις ἀναρρωτιέσαι ἂν μποροῦν νὰ βγοῦν δύο χιλιάδες μέτρα ταινία καὶ ὅταν τὴν δεῖς διαπιστώνεις πῶς δὲν λείπει κανένα στοιχεῖο γιὰ νὰ χαρακτηρίσεις τὸν κινηματογράφο τέχνη. Ὁ ἥρωας δύο παντρεμένων σὲ μιὰ λουτρόπολιν τοῦ Καυκάσου. Ἡ ἀτμόσφαιρα πλημμυρισμένη ἀπὸ τὴν ἀνία καὶ πλήξη τῶν ἀνθρώπων πού ἄλλο δὲν ἀποζήτησαν ἀπὸ τὸ ζεστὸ κρεβάτι καὶ τὸ καλὸ φαΐ. Μετὰ τὴν ἀψογὴ ἐρμηνεία, μετὰ τὴν σιωπὴ πολλὰς φάρας, μετὰ τὰ ἀπρόσωπα πλάνια σὲ ποτίζει ὡς τὸ μεδούλι πίκρα καὶ γλύκα ἀνάκατα. Φωτογραφία ἀσπρόμαυρη, ἰσοροπημένη μετὰ μεγάλη πλαστικὴ δύναμη. Γιὰ τὴν ἱστορία οἱ ἡθοποιοὶ λέγονται Μπατσάλωφ (ὅταν περνοῦν οἱ Γερμανοὶ) καὶ Σαβίνα. Ἀλφαιδητάρης γιὰ ὅσους θὰ δουλέψουν Τσέχωφ στὸν κινηματογράφο ἢ τὸ θέατρο.